

O'ZBEKISTON ISSN 2181-8150

QISHLOQ VA SUV XO'JALIGI

№7. 2020

*Бўла дастуржонда нонки белиннат
Ва тинчлик, омонлик – шудир саодат.
Дежконнинг кўнлида доим шу фикр,
Хирмонлар уяди шу ўйда фақат.*

СУВЧИЛИК – САВОБ ИШ

улар фаолиятини ёритиш эса ифтихордир

Бу йил синовлар йили бўлди. Жаҳон миқёсида мислсиз талафотларга олиб келган, манаман деган давлатларни ҳам шошириб қўйган пандемия, қанчалик эҳтиёт чоралари кўрилмасин, Ўзбекистонга ҳам чанг солди. Бухородаги кучли шамол, Сардоба сув омборидаги талафот оқибатлари меҳнаткаш халқимиз сабрини, бардошини қайта-қайта синовдан ўтказди.

Боз устига бу йил олдинги йилларга нисбатан сув танқис бўлди. Оби ҳаётнинг ҳар бир томчисини тежаб-тергаб ишлатиш, сувдан мақсадсиз фойдаланишнинг олдини олиш, сув истеъмоли маданиятини ошириш, тежамкор технологияларни жорий этиш кўламини кенгайтириш сув хўжалиги тизими ходимлари олдидаги энг долзарб ва асосий вазифадир.

Вазирлик матбуот хизмати мана шу жараёнларда «қайнаётган», қишлоқ хўжалик экинлари ва аҳоли томорқасига сув етказиб бераётган сувчи ва миробларнинг захматли меҳнатларини вазирлик расмий веб-сайти, ижтимоий тармоқлардаги саҳифалари, умуман, оммавий ахборот воситалари орқали баҳоли қудрат ёритиб келмоқда.

Матбуот хизмати ходими билан мухбирнинг, хусусан, журналистнинг катта фарқи бор. Мухбир бир мавзунини ёритиш учун «бирровга бош суқади», жуда нари борса ўзига керакли материални тўплаб бўлгунча бир кун, икки кун, тоқати етса ўн кунча «меҳмон» бўлади. Албатта, «меҳмон»га дардингизни дастурхон қилмайсиз. Тўғри, бирон соҳани ёритишга ихтисослашган, унинг баланд-пастини айрим мутахассислардан чуқур биладиган журналистлар ҳам бор. Масаланинг яна бир томони шундаки, кўпчилик соҳа вакиллари, одатда, журналистларга яхши ҳислатларини ошириб, ташвишларини яшириб кўрсатишга ҳаракат қилади. Жамият

кўзгуси бўлган оммавий ахборот воситаларида ўзини чиройлироқ кўрсатиш, ўзгалар ҳавасини келтиришнинг аслида ҳам ҳеч қандай айби йўқ, менимча.

Матбуот хизмати ходими сифатида соҳанинг ичига киргандан кейин унинг дарди, ташвишлари билан бирга яшайсиз. Энди сиз меҳмон эмас, мезбонсиз. Рамзий маънода айтганда, улар тўқ бўлса тўқ, оч бўлса оч, ташвиш чекса шериксиз. «Сардоба» сув омборидаги талафот туфайли канал ва сув иншоотларига етган зарарни бартараф этиш, таъмирлаш-тиклаш ишларини олиб бориш учун республикамиздаги сув хўжалиги ташкилотларидан 420 дан зиёд техника, шунингдек, 900 дан ортиқ малакали қурувчи-мутахассис жалб қилинди. Улар учун чодирлар қурилиб, ётоқ жой, уч маҳал иссиқ овқат ва бошқа зарур шароитлар яратилди. Оқолтин тумани Учтом гидроузели биносида Сув хўжалиги вазирлиги штаби тузилиб, иш кечаю кундуз йўлга қўйилди.

Ана шу кунлари вазирлик матбуот хизмати ходимлари ҳам ўз фаолиятини Сардобага кўчирди. Чодирда яшаб, сувчилар, қурувчилар билан бир дастурхондан нон еб, уларнинг машаққатли меҳнатларини ёритиб борди. Май ойидаги ёмғирли кунларда тиззагача ботган тупроқ-лойни писанд қилмасдан каналларни тиклаётган техникалар, тунги соат бир-иккида бетон олаётган қурувчиларнинг иш жараёни – ҳамма-ҳаммаси биз олган фото ва видеотасвирларда сақланиб турибди.

Ўзига яраша қийинчиликлар ҳам бўлди, лекин ҳеч ким иш жойини ташлаб кетмади. Баҳор мавсуми, экин экиш даври ўтиб кетмасидан тезроқ сув етказиб бериш, халқимиз озиқ-овқат дастурхонига ҳисса қўшишдек савобли ишга бел боғлаган сувчиларни ягона мақсад бирлаштирди. Ваъда қилинган санада сув очилди. Ана ўша

жараёнларда «Марказий тармоқ», «Ўнг тармоқ», «Чап тармоқ» каналларига сув келиши ҳақидаги репортажлар, экскаваторчилар, бетончиларга бағишланган туркум лавҳалар яратилди.

Албатта, соҳанинг бошқа йўналиш ва тармоқларида ҳам улкан ўзгаришлар бўлаяпти. Биргина сув тежовчи технологиялар ҳақида тўхталадиган бўлсак, республикамизда ҳозирги кунга қадар 130 минг гектар майдонда сув тежовчи технологиялар жорий этилган бўлиб, шундан томчилатиб суғориш 77 минг 400 гектарни ташкил этади. Бу йил 43 минг 825 гектар майдонда сув тежовчи технологияларни жорий этиш режалаштирилган. Шундан 38 минг 745 гектарини томчилатиб суғориш, 1 минг 520 гектарини ёмғирлатиб суғориш ва 3 минг 560 гектарини дискрет (пульсар) суғориш тизими ташкил этади.

Шу каби тизимда амалга оширилаётган ишларни ёритишда Қорақалпоғистон Республикаси Сув хўжалиги вазирлиги ва вилоятлардаги ирригация тизимлари ҳавза бошқармалари матбуот хизматларининг ҳиссаси катта бўлаётганини эътироф этиш жоиз.

Доно халқимиз бир пиёла сув келтирганни «Умринг сувдай сероб бўлсин» деб дуо қилади. Агар сувчилар юз минглаб гектар майдонларга етказиб бераётган сувни пиёла эмас, челақлаб ўлчаганда ҳам санокда миллиарду триллионлар камлик қилиб қолади. Шунинг учун ҳам, улар касбидан ғурурланади, элнинг дуоси билан доимо қаддини баланд кўтариб юради.

Биз ҳам ана шу соҳанинг вакилига айланганимиз билан, улар билан ҳар бир кунни бирга яшаб, фаолиятини баҳоли қудрат ёритиб келаётганимиз билан фахрланамиз.

Шухрат СУЮНОВ,

Сув хўжалиги вазирининг ахборот сиёсати масалалари бўйича маслаҳатчиси – матбуот котиби.

Шухрат СУЮНОВ – Сув хўжалиги вазирининг ахборот сиёсати масалалари бўйича маслаҳатчиси – матбуот котиби. Шухрат Суюнов 1976 йили Қашқадарё вилояти Яқкабоғ туманида туғилган. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси қошидаги Олий бизнес мактабининг тугатган. «Олтин қалам» миллий мукофоти совриндори.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг ҚАРОРИ

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ТЕХНИКАЛАРИНИ СИНАШ ВА СЕРТИФИКАТЛАШ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Республикада ишлаб чиқарилаётган қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларининг рақобатбардошлигини ошириш, маҳсулот ишлаб чиқарувчиларни замонавий, сифатли қишлоқ хўжалиги техникалари билан таъминлаш борасида изчил чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Шу билан бирга, хорижий давлатлардан кириб келаётган айрим қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларининг республиканинг тупроқ-иқлим шароитларига мос келмаслиги қишлоқ хўжалиги экинларини етиштиришда белгиланган агротехник тадбирларни амалга ошириш вақтида қатор муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Худудларнинг тупроқ-иқлим шароитидан келиб чиқиб, замонавий қишлоқ хўжалиги техникалари билан таъминлашнинг самарали синаш ва ўлчаш усулларини кенг жорий этиш, шунингдек, қишлоқ хўжалиги техникаларини синаш ва сертификатлашни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш мақсадида:

1. Қуйидагилар қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда технологияларини синаш тизимини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари этиб белгилансин:

ресурс тежайдиган замонавий қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда технологиялари синовига оид техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасидаги норматив ҳужжатларни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш;

қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда уларнинг агрегатлари ва бутловчи қисмларини республика худудларининг тупроқ-иқлим шароитларида самарали қўллаш ва уларнинг ишончлилигини текшириш учун тегишли синовларни ўтказиш;

соҳани ривожлантиришга қўмаклашувчи инновацион усуллар,

дастурлар ва истиқболли ғояларни қўллаб-қувватлаш, қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда уларнинг агрегатлари ва қисмларини ишлаб чиқарувчи маҳаллий корхоналар фаолиятига самарали илмий ишланмаларни кенг жорий этиш;

қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари синовини ўтказувчи лабораторияларнинг моддий-техника базасини янада мустаҳкамлаш, соҳага юқори малакали мутахассисларни жалб қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш.

2. Шундай тартиб ўрнатилсинки, унга мувофиқ **2021 йил 1 январдан бошлаб:**

импорт қилинадиган ҳамда маҳаллий корхоналар томонидан ишлаб чиқариладиган қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларини худудларнинг тупроқ-иқлим шароитларида самарали қўллаш ва уларнинг ишончлилиги (сифат) кўрсаткичларини текшириш мақсадида барча турдаги қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда уларнинг агрегатлари ва бутловчи қисмлари **мажбурий тартибда** синовдан ўтказилади. Бунда, қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда уларнинг агрегатлари ва бутловчи қисмлари маҳаллий ва хорижий ишлаб чиқарувчилар ҳамда импорт қилувчилар томонидан тақдим этилади;

импорт қилинадиган ҳамда маҳаллий корхоналар томонидан ишлаб чиқариладиган қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари, уларнинг агрегатлари, бутловчи қисмлари такомиллаштирилганда ҳамда уларга қўшимча функцияларни бажариш юклатилганда тақририй синовларга тақдим этилади;

Ўзбекистон Республикаси худудидида фойдаланишга тавсия қилинган қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларининг ягона дав-

лат реестрига (кейинги ўринларда – ягона давлат реестри) киритилган қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларидан республикада экинларни етиштиришда фойдаланишга рухсат этилади;

импорт қилинадиган ҳамда маҳаллий корхоналар томонидан ишлаб чиқариладиган қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларининг агрегатлари ва бутловчи қисмлари учун мувофиқлик сертификатларини расмийлаштириш тизими йўлга қўйилади. Бунда, лаборатория асбоб-ускуналари ва ўлчов воситаларига эга бўлмаган ташкилотлар томонидан қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларига сертификат берилишига йўл қўйилмайди.

3. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Агросаноат мажмуи устидан назорат қилиш инспекцияси, “Ўзстандарт” агентлигининг **2023 йил 1 январга қадар** Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқарилмайдиган, белгиланган тартибда тасдиқланадиган рўйхат бўйича олиб келинадиган синов ускуналари ва ўлчаш воситаларини божхона божидан озод қилиш тўғрисидаги таклифи маъқуллансин.

Бунда, синов ускуналари ва ўлчаш воситалари синов лабораторияларини аккредитация, шу жумладан, халқаро аккредитация талаблари асосида жиҳозлаш учун ишлатилади.

4. Қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда технологияларини синаш ва сертификатлаш тизимини такомиллаштириш бўйича “Йўл харитаси” иловага мувофиқ тасдиқлансин.

5. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги “Ўзстандарт” агентлиги билан бир-галликда бир ой муддатда:

қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда технологиялари-

га нисбатан талабларни белгилайдиган стандартлаштириш бўйича амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни хатловдан ўтказсин;

2020-2021 йилларда қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари ҳамда технологиялари ва уларни синаш усулларига нисбатан талабларни белгилайдиган зарур стандартларни халқаро талаблар асосида қабул қилиш бўйича тармоқ жадвалини тасдиқласин.

6. “Ўзстандарт” агентлиги икки ой муддатда:

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги билан келишган ҳолда қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари бўйича тармоқ стандартларининг рўйхатдан ўтказилишини таъминласин;

қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларини ишлаб чиқарувчи ва етказиб берувчи ташкилотлар билан биргаликда уч ой муддатда амалдаги стандарт ҳамда меъёрларга мувофиқ қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларининг тури бўйича синов дастурларини ишлаб чиқсин ҳамда тасдиқласин;

лаборатория асбоб-ускуналари ва ўлчов воситаларига эга бўлган хусусий ташкилотларни қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларига сертификат бериш учун аккредитациядан ўтказиш тартибини ишлаб чиқсин;

хорижий давлатларнинг синов марказлари билан яқиндан ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиб, уларнинг илғор тажрибаларини республикада босқичма-босқич жорий этиб борсин.

7. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Қишлоқ хўжалиги техникаси ва технологияларини сертификатлаш ва синаш маркази (кейинги ўринларда – **Марказ**) Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, Молия вазирлиги билан биргаликда **икки ой муддатда** қишлоқ хўжалиги техникаларини халқаро талаблар асосида синаш учун **замонавий синаш ускуналари ва ўлчов воситалари рўйхатини** шакллантирсин ва **жорий йилнинг якунига қадар** уларни харид қилиш чораларини кўрсин.

8. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги:

“Ўзстандарт” агентлиги билан биргаликда 2020 йил 15 декабрга қадар қишлоқ хўжалиги техникаларини синаш ва сертификатлаш бўйича халқаро тажрибадан келиб чиқиб, Марказнинг синов лабораториялари халқаро аккредитациядан босқичма-босқич ўтказилишини таъминласин;

Ташқи ишлар вазирлиги билан биргаликда харид қилинган синаш воситаларининг қурилиш-монтаж ишлари ҳамда ўқитишда қатнашадиган хорижий мутахассисларни кириш ҳужжатларининг белгиланган тартибда расмийлаштирилишида амалий ёрдам кўрсатсин;

Тошкент вилояти ҳокимлиги ва қурилиш-лойиҳа ташкилотлари билан биргаликда икки ой муддатда Марказнинг моддий-техник базасини босқичма-босқич мустаҳкамлаш ва модернизация қилиш бўйича лойиҳа ишлаб чиқсин ва Вазирлар Маҳкамасига киритсин;

Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги билан биргаликда Марказни таъмирлаш, реконструкция қилиш ва жиҳозлаш ишларини амалга ошириш учун халқаро молия институтларининг имтиёзли кредит ҳамда грант маблағларини жалб қилиш чораларини кўрсин;

Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Агросаноат мажмуи устидан назорат қилиш инспекцияси билан биргаликда **уч ой муддатда** ягона давлат реестрига киритилмаган қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари, уларнинг агрегатлари ва бутловчи қисмларини етказиб берганлик ҳамда улардан фойдаланганлик учун, **2021 йилнинг 1 январига қадар** ишлаб чиқарилган ва импорт қилинган техникалар бундан мустасно, жавобгарликни белгилаш тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига таклиф киритсин.

9. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги, “Ўзстандарт” агентлиги, Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Агросаноат мажмуи устидан назорат қилиш инспекцияси билан биргаликда халқаро молия институтларининг грантлари ва кредитлари ҳисобидан **2020 йил 1 декабрга қадар** мувофиқлик сертификатиغا эга бўлган ва давлат

синовларидан ўтган импорт қилинган ва республикада ишлаб чиқарилган қишлоқ хўжалиги ҳамда мелиорация техникаларининг ягона давлат реестри интеграциялашган ахборот тизимини яратсин.

Белгилансинки, ушбу ахборот тизимида қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларининг сертификатга эга эканлиги, синовдан ўтганлиги, балансда сақловчи корхона ҳақида тўлиқ маълумотлар акс эттирилади.

10. “Ўзстандарт” агентлиги, Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Агросаноат мажмуи устидан назорат қилиш инспекцияси қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникалари синови синов шартларига қатъий риоя қилинган ҳолда ўтказилиши ҳамда ягона давлат реестрига киритилган қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларидан экинларни етиштиришда фойдаланилиши устидан доимий назорат ўрнатсин.

11. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги соҳага тегишли олий таълим муассасалари битирувчи талабаларининг амалиёти қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларини синаш ҳамда сертификатлаш ишларига интеграция қилишни таъминласин.

12. Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги манфатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда уч ой муддатда Вазирлар Маҳкамасига:

қонун ҳужжатларига ушбу қарордан келиб чиқадиган ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида таклифлар киритсин;

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги ҳузуридаги Қишлоқ хўжалиги техникаси ва технологияларини сертификатлаш ва синаш маркази фаолиятини ташкил этишга оид Ҳукумат қарори лойиҳасини киритсин.

13. Мазкур қарорнинг ижросини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари Ў.И.Барноев зиммасига юклансин.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти Ш.МИРЗИЁЕВ**

*Тошкент шаҳри,
2020 йил 27 июнь.*

СУГОРИШ. Ғўзага берилган минерал ўғитлардан самарали фойдаланиш, унинг ривожини жадаллаштириш ва мўл ҳосил тўплашда суғоришнинг аҳамияти каттадир. Шу сабабли, иккинчи, учинчи марта азотли ўғитлар билан озиклантирилган майдонларда пешма-пеш суғориш, бу йилги салқин об-ҳаво шароитидан келиб чиқиб, енгил суғоришни ташкил этиш лозим. Бунда жойнинг тупроғи, механик таркиби ва ерости сувларининг сатҳини ҳисобга олиб, суғориш муддати, меъёри ва сони қуйидагича белгиланади: сизот сувлари сатҳи чуқур жойлашган ерларда ғўзанинг гуллаш ва ҳосил туғиш давларида суғориш меъёри енгил механик таркибли тупроқларда гектарига 800–900 м³, ўрта ва оғир тупроқларда 900–1000 м³ бўлса, сизот сувлар сатҳи юза жойлашиб, 2–3 метрдан 0,5–2 метргача бўлган тупроқларда юқоридаги меъёрлардан 10–15 фоизга камайтирилиши мумкин.

Ғўзанинг гуллаш даврида суғориш давомийлиги механик таркиби енгил тупроқларда 14–16, ўрта ва оғир тупроқларда 16–18, қийғос гуллаш ва ҳосил туғиш даврида эса мос равишда 16–18 ва 18–20 соатдан ошмаслиги керак.

Суғоришдан кейин ғўза қатор орасида тупроқ етилиши билан юза ва майин культивация қилиниши керак. Культивация кечиктирилса, кесак ҳосил бўлиб, сувдан самараси сезилмай, шона ва гуллар тўкилиб кетади.

Сувдан сувгача ғўза қатор орасига 2 марта ишлов берилади, бунда суғоришдан кейинги культивация ва суғоришдан олдинги эгат олишда механизмларнинг ишчи органларининг тўлиқ ва тўғри ростланишини назорат қилиш зарур.

ОЗИҚЛАНТИРИШ. Ғўзалар гулга кира бошлаган пайкалларда охириги озиклантириш ишлари амалга оширилади. Бунда азотли ўғитлар гектарига соф ҳолда 70–75 кг (аммиакли селитра 210–225 кг) ва фосфорли ўғитлар соф ҳолда 40–50 кг (аммофос 80–100 кг ёки оддий суперфосфат 220–275 кг ёки супрефос 170–215 кг ёки PS-Агро 100–125 кг) берилиши лозим. Минерал ўғитлар тўғри берилиши учун ғўза қатор оралари 90 см бўлса, минерал ўғитлар ғўза қаторидан 30–35 см ёнига, 60 см, қатор оралигида эса қатор орасининг ўртасига 14–16 см чуқурликка солинади.

ЁЗ ЧИЛЛАСИДА ҒЌЗА ПАРВАРИШИ

Жорий йил ғўза парвариши ҳар йилгидан фарқ қилиб, 15-20 кун кеч ривожланаётгани кузатишмоқда. Шунга қарамасдан, ёз чилласида ғўза парваришида бажариладиган агротехник тадбирларни ўз вақтида ва сифатли ўтказиш, жадал агротехникани қўллаш билан ҳосилнинг эртаги, чўгининг баланд ва сифатининг юқори бўлишини таъминлаш мумкин. Бунда ғўзани мақбул суғориш, озиклантириш, стимуляторлар билан ишлов бериш ва албатта чилпишни оқилона ўтказиш ишларига жиддий эътибор бериш мақсадга мувофиқ бўлади.

Ғўзани озиклантиришнинг охириги муддати биологик ривожланиши бўйича ёппасига гуллаш бошлаши, яъни гуллашининг 10-кунгача ёки июль ойининг бошигача тўлиқ тугалланиши керак. Бундан кечикса, ғўзанинг ривожланиш даври чўзилиб кетиши мумкин. Бу йилги шароитда чигит қайта бузиб экилган далаларда ҳамда ғўза ривожини кечки бўлган жойларда минерал ўғитлар билан қўшимча озиклантириш ишларини 15 июлгача тугаллаш чораларини кўриш мақсадга мувофиқ бўлади. Минерал озиклантириш ишларини жадаллаштириш учун суғоришдан олдин ва суғориб бўлинган далаларда сувдан кейин ер оби-тобига келганда культивация билан қўллаш ҳам яхши самара беради.

БИОСТИМУЛЯТОРЛАР БИЛАН ИШЛОВ БЕРИШ.

Бу йилги иқлим шароити ва ғўзанинг ривожланиш ҳолатидан келиб чиқиб, стимуляторлар билан ишлов бериш ишларини ғўзанинг гуллаш ва ҳосил туғиш давларигача давом эттириш керак. Бунда Давлат кимё комиссияси рўйхатидан ўтказилган ва ғўзада юқори самара бераётган қуйидаги стимуляторларни қўллаш тавсия этилади. Жумладан, Узгуми 0,4 л/га, Геогумат 1,6 л/га, Лебозол Калий 450 – 5,0 л/га, Ҳосилдор 0,6 л/га, Биодукс 2,0 мл/га, Мэрс 0,5 л/га ва бошқа шунга ўхшаш илмий-тадқиқот институтлари томонидан синовдан ўтказилган ва пахтачиликда юқори самара берган стимуляторларни қўллаш ғўзанинг ўсиши ва ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади, ҳосилдорликни 15–20% оширади.

ЧИЛПИШ. Ғўзанинг бўйи 70–80 см. гача ўсиб, 11–12 та ҳосил шохи шаклланданда ҳосил элементларини кўпайтириш, тезроқ кўсакка айлантириш ва пишиб етилишини жадаллаштириш учун чилпиш ўтказилади. Яъни бу даврда ғўзани чилпиш энг муҳим ишлардан саналади. Чилпишни бу йил эртароқ ўтказиш орқали, ғўзанинг ўсиши ва ривожланишини янада тезлаштириш мумкин. Шунда ҳосил элементлари тўкилиши камаяди, гул ва кўсақлар сони ошади, ғўза зараркунандаларнинг салбий таъсири камаяди, кўсақларнинг пишиши 5–10 кунга тезлашади, ҳосилдорлик гектаридан 3–4 центнердан 6–8 центнергача ортади.

Чилпиш қўлда, механизм ёрдамида ёки "Сожеан", "Энтожеан" ва бошқа таркибида мепикват хлорид бўлган ретардантлардан фойдаланиб амалга оширилади.

Ғўзани чилпишнинг кечиктирилиши ёки сифатсиз ўтказилиши оқибатида пояси бўйига ўсиб ғовлаб кетади, пахта ҳосили 15–20% камайиб, пишиб етилиши 7–10 кунга кечикиб, кўсақлари кичрайиб, вазни камайиб, ғўза сербарг бўлиб, кўсақлар қобиғи қалинлашиб, ҳашаротларни ўзига кўпроқ жалб этади.

Бу йилги шароитда ғўза навлари хусусиятларига қараб, унумдор тупроқларда ғўза тупида 12–13, ўртача унумдор тупроқларда 11–12 ва унумдорлиги паст ерларда 10–11 ҳосил шохи тўпланганда чилпиш ўтказиш тавсия этилади. Қўшқатор экилган ерларда бу тадбирни ғўза тупида 9–10 дона шох ҳосил бўлганда ўтказиш мумкин.

Чилпиш қўлда ўтказилганда ғўза

бош поясининг энг учки 1–2 см қисми (бироз оқиш рангли бўлади) юлиб (чимдиб) олинши керак. Чунки чилпиш сифатига қўйилган асосий талаб шундан иборат. Агар шундай қилинмай, поянинг уч қисми чуқур 5–10 см юлиб олинса, ғўзага салбий таъсир этиб, бир-икки дона шона ва гул ҳам юлиниб кетади. Бу эса тўлиқ пишиб етилиши мумкин бўлган 3–5 ц/га ҳосилнинг бой берилиши демакдир. Шу сабабли, фермерлар ва мутахассислар чилпишни бошлашдан олдин дала ишчилари ўртасида тушунтириш ишларини олиб бориши ва чилпиш жараёнини жиддий назорат қилишлари, бу усулда чилпишни бир-икки марта такрор ўтказишлари талаб этилади.

Механик усулда чилпиш ғўзанинг юқори қисмини кесиб ташлаш культиваторнинг олд қисмига махсус мослама ўрнатилган ҳолда амалга оширилади. Бу усулда чилпиш ғўзанинг бўйи жуда баян ўсиб кетган далаларда унинг бўйига мосланиб амалга оширилиши ҳамда ғўзанинг уч қисмининг ортиқча кесилиб кетишига йўл қўймаслик керак.

Чилпишнинг кимёвий усули, бу – энг самарали ва замонавий усул бўлиб, бунда таъсир этувчи моддаси мепикват хлорид бўлган ретардантлардан фойдаланилади. Бунинг учун "Сожеан"

ёки "Энтожеан" ва шунга ўхшаш препаратлар суғоришдан 5–7 кун аввал ёки суғоришдан 5–7 кун кейин ОВХ ва бошқа пуркагич мосламаларда 250–300 л/га сувга аралаштирилиб сепилади. Шунда дорилар ғўзанинг барги орқали яхши сингиб, танаси бўйича бир хил тарқалади ва ўсимлик хужайраларининг бўлинишини тўхтатади, натижада ғўза бўйига ва ёнига ўсишдан тўхтади, барглари тўқ яшил ранга киради, ўсимликнинг ривожланиши ва ҳосил тўплаши жадаллашиб, қаторлар орасида ҳаво алмашинуви ва микроклим яхшиланади, ғўзанинг тепа қисмида 3–4 дона бўлиқ кўсак пайдо бўлади. Энг асосийси, пишиб етилиши 7–8 кунга тезлашади, биринчи терим салмоғи 6–7 центнерга, умумий ҳосил 3–8 ц/га ортиб, ҳосилни қисқа муддатларда юқори навларда йиғиштириб олишга имконият яратилади.

Кимёвий усулда чилпишда аввал тракторнинг сув бакига ярмигача тоза сув тўлдирилади, сўнгра белгиланган препарат меъёри иккала бакка бир хил миқдорда бўлиб-бўлиб солинади ва унинг устидан сув қуйилиб, охиригача тўлдирилади. Сўнг бу суюқлик тракторнинг махсус аралаштиргичи ёки қўлда бирор мослама билан яхшилаб аралаштирилади ва шундан кейингина

далага сепишга рухсат берилади. Республикада ғўзанинг ривожланиши ҳолатига қараб, "Сожеан" ёки "Энтожеан" препаратлари гектарига 90–100 г қўлланилиши тавсия этилади.

Агар "Сожеан" ёки "Энтожеан" препаратлари ғўзанинг ёшлик даврларида шоналаш даврининг бошида бўйи 20–25 см бўлганда 15 г/га, гуллаш бошланганда (ғўза бўйи 55–60 см) 45 г/га сепилган бўлса, чилпиш даврида 90 г/га сепиш етарлидир. Лекин олдин ушбу препаратлар қўлланилмаган сизот сувлар юза жойлашган далалардаги ғўзаларга 100–110 г/га қўллаш керак бўлади.

Пахтакор фермерлар ва соҳа мутахассислари юқоридаги тавсияларга амал қилишса, бу йилги ғўза ривож кечкилигига қарамасдан, ҳосил эртаги, мўл ва сифатли бўлиб етилиши билан бирга, йиғим теримни қисқа муддатларда ўтказиш, пахта хомашёсини юқори навларга сотиш ва иқтисодий самардорликнинг ортишига эришадилар.

Шухрат АБДУАЛИМОВ,
қ.х.ф.д., профессор,
Бегали НИЁЗАЛИЕВ,
қ.х.ф.д., профессор,
Феруза ҲАСАНОВА,
қ.х.ф.н., профессор,
ПСУЕАИТИ.

ТАВСИЯ

БОҒЛАРДА ҲОСИЛ СИФАТИГА ЭЪТИБОРНИ ҚАРАТАЙЛИК

(июль ойида боғбонлар бажарадиган агротехник тадбирлар)

Ёзнинг энг иссиқ (чилла) ойи ҳисобланган айни кунларда боғбону соҳибкорларнинг ишлари янада қўнайган. Уларнинг асосий мақсади, пишиб етилган турли ноз-неъматларни сифатли қилиб йиғиб-териб олиб, халқимиз дастурхонига тортиқ этиш билан бирга, маҳсулотнинг бир қисмини экспорт қилиш. Чет эл мамлакатларида бизнинг меваларимизга бўлган талаб йилдан-йилга ортиб бормоқда.

Баҳорнинг эрта келиши, ҳаво-ҳароратининг юқори бўлиши боис, мевалар хар йилгига нисбатан 15–20 кун олдин пишиб етилмоқда. Айниқса, июнь ойида ҳаво ҳароратининг юқори бўлиши туфайли боғларда меваларнинг пишиб етилиши тезлаша бошлади. Узоқ жойларга юбориладиган меваларни техник пишиш ҳолатида, ички бозорга чиқариладиган меваларни эса физиологик пишиш ҳолатида узиш тавсия этилади. Узилган мевалар сараланади ҳамда идишларга (идиш ва

транспорт турига қараб) жойланади.

Боғбон-соҳибкорлар боғлардаги ҳосилни сақлаб қолишлари учун саратон сувига қондириб суғоришга эътиборни қаратишлари зарур. Июль ойида қуёш ҳароратининг энг юқори даражага кўтарилиши сабабли мевали дарахтларнинг сувга бўлган талаби ортади. Бу вақтда сув ичган боғларнинг ҳосилдорлиги ортади, мевасининг сифати яхшиланади ҳамда меваларнинг тўкилиши камади. Ушбу ойда боғларни 2-3 марта қондириб

суғориш керак. "Чилла суви – тилла суви" деб, халқимизда бежиз айтилмаган.

Ҳосилли боғларни суғориш учун боғларда дарахт тупларидан 80–90 см узоқликда ариқ олинади.

Агарда июнь ойида боғлар озиклантирилмаган бўлса, у ҳолда озиклантириш органик ўғитлар билан қўшимча "шарбат" усули орқали берилса, яхши натижа беради. Бунинг учун боғ-токзорларнинг юқори қисмидан сув келадиган йўлда хандақ қовланиб, гўнг солингач, сувга тўлдирилади, 3–4 кун аралаштириб, сўнг экинга таралади.

Агарда органик ўғитлар бўлмаса, дарахтлар яхши ўсиб ривожланиши учун минерал ўғитлардан аммофос (100 кг) ва калий ўғитлари (100–120 кг) билан қўшимча озиклантирилса яхши самара беради.

Боғларни суғоришда ерости суви чуқур жойлашган бўз тупроқларда сув

24–36 соат давомида жилдиратиб суғорилади. Оғир соз тупроқларда суғориш миқдори 700–800 м³/га, тошлоқ тупроқларда 400–500 м³/га миқдорда суғорилади.

Янги боғларда ҳар туп кўчат атрофига 100–120 г. дан азотли, 50 г. дан фосфорли ўғитлар солиб, 2–3 мартаба қондириб суғорилади.

Тупроқда намликни сақлаш ва бегона ўтларни йўқотиш мақсадида боғлар қатор ораларида тупроқ етилиши билан 12–15 см чуқурликда культивация ўтказилади.

Интенсив боғларда ўғитлар сувда эритилиб, томчилатиб суғориш трубалари орқали берилади, бунда самарадорлик ортиб, ўғитлар тежалади.

Боғларда асосий агротехник тадбирлардан бири, бу – июль ойи бошидан ёш ва ҳосилли боғларда ёзги шакл беришни ўтказиш. Ёш боғларда дарахт танаси сийраклаштирилиб, худди эрта баҳордагидай шакл бериш амалга оширилади. Дарахт шох-шаббаларининг зичлиги камайтирилганида, танасига қуёш нурунинг тушиши яхшиланиши эвазига шохларнинг ҳосилга кириши тезлашади. Келгуси йили эрта баҳорда кучли кесиш ва сийраклаштириш ишларига ҳожат қолмайди.

Ёш интенсив боғларда янги новдалар симбағазларга эгиб боғланса, мева куртакларининг шаклланиши жадаллашади. Новдани боғлашда иложи борича эркин ушлаб 70–80° бурчак остида эгиш зарур.

Июль ойида боғларда парша ва монилюз касаллиги, мева ва қўнғир рангли ўргимчак каналар, нок шира бургасининг ривожланиши кузатилса, уларга қарши 1 фоизли Бордо суюқлигини пуркаш керак. Олма қўртининг учинчи авлодига қарши "Вектра" 100 л сувга (30 г), "Сапроль" ёки "Топсин" (100 г) препаратлари комплекс ҳолда пуркалса, яхши самара беради.

Мева ва қўнғир рангли ўргимчак каналарга қарши намланувчи олтингургурт (100 л сувга 0,6–1 кг) 12–15 кг/га миқдорида пуркалса яхши натижа беради.

Беҳизорларда монилюз касаллигидан зарарланган новдаларни тезда кесиб, боғдан чиқариб ёқиб юбориш лозим.

Данакли мевалилардан шафтоли

ва олхўри меваларини узоқ муддат сақлаб бўлмади (кўпи билан бир ой сақланади). Шунинг учун уларнинг меваларини қуритиш мақсадга мувофиқдир. Мевалар салқин ерларда ёки махсус палаткаларда (полиэтилен плёнка билан қопланган) қуритилса, қуриган меванинг сифати анча юқори бўлади ҳамда узоқ муддат сақланади.

Республикамизда резавор мевали ўсимликлар ичида қулупнай ўсимлиги ёзда июль-август ойларида кўчатидан экилади. Жорий йилнинг 15 июлидан 15 августигача экилган кўчатлар келаси йили тўлиқ ҳосил беради. Бундан кеч экилганда, ҳосилдорлик камаяди, кузда экилган кўчатлар тўлиқ кўкаради, аммо келаси йили кам ҳосил беради. Бунинг сабаби, кеч экилган қулупнай кўчати келаси йили учун тўлиқ мева куртакларини ҳосил қила олмайди.

Бу йил қулупнай меваси эрта пишиб етилгани боис, июнь ойида қулупнайзорларга органик ҳамда минерал ўғитлар солиб, туп атрофлари юмшатилиб, бегона ўтлардан тозаланиб, суғорилган. Натижада, қулупнай ўсимлиги келаси йил учун ҳосил куртагини ташкил қилиш билан бирга ипсимон ўсимталарнинг тезлик билан ўсиб ривожланиши сабабли янги кўчатлар ташкил бўла бошлади.

Қулупнайзор ташкил этиш учун текис, унча нишаб бўлмаган, сув билан яхши таъминланган майдонлар танлаб олинади. Майдонга шудгор олтидан тупроқ унумдорлигига қараб 40–60 тонна ярим чирган гўннга 600–1000 кг суперфосфат аралаштириб солинади. Сўнгра майдон камида 30 см чуқурликда ҳайдалиб, кетидан текисланади ҳамда кўчатларни экиш учун ариқлар олинади. Кўчатлар қатор оралари 70–90 см, шағалли тупроқларда 60 см қилиб

олинган ариқларга туп оралиғи 20–25 см қилиб экилади. Бунда 1 гектарга 44,4 мингдан 71,4 минг донагача кўчат экилади. Экиладиган қулупнай кўчатлари яхши ривожланган илдиз тизими камида 4–5 см ўсган, 2–3 барг чиқарган бўлиши керак.

Қулупнай кўчатини экиш олтидан майдон қондириб суғорилади, сўнг қулупнай кўчатлари қўлда 5–7 см чуқурга экилади. Июль ойида ҳарорат юқори бўлганлиги боис, кўчатлар куннинг иккинчи ярмида, соат 17:00 дан кейин экилади. Кўчатлар экиб бўлингач, ҳаво ҳароратига қараб, 2–3 кун давомида жилдиратиб сув бериб, тупроқда намлик сақланади.

Орадан 8–10 кун ўтгач, экилган кўчатлар текшириб чиқилади. Бунда тутмаган, қуриган кўчатлар ўрнига янгиси экилади.

Кейин ҳар 8–10 кунда, кузга бориб, ҳар 15–20 кунда бир мартаба сув берилади.

Шуни унутмаслик керакки, қанчалик қулупнай кўчати июль ойининг биринчи ярмигача экиб бўлингач бўлса, шунчалик кузгача (3–4 дона) кўп ҳосил куртагини ташкил этади.

Токзорларда ток туплари қалинлашиб кетишига йўл қўйилмаслик керак. Ток тупларида узум бошларини соялатиб қўядиган бачки новдалар кучли ўсиб кетганда, уларда 2–3 та барг қолдириб, қолган қисми қирқиб ташланади, чунки улар ҳосилнинг етилишини, новданинг пишишини кечиктиради ва замбуруғли касалликларнинг ривожланишига сабаб бўлади. Осилиб қолган новдалар кўтарилиб, боғлаб қўйилади.

Токзорларда хомтоқларнинг сифатли бажарилишига эътиборни қаратиш, қалинлашиб кетган ва оидиум (кул) касаллиги токзорларда тарқалгани кузатилса, уларга қарши туйилган олтингургурт билан чанглатилиши керак. 1 гектарга 30 кг олтингургурт ва 10–15 кг оҳак кукуни қўшиб, ОШУ-50 осма чанглагичда ишлов берилади.

Юқорида тавсия этилган агротехник тадбирлар ўз вақтида ва сифатли бажарилса, боғ-токзорлардан мўл ҳамда сифатли мева-узум маҳсулотлари етиштиришга эришилади.

Равшан АБДУЛЛАЕВ, қ.х.ф.н.,
Хилола АБДУЛЛАЕВА,
қ.х.ф.ф.д. (PhD),
Академик М.Мирзеев номидаги
БУВаВИТИ.

ТАКРОРИЙ ЭКИНЛАР ПАРВАРИШИ

Оқ бош карам. Ўғитлаш. Сабзавотлар ичида оқ бош карам тупроқ унумдорлигига маъдан ўғитларга ўта талабчан бўлиб, қадимдан суғориб келинаётган типик бўз тупроқларда азот – 240 кг/га, фосфор – 160 кг/га, соф калий – 100 кг/га; ўтлоқи, ўтлоқи ботқоқ тупроқларда эса азот – 200 кг/га, фосфор – 160 кг/га, соф калий – 120 кг/га берилади.

Йиллик фосфор ўғитларининг 70-75% миқдори, калийнинг 50% ерга асосий ишлов беришда, қолган 25-30% фосфорни 50% азот билан биргаликда карам кўчати тўлиқ тутиб олгандан сўнг, биринчи комплекс ишлов олдидан қатор ораларига ўсимликларга яқинроқ берилади. Қолган азотнинг 50%, калийнинг 50% билан биргаликда карам бош ўрай бошлаганда ўсимликка яқинроқ қилиб берилади.

Суғориш. Бўз тупроқли ерларда карамга 8-10 марта, сизот сувлари юза жойлашган ерларда 6-8 марта сув бериш тавсия этилади. Суғориш меъёри гектарига 500-550 м³.

Ўртаги карамга ҳар сафар 7-9 кун ўтказиб туриб, жами 14-15 марта сув берилади. Кечки карам ўсув даврининг бошларида 7-10 кун оралатиб, кузга яқин эса 10-12 кун оралатиб суғориб берилади.

Зараркунандаларга қарши кураш. Оқ бош карамнинг карам бити, карам куяси, қарши биологик усулда – олтинкўз, хонқизи кўнғизлари қўлланилади. Барг кемирувчи карам оқ капалаги қуртига қарши трихограмма, катта ёшдаги куртларга қарши бракон энтомофаглари

қўлланилади. Кимёвий усулда препаратларни биронтасидан – 25% Цираксдан – 0,2 л/га, 25% к.э. Циперметриндан – 0,16 л/га, 10% к.э. Фьюридан – 0,1 л/га, 15% эм.к. Аваунддан 0,4 л/га фойдаланилади. 600-700 литр сувга тайёрланган аралашма ишлатилади.

Гулкарам. Ўғитлаш. Сабзавотлар ичида гулкарам тупроқ унумдорлигига минерал ўғитларга ўта талабчан бўлиб, бошоқли дондан ёки бошқа қишлоқ хўжалик экинларидан сўнг такроран кечки муддатда экилганда қадимдан суғориб келинаётган типик бўз тупроқларда гектарига ўртача азот – 240 кг/га, фосфор – 160 кг/га ва соф калий – 100 кг/га бериш лозим. Ўтлоқи, ўтлоқи ботқоқ тупроқларда етиштирилганда эса азот – 200 кг/га, фосфор – 160 кг/га ва соф калий – 120 кг/га берилади.

Суғориш. Бўз тупроқли ерларда гулкарамга 9-12 марта, сизот сувлари юза жойлашган ерларда 8-10 марта сув бериш тавсия этилади. Суғориш меъёри гектарига 500-550 м³. Июл ойида экиладиган гулкарамга ҳар сафар 7-9 кун ўтказиб туриб, жами 12-14 марта сув берилади.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши кураш. Бактериал чириши, қорасон касалликларига қарши 1% ли бордо суюқлиги (мис сульфати бўйича 60-80 кг/га), 10% эм.к. Топазни 0,125- 0,150 л ёки Курзат Р 2-2,5 кг, карам оқ капалаги, карам бургаси, симқурт, шилимшиққурт, ундов тунлами, кузги тунлам, карам бити зараркунандаларига қарши 2,5% э.к. Децис 0,3 л/га, 57% э.к. Фуфанол 0,6-1,2 л/га,

Июль ойида такрорий муддатда экилган ва экиш ишлари давом эттириляётган оқ бош карам, гулкарам, ош лавлаги, бодринг, ширин қалампир, қовун, тарвуз ва картошка сингари экинларни намга бўлган талабидан келиб чиққан ҳолда суғориш ва мақбул озиқлантириш, парвартириш мўл ҳосил гаровидир.

5% э.к. Кинмекс 0,15-0,2 л/га, 25 % э.к. Циперментрин 0,1 л/га 600 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия қилинади.

Сабзи. Ўғитлаш. Бўз тупроқ ерларда ёзги сабзидан гектаридан 25-30 тоннадан ҳосил олиш учун соф ҳолда 150 кг азот, 80 кг фосфор, 45 кг калий солиш керак; ўтлоқи, ўтлоқи ботқоқ ерларда етиштирилганда соф ҳолда 120 кг азот, 70 кг фосфор, 40 кг калий бериш керак.

Фосфор ўғити йиллик миқдорининг 75%, калийнинг ҳаммаси ерларнинг

асосий ишлов даврида, қолган 25% фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади. Азотли ўғитларнинг ҳаммаси вегетация даврида озиқлантиришда иккига бўлиб берилди. Биринчи озиқлантириш ўтоқ қилиб ўсимлик сони сийраклаштирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 тадан чинбарг пайдо бўлганда ўтказилади.

Суғориш. Сабзи ўстиришда тупроқнинг тўйинган дала нам сиғимига нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги 70-75% бўлиши керак.

Уруғ суви майсалар қийғос кўкаргунча берилади. Сабзи уч-тўрт марта суғорилганда майсалар ёппасига кўринади. Шундан кейин сентябрда ҳар 7-8, сентябрда эса ҳар 10-12 кунда суғориб туриш лозим. Сабзи шу тартиб-

да суғориб борилса, сизот суви чукур жойлашган ерларда мавсумда 11-12, сизот суви юза участкаларда 6-8 марта сув ичади.

Касаллик, зараркунанда ва бегона ўтларга қарши кураш. Сабзи экилган майдонларда бузоқбош, тунлам, шира, сабзи пашшаси зараркунанда-ларга қарши курашда 1 гектар экин майдонга 20% эм.к. Конфидор 0,15-0,25 л, 20% н.кук. Маспиан 0,15-0,25кг, 57% эм.к. Фуфанон 0,08-0,1 л препаратлардан бирортаси 600 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия қилинади.

Касалликлардан ун-шудринг касаллигига қарши 1% ли бордо суюқлиги (мис сульфати бўйича 60-80 кг/га), 10% эм.к. Топазни 0,125- 0,150 л ёки н.кук. Курзат Р 2,0-2,5 кг 600 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия қилинади.

Катта майдонларда бегона ўтларни йўқотишда гербицидлардан фойдаланиш мумкин. Бир йиллик икки паллали ва бошоқли бегона ўтларни йўқотиш учун уруғни экишгача ёки униб чиққунига қадар гектарига сус.к. 50% Гезогард гербицидидан 2,0-3,0 кг ёки эм.к. 33% Стомпдан 1,0-2,0 литр ҳисобида 400 литр сувга бирортаси аралаштирилиб сепилади.

Сабзи ниҳолларида 3-4 тадан чинбарг чиққан даврида майдондаги таъкидланган ўтларга қарши эм.к. 12,5 фоизли Фюзилад супер (1,0-2,0 л/га) ёки эм.к. 20 фоизли Набу (1,5 л/га) сепилади. Кўп йиллик бошоқли бегона ўтларга қарши эса эм.к. Зеллек супер (1 л/га) ёки эм.к. 12,5 фоизли Фюзилад супер (2,4-4,0 л/га) препаратларни бегона ўтларнинг бўйи 5-10 см бўлганда сепиш тавсия этилади.

Ош лавлаги. Ўғитлаш. Бўз тупроқ ерларда соф ҳолда 150 кг азот, 80 кг фосфор, 50 кг калий солиш керак. Фосфор ўғити йиллик миқдорининг 75%, калийнинг ҳаммаси ерларнинг асосий ишлов даврида, қолган 25% фосфорни ерни бороналаб эгат олишда бериш тавсия этилади. Азотли ўғитларни ҳаммаси вегетация даврида озиклантиришда иккига бўлиб берилади. Биринчи озиклантириш ўтоқ қилиниб, ўсимлик сони сийраклантирилгандан сўнг, иккинчиси эса 2-3 та-

дан чин барг пайдо бўлганда ўтказилади.

Зараркунандаларга қарши кураш. Шира, лавлаги узунбурун зараркунандаларга қарши курашда 1 гектар экин майдонга 20% эм.к. Конфидор 0,15-0,25 л, 20% н.кук. Маспиан 0,15-0,25 л, 57% эм.к. Фуфанон 0,08-0,1 л препаратлардан бирортаси 600 литр сувда аралаштириб пуркаш тавсия қилинади.

Ширин қалампир. Ўғитлаш. Ўтлоқи ва ўтлоқи ботқоқ тупроқларда гектарига 15 тонна гўнг, $N_{160}P_{120}K_{80}$ кг солиш тавсия этилади. Азот карбамид ёки сульфат аммоний, фосфор эса аммофос, калий эса калий хлор кўринишида бериш керак.

Минерал ўғитлар тук ҳолатида гектарига қуйидагича солинади: карбамид – 330 кг, аммофос – 261 кг ва калий хлор – 160 кг. Агар азот сульфат аммоний кўринишида берилса, у ҳолда бу ўғитнинг миқдори гектарига 760 кг бўлади.

Ҳайдовдан олдин минерал ўғитлардан аммофос – 196 кг/га, калий хлор – 120 кг/га. Шунингдек, биринчи озиклантиришда кўчатлар тутиб олгандан сўнг улар тез ўса бошлаган даврда: аммофос – 64,8 кг/га, калий хлор – 40 кг/га, карбамид – 165 кг/га ёки сульфат аммоний – 380 кг/га берилади. Иккинчи озиклантиришда ўсимликнинг ялпи гуллаш ва мева тугиши бошланиши даврида: карбамид – 235 кг/га ёки сульфат аммоний – 380 кг/га бериш керак.

Бўз тупроқларда ширин қалампирни етиштиришда гектарига 20 тонна гўнг берилганда тупроққа $N_{200}P_{150}K_{100}$ кг солиниши тавсия этилади.

Суғориш. Ширин қалампир сернам ва оғир тупроқларда яхши ривожланмайди. Шунинг учун ялпи меваси туга бошлаганда қатор оралатиб, иложи борича чукур ариқлар олиб суғориш зарур. Илдиз бўғзи намлаиб кетмаслиги керак, акс ҳолда ўсимлик илдиз чириш билан касалланади. Ўсув даври мобайнида тупроқ намлиги 75-80% бўлишини таъминлаш учун суғоришни ҳар 6-10 кунда олиб бориш керак. Ҳосилни ҳар 6-8 кунда териш мумкин.

Касаллик ва зараркунанда-

ларга қарши кураш. Ширин қалампир экинидagi шира, каналар, оққанот ва трипс зараркунандаларига қарши – 10% эм.к. ДВА-тридан – 0,4 л/га, 20% эм.к. Конфидордан – 0,25-0,3 л/га, 20% н.кук. Моспиандан – 0,25-0,3 кг/га.

Ширин қалампир экинидagi меваларнинг учидан чириши, бактериал қора доғ, сўлиш ва ун-шудринг касалликларига қарши 25% с.э.г. Байлетондан 1,0-2,0 кг/га, 72,2% с.к. Превикурдан – 1,5 л/га, Курзат Р 2-2,5 кг/га, 68% с.э.г. Рирдомил голд – 2-2,5 кг/га ёки 1% лик Бордо суюқлигини қўллаш мумкин. 600-700 литр сувга тайёрланган аралашма ишлатилади. Бу кимёвий препаратлар мутахассислар назоратида қўлланилади.

Бодринг. Ўғитлаш. Бўз тупроқларда гектарига 20 тонна гўнг билан $N_{150}P_{100}K_{75}$ кг бериш тавсия этилади. Азотли ўғитлар сульфат аммоний ёки карбамид кўринишида берилади. Фосфорли ўғитлар аммофос, калий ўғити калий хлор кўринишида берилади. Гектарига $N_{150}P_{100}K_{75}$ кг берилганда сульфат аммоний – 571 кг/га ёки карбамид – 330 кг/га, аммофос – 217 кг/га, калий хлор – 150 кг/га бўлади.

Ерга асосий ишлов берилганда органик ўғитнинг ҳамма миқдори, фосфор ва калийнинг 75% берилади. Шунингдек, биринчи озиклантириш ўсимликиннинг 2-3 чинбарг чиқарган даврида берилади. Бу озиклантиришда азотнинг 10%, фосфор ва калийнинг қолган 25% берилади. Иккинчи озиклантириш оналик гулларининг ялпи гуллаган даврида азотнинг 45% берилади. Учинчи озиклантириш иккинчи ёки учинчи теримдан кейин берилади. Ушбу озиклантиришда азотли ўғитнинг қолган 45% берилади.

Суғориш. Сувга талабчанлиги жиҳатдан бодринг сабзавот экинлари орасида биринчи ўринда турадиган экинлар қаторига киради. Найчалаш ва меваси етилган даврда бодринг сувни, айниқса, кўп талаб қилади.

Касаллик ва зараркунандаларга қарши кураш. Бодрингнинг каналар, ғовакловчи пашшалар, ширалар, трипслар ва оққанотлар каби зараркунандаларига қарши ҳосилни йиғишдан 20 кун олдин икки марта 25% н.кук. Аппловуд – 0,5 кг/га ёки 20% н.кук. Моспиан 0,25-0,3 кг/га меъёрида сепилади.

Антракноз, пероноспороз, аскохитоз, доғланишлар, бактериоз ва ун шудринглар касалликларига қарши 25% с.п. Байлетондан 1,0-2,0 кг/га, Курзат Р 2,0-2,5 кг/га, 68% с.д.г. Рирдомил голд 2,0-2,5 кг/га ёки 1% ли бордо суюқлигини 600-

700 литр сувга тайёрланган аралашма ишлатилади.

Қовун ва тарвуз. Ўғитлаш. Полиэ экинларидан юқори ҳосил олиш учун гектарига азот – 75 кг, фосфор – 75 кг ва калий – 50 кг солинади. Йиллик меъёрга нисбатан калийли ўғитларнинг ҳаммаси, фосфорнинг 70-75% асосий шудгорга солинади. Фосфорли ўғитнинг қолган 25-30% ва азотнинг 50% экиш олдида берилди: азотли ўғитнинг 50% ўсимликларни уч-тўрт барг чиқарганидан кейин эгатларга 10-12 см чуқурликка солинади.

Суғориш. Ўзбекистоннинг кўпчилиги туманларида полиэ экинлари суғориладиган ерга экилади. Бўзтупроқли ерларда ўсув даврида экинларнинг ҳар гал гектарига 400-500 м³ ҳисобидан 8-9 марта суғориш кифоя. Си-

зот суви юза жойлашган далаларда эса бўзтупроқли ерларга қараганда камроқ 4-5 марта суғорилади. Ўсув даврида полиэ экинларини сув билан бир текис таъминлаш ҳосилни ошириш гаровидир.

Касаллик ва зараркундаларга

қарши кураш. Полиэ экинларининг кўчатларини тайёрлашда уруғни экишга тайёрлашда уруғи бир сутка давомида сувда ивителиди. 1 кг уруғга 2% ли 34% Витавакс ёки 1,5% ли 60,7% Превикур пуркаш уруғни зарарсизлантириш тавсия этилади. Касалликлардан: илдиз чириш, фузариоз сўлиш, ун-шудринг билан касалланади, зараркундаларга полиэ бити (шираси), ўргимчаккана, оқ қанот, қовун пашшаси зарарлайди.

Зараркундаларга 10% эм.к ДВА-тридан 0,4 л/га, 20% н.кук Моспиландан 0,25-0,30 кг/га, 55% АгрофосД 1,5 л/га + 70% Гаучо М 0,2 кг/га ва касалликларга – 72,2% с.э.к Превикурдан 1,5 л/га, Курзат Р 2,0-2,5 кг/га, 68% с.д.г. Рирдомил голд 2,0-2,5 кг/га ёки 1% лик бордо суюқлигини қўллаш мумкин. 600-700 литр сувга тайёрланган аралашма пуркалади.

Картошка. Суғориш. Картошка намсевар, сувга талабчан ўсимлик, бўлиб, ундан мўл ҳосил етиштириш учун тупроқ нами доимо етарли бўлиши шарт. Айниқса, гуллаш даврида тупроқ доимо сернам бўлиши лозим, акс ҳолда буғланиш (транспирация) ва фотосинтез жараёни қисқаради, ўсимлик ўсишдан тўхтайдди, туганаклар озиқ моддалардан фойдалана олмай ривожланишдан орқада қолади.

Картошқадан юқори ҳосил етиштириш учун тупроқнинг тўйинган дала нам сифмига нисбатан суғоришдан олдинги тупроқ намлиги камида 75-80% бўлиши керак, ана шунда ўсимлик яхши ўсиб ривожланади.

Бўз тупроқли ерларда тупроқ нами 75-80% дан кам бўлмай, сув даланинг 50-70 см ли қатламини намласа, ҳар гектардаги картошка 450-600 м³ ҳисобидан, ботқоқ ва ботқоқ-ўтлоқ тупроқли ерларда эса бундан кўра озроқ меъёрга суғорилиши керак. Картошқани неча марта суғориш унинг қайси муддатда экилишига қараб белгиланади.

Картошка ўсув даврида 8-10 кун оралатиб бир меъёрга суғорилади. Ҳосилни йиғиб-териб олишга 2-3 hafta қолганда сув бериш тўхтатилади.

Сизот суви чуқур жойлашган бўз тупроқли ерларда кечки картошка 12-13 марта, сизот суви юза ерларда эса 6-10 марта суғорилади.

Ўғитлаш. Картошка ўсимлиги асосий озиқа элементларига ўта талабчан ҳисобланади. Шунинг учун, қадимдан суғориб келинаётган бўз тупроқларда картошка етиштирилганда гектарига соф ҳолда азот – 250 кг, фосфор – 180 кг ва калий – 125 кг бериш керак. Ўтлоқи, ўтлоқи ботқоқ ерларда етиштирилганда эса азот – 200 кг, фосфор – 160 кг ва

калий – 100 кг бериш тавсия этилади.

Ушбу минерал ўғитлардан фосфорнинг 75% ерни асосий ишлов олдида, қолган 25% фосфор, 50% азот билан туганаклар тўлиқ униб чиққанда биринчи комплекс ишловда бериш тавсия этилади. Қолган 50% азот, калий картошқанинг қийғос шоналаш даврида ўсимликка яқинроқ қилиб берилди.

Касаллик ва зараркундаларга қарши кураш. Картошка ҳосилни оширишда экиладиган туганакларни йириклиги, шакли ва бошқа белгилари билан танлаб олиш муҳим тадбир ҳисобланади.

Картошка ўсимлигида Колорадо кўнғизи пайдо бўла бошлаганда кўнғизни қўлда териб чиқиш тавсия этилади. Кўнғизлар кўпайиб тухум қўя бошлагандан кейин кимёвий препаратлар қўлланилади. Бунда 5% Каратэдан к.э. – 0,1 л/га, 20% Конфидордан к.э. – 0,05 л/га; 20% Моспиландан н.к. – 0,2-0,25 мл., 5% Сумми Альфадан к.э. – 0,5 л/га 600-700 л сувда яхшилаб аралаштирилиб пуркалади.

Картошка туганакларини экишдан 25-30 кун олдин 2,5% Максим – 0,4 л/т, 31,2% Селестоп – 0,4-0,6 л/т дориллаб экиш касалликларни ривожланиш ва тарқалишини 40-50 кунга сақлаб туради.

Картошка куясига қарши 20% к.э. Конфидордан – 0,3 л/га, 20% н.кук. Маспилан – 0,2 кг/га, 5% к.э. Карате – 0,4 л/га, 1,8% к.э. Вертимек – 0,3 л/га препаратлари қўлланилади. Касалликлар – фитопфтороз, ун-шудрингга, фузариоз ва вертициллиоз сўлиш, мозаика, столбурларга қарши 25% с.п Байлетон 1,0-2,0 кг/га, фитопфтороз, альтернариозга 72,2% с.э.к. Превикурдан 1,5 л/га ёки Курзат Р 2,0-2,5 кг, 68% с.д.г. Рирдомил голд 2,0-2,5 кг ёки 1% лик Бордо суюқлигини қўллаш мумкин. 600-700 литр сувга тайёрланган аралашма ишлатилади.

Рустам НИЗОМОВ,
қ.х.ф.д.,
Фахриддин РАСУЛОВ,
қ.х.ф.д.,
СПЭКИТИ.

ОЗУҚА ҲАМ ҲАМ-ҲАМ МАШИНАЛАРИ ЧОРВАДОР КЎМАКЧИСИ

Мамлакатимизда чорвачилик соҳасига ихтисослашган фермер хўжаликларининг сони йилдан-йилга ошиб бормоқда. Худудларда фаолият кўрсатаётган агрокластерлар таркибида чорвачилик комплекслари барпо этилмоқда. Шулардан келиб чиққанда, сут, зўғит ва жун берадиган чорвачилик ҳайвонларини зотини яхшилаш, уларни зоотехния қоидалари асосида парваришлаш, хусусан, юқори рационли ем-хашаклар билан озиқлантириш масалалари алоҳида аҳамият касб этмоқда.

Чорва озуқа базасини етарли ҳажмларда барпо этиш учун чорвачиликка ихтисослашган фермер хўжаликларида ва лалми майдонларда етиштирилган озуқа экинлар ҳосилини ўз вақтида нест-нобуд қилмасдан йиғштириб олиш талаб этилади. Бу тадбирлар жойларда тракторлар билан агрегатланадиган ўтўргичлар (КИР-1,5М; КРН-4,2; КС-Ф-2,15) хашак (КСК-100А, Марал 125, Е-282, Е-302), силос (КС-1,8 “Вихрь”; КПИ-2,4А; КПКУ-75) ва маккажўхори (КСКУ-6, ККП-3) ўриш комбайнлари, хашакларни зичлаб-боғлагичлар (Маркант-155, ПС-1,6) ёрдамида амалга оширилади. Етилган озуқа экинларини қисқа муддатларда йиғштириб олиш учун озуқа техникаларини тўғри созлаш ва мавсум давомида юқори унум билан ишлатиш лозим бўлади.

Энг аввало, ўтўргичлар, зичлаб-боғлагичлар осиладиган тракторлар ва ўзиюрар озуқа комбайнларининг двигателлари ва бошқа қисмлари техник жиҳатдан соз ҳолатда бўлиши зарур. Ўримга тушишдан олдин уларнинг ишга тайёрлик даражасини яна бир бор текшириш, аниқланган камчиликларни бартараф этиш лозим.

Ўтўргичлар. Фермер хўжаликларида энг кўп тарқалгани КИР-1,5 машинаси бўлиб, етилган ўтларни, пакана маккажўхори ва кунгабоқарни ўриш, майдалаш ва транспорт воситасига юклаш ишларини бажаради. Асосий ишчи органи барабан валига шарнирли бириктирилган 28 та пичоқдан иборат. Бу пичоқларнинг массаси бир-бирига бирдай тенг бўлиши лозим. Поялар чала кесилганда пичоқ тиглари чархланади. Тиглари синиб кетган пичоқлар янгиларига алмаштирилади. Тўғри ва тескари кесувчи пичоқлар тиглари орасидаги тирқиш кенглиги 2-2,5 мм. орасида соланади. Бундан катта ёки кичик бўлса пояларнинг кесилиш ва майдаланиш сифатига путур етади. Ротор барабани майдаланган пояларни транспорт воситасига йўналтирувчи вентилятор вазифасини ҳам бажаради. Роторнинг айланиш частотаси энг камида 1500 айланиш/минут бўлсагина бу вазифа тўла адо этилади. Айланиш камайса, понасимон тасманинг таранглиги оширилади.

Ерга ётиб қолган ўтлар вертикал ўқ атрофида айланадиган пичоқли дисклар билан жиҳозланган ротацион КРН-4,2 косилкаларда ўрилади.

Хашак йиғадиган комбайнлар. Ўт ўриш учун КСК-100 ўзиюрар комбайни олдида қирқувчи аппарат жойлаштирилади. Ердаги хашакни йиғиб олиш мақсадида қирқувчи аппарат ўрнига йиқич қурилмаси ўрнатилади. Йиғиш пайтида ўт ёки хашак майдаланиб, транспорт воситасига юклаб кетилади.

Комбайннинг асосий узел ва механизмлари қуйидагича соланади.

Қирқувчи узунлигини ростлаш. Бунинг учун узатувчи аппарат кутисининг валидаги юлдузчалар алмаштирилади.

Сегмент пичоғи ва қарама-қарши кесувчи пластинка орасидаги тирқиш кенглиги олдида 0,8 мм орқада 0,3-2 мм. Бу

кенгликлар пластинкани эгиш ёки болт бирикмасини тортиш ёрдамида ростланади. Тиглари ўтмаслашган сегментлар чархланади, синган бўлса янгиларига алмаштирилади, шунда поялар тоза ва тўла кесилади.

Сегментнинг бармоқча нисбатан ҳолатини ростлаш. Пичоқ чекка ҳолатга келтирилади. Ўртадаги таянчнинг болти бўшатилади, таянч сегмент ва бармоқнинг ўқлари устмуст тушгунга қадар сурилади. Болт тортилади. Таг томони едирилиб кетган, учлари синган бармоқлар ўрнига созлари ўрнатилади.

Жатка шнеги ва мотовилосини ростлаш. Шнек қанотининг қирраси ҳамда тепадаги ва пастдаги тозалагичлар орасидаги 2-10 мм ва 10-18 мм масофалар шнек таянчини бўшатиш ва созловчи болт гайкасини бураш орқали ростланади. Мотовило ва қирқувчи аппарати бармоқлари билан шнек сатҳи орасидаги тирқиш кенглиги (15-35 мм) ни ростлашда таянчлар овалсимон тешиклар бўйлаб сурилади. Дарз кетган қанотлар пайвандланади, эгилган бармоқлар тўғриланади, жатка тубидаги ёриқлар пластинкалар билан пайвандлаб ёпилади.

Майдаловчи аппаратни ростлаш. Майдалагич барабан ва тозалагич орасидаги тирқиш кенглиги (5–10 мм) тозалагични тепага суриш, пичоқ тиғи ва қарама-қарши кесувчи брус қирраси орасидаги тирқиш (0,9–1,5 мм) брусни барабанга яқинлаштириш билан ростланади. Носоз деталлар тузатилади.

Қирқиш баландлигини ростлаш. Пичоқларнинг қирқиш, йиққичнинг ерга нисбатан ўрнатилиш баландликлари жатка тагидаги сирпангич кронштейндаги тешиклар ҳолатини ўзгартириш билан ростланади. Шуни эсда тутиш лозимки, баландлик меъёрдан паст бўлса, пичоқлар ердаги тош, темир бўлақларига урилади ва синади, ортиқ бўлса поялар тубида кўп қолиб кетади.

Силос комбайнлари. Маккажўхори, кунгабоқар каби силосбоп ўсимликларни ўриш, майдалаш ва юклаш ишларини бажаради. Сегмент пичоғи ва бармоқ орасидаги тирқиш кўпи билан 0,5 мм. Дала ажраткичини ростлаш: поялар баландлиги 0,5 м. гача бўлганда пастки кожух, бундан юқори бўлса, устки кожух ечиб олинади. Мотовило диаметри планкаларни бешта тешикдан кераклисига маҳкамлаш орқали 1800-2800 мм. ораликда ўзгаради. Мотовилонинг айланиш тезлигини ростлаш учун юлдузчалар ($Z = 14$, $Z = 20$) алмаштирилади.

Тойлагич-зичлагичлар. Муфталарни созлаш. Карданли

узатма муфтаси 0,58-0,62 кНм (58-62 кгк.м), йиққич муфтаси 0,18–0,21 кНм (18–21 кгк.м) буровчи моментга гайкалар ёрдамида пружиналарни сиқиб орқали созланади. Маховик ва поводок орасидаги тирқишни созлаш: 0,2-0,6 мм атрофидаги бу тирқиш гайкани бўшатиш ва қистирмалар сонини ўзгартириш билан ростланади. Зичлаш камераси қисмларини ростлаш. Поршен рамкалари ва сирпангичлар орасидаги тирқиш кенглиги кўпи билан 0,5 мм. Қўзғалувчан ва қўзғалмас пичоқлар орасидаги масофа 0,4–2 мм. Тойнинг зичлигини ва узунлигини ростлаш. Той зичлигини ростлаш учун винт механизми керагича бурилади. Бунда битта тойнинг массаси 25 кг. дан ошмаслиги зарур. Тойнинг узунлиги хомутни суриш билан ўзгаради. Ўлчов ғилдирагининг ёйида 800–1000 оралиғидаги рақамларга мос бўртиқлар бор. Керакли узунликдаги тойни олиш учун хомутнинг пастки қирраси мос рақам олдидаги бўртиққа тўғриланади.

Шундай қилиб, механизаторлар, МТП ва агрокластерлар муҳандис-техниклари озуқа йиғиш машиналарини дала шароитидан келиб чиққан ҳолда ростласалар, омилкорлик билан бошқарсалар, уларнинг иш унуми ошади, пировардида сифатли ва кўп ем-хашак ҳосили йиғиштириб олинади.

Муҳаммаджон ТОШБОЛТАЕВ,
профессор, (ҚХМИТИ).

Жорий йилнинг 19 июнь куни Гурлан туманидаги “Ихлосбек” фермер хўжалигида ғўза майдонларини томчилатиб суғориш технологияси ёрдамида суғориш бўйича кўргазмали семинар ўтказилди. Унда Хоразм вилояти ҳокимлиги мутахассислари, фермер хўжаликлари ва кластер ташкилотлари вакиллари, сув хўжалиги мутахассислари ҳамда пудрат ташкилотлари раҳбарлари иштирок этди.

Бу йил вилоятда 1240 гектар майдонда сув тежовчи технологияларни жорий этиш этиш режалаштирилган эди. Шундан 800 гектари томчилатиб суғориш технологияларига тўғри келади. Амалда режадагидан кўпроқ майдонларга за-

ХОРАЗМДА 1717 ГЕКТАР ҒЌЗА МАЙДОНЛАРИ ТОМЧИЛАТИБ СУҒОРИШ УСУЛИГА ЎТАДИ

монавий технологиялар ўрнатилмоқда. Мисол учун, айти кунларда 1717 гектар ғўза майдонларида томчилатиб суғориш технологиясини ўрнатиш жараёнлари олиб борилаёпти.

Семинарда ғўза майдонларига ўрнатилган томчилатиб суғориш технологиясининг афзалликлари ҳақида иштирокчиларга маълумот берилди.

Шунингдек “Омад старт” масъулияти чекланган жамияти шаклидаги қурувчи-пудрат ташкилотининг туркиялик мутахассислари томонидан технологияни ишга тушириш, ўғит бериш ҳамда суғориш тартиблари семинар амалда кўрсатиб берилди.

Дауранбек КДИРБАЕВ,
Ўзбекистон Сув хўжалиги вазирлиги
Сув тежовчи технологияларни
жорий этиш бошқармаси етакчи
мутахассиси.

ЎЗБЕКИСТОНДА СУВ РЕСУРСЛАРИНИ БОШҚАРИШ МИЛЛИЙ ЛОЙИХАСИ ДАВОМ ЭТАДИ

Жорий йилнинг 16 июнь куни Сув хўжалиги вазирлигида “Ўзбекистонда сув ресурсларини бошқариш миллий лойиҳасининг 2-босқичи тўғрисида” икки томонлама битим имзоланди. Хужжатга Ўзбекистон Республикаси ҳукумати номидан Ўзбекистон Республикаси Сув хўжалиги вазири Шавкат Хамраев ва Швейцария Конфедерацияси ҳукумати номидан Швейцария Конфедерациясининг Ўзбекистондаги Фавкулдда ва мухтор элчиси Оливье Шав имзо чеқди.

Тадбирда Сув хўжалиги вазири Ш.Хамраев Швейцария Конфедерацияси ҳукумати билан ҳамкорлик самарали кечаётганлигини таъкидлади. Ушбу ҳамкорлик маҳсули бўлган “Ўзбекистонда сув ресурсларини бошқариш миллий лойиҳаси”нинг 1-босқичи муваффақиятли якунланди. Кейинги босқич бу борада олиб борилаётган ишларнинг мантиқий давоми ҳисобланади.

Ўз навбатида Швейцария Конфедерациясининг Ўзбекистондаги Фавкулдда ва мухтор элчиси Оливье Шав сув ва сув ресурсларини оқилона бошқариш ҳар икки томон учун ҳам доим муҳим масала бўлиб келганлигини эътироф этди. Шу боис, пандемия шароитига қарамасдан лойиҳани давом эттиришга қарор қилинди.

“Ўзбекистонда сув ресурсларини бошқариш миллий лойиҳаси”нинг 2-босқичи Швейцария ҳамкорлик ва тараққиёт агентлигининг “Марказий Осиёда сув ресурсларини бошқариш ҳудудий дастури” доирасидаги фаолиятининг мантиқий давомидир. Унда Ўзбекистондаги сув ресурсларини интеграллашган ҳолда бошқариш орқали қишлоқ аҳолисининг яшаш шароитларини яхшилашга ҳисса қўшиш назарда тутилган.

Умумий бюджети 4,6 миллион Швейцария франкига тенг ушбу лойиҳани 2020 - 2023 йилларда амалга ошириш мўлжалланган.

Унинг доирасида республикамиздаги 13 та ирригация тизимлари ҳавза бошқармаси ва 152 та туман ирригация бўлимларида сувдан самарали фойдаланиш ва сув ресурсларини барқарор бошқаришни режалаштириш учун дастурий таъминот мажмуи ишлаб чиқилади, суғориш-дренаж тармоқларини АКТ асосида мониторинг қилиш тизимини яратиш ҳам кўзда тутилган.

Келгусида қишлоқ хўжалиги ва сув ресурсларини бошқаришга ихтисослашган касб-ҳунар коллежлари ўқувчилари ҳамда фермерларнинг сув тежовчи технологиялар ҳақидаги билимларини мустақамлашга қаратилган тадбирлар амалга оширилади.

**Ўзбекистон Сув хўжалиги вазирлиги
Матбуот хизмати.**

СОҲА РАВНАҚИ КАДРЛАР САЛОҲИЯТИГА БОҒЛИҚ

долзарб масалалардандир.

Бу борада Ўзбекистон Қишлоқ хўжалиги вазирлиги тизимда бошқарувни такомиллаштириш, кадрларнинг шахсий таркибини ёш, истиқболли ва салоҳиятли

Давлатимиз раҳбари ташаббуси билан қабул қилинган Ўзбекистон Республикасини 2017-2021 йилларда янада ривожлантириш Стратегияси асосида жамиятимизнинг барча жабҳаларида ислохотлар жадал олиб борилмоқда. Жумладан, иқтисодиёт тармоқлари, хусусан қишлоқ хўжалиги ва унинг тармоқларини модернизациялаш, соҳада замонавий агро-технологияларни жорий қилиш орқали маҳсулотларнинг миқдор кўрсаткичлари билан бир каторда сифат даражасини ошириш, қўшимча қиймат занжирини яратиш, ички ва ташқи бозорларда рақобатбардошлигини таъминлаш, экспорт салоҳиятини ошириш борасида ҳам тизимли ишлар изчиллик билан амалга оширилмоқда.

Мазкур жараёнда мамлакатимиз қишлоқ хўжалигини 2020-2030 йилларда ривожлантириш Стратегиясида аграр соҳа тараққиётининг муҳим устувор йўналишлари белгилаб берилган бўлиб, уларни ҳаётга татбиқ этишда ҳуқуқий, иқтисодий, молиявий, шартномавий, ишлаб чиқариш муносабатларини ислоҳ қилиш билан бирга инсон ресурсларини ривожлантириш муҳим аҳамиятга эга. Зеро, бугун замонавий дунёқараш ҳамда билим, малака ва кўникмаларга эга янги авлод кадрларини шакллантириш ва уларнинг салмоғини ошириш ниҳоятда

ходимлар билан янгилаш ҳисобига қишлоқ хўжалиги ва ҳудудларни ривожлантиришда инсон омилдан самарали фойдаланишга жиддий эътибор қаратиб келмоқда.

“Янги Ўзбекистон - янги кадрлар” шиори остида иқтидорли, жонкуяр, ўз танлаган касбига фидойи ёшларни танлаш, уларни босқичма-босқич масъул вазифаларга тайёрлаш, билими ва тажрибаси муайян даражада ошган ходимларни эса муносиб лавозимларга тайинлаш ҳисобига бошқарув кадрларини янгилаш ва ёшартириш борасида ҳам тизимли ишлар йўлга қўйилди.

Натижада бугунги кунда вазирлик марказий аппаратидаги ходимларнинг 19 нафари (15,4%) илмий даражага ва 74 нафари (60,1%) магистр даражасига эга, 18 нафари (14,6%) хорижий давлатлар олий таълим муассасаларида таҳсил олган, 7 нафари (5,6%) Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академиясининг битирувчиларидан иборат.

Ходимларнинг ўртача ёши 2018 йилда 42 ёшни ташкил этган бўлса, ҳозирги пайтда 39 ёшни, 30 ёшгача бўлганлар салмоғи эса 2 марта ошиб, 23,5 фоизни, хотин-қизлар салмоғи 2,7 марта ошиб, 12,1 фоизни ташкил қилмоқда. Ходимларимизнинг 35,7 фоизи давлат тили билан бирга хорижий тиллар

ни пухта билиши улар томонидан илғор хорижий тажриба ва замонавий технологияларни ўрганиш ҳамда мамлакатимизда жорий қилиш, соҳа ва унинг тармоқларини модернизациялаш бўйича илмий, иқтисодий ва амалий жиҳатдан асосланган таклифлар ишлаб чиқишида муҳим омил бўлмоқда.

Сўнги йилларда халқаро ҳамкорлик алоқалари ҳам ривожланиб, илғор хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш қамрови ҳам кенгайди. Масалан, 2017-2019 йиллар ва жорий йилнинг биринчи ярим йиллигида 880 нафар тизим ходимлари чет мамлакатларда бўлиб, уларнинг самарали тажриба ва янги технологиялари билан танишиб, касбий билим ва малакаларини оширдилар.

Бугунги шиддатли замон, жадал ислохотлар ёшлар билан ишлаш масаласи доимий диққат-эътиборда бўлмоғини тақозо этмоқда. Чунки замонавий билим, янги ғоялар, ғайрат ва шижоат уларда мужассамдир. Шу нуқтаи назардан вазиримиз Жамшид Ходжаевнинг жорий йил 25 январь куни соҳада фаолият юритаётган 900 нафардан ортиқ ёшлар, 22 февралда эса таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларидаги 158 нафар ёш олим ва тадқиқотчилар билан видеоконференция шаклидаги "Вазир ва ёшлар" учрашувлари бўлиб ўтди. Уларда ёшлар томонидан билдирилган 43 та таклиф ва мулоҳазалар юзасидан амалий ишлар олиб борилаётир.

Соҳада амалга оширилаётган изчил ислохотлар, амалиётга жорий қилинаётган илғор замонавий технологиялар эндиликда кадрлар тайёрлаш сифатини янада яхшилашни, ходимларни қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни талаб қилмоқда.

Мазкур жараёнда Тошкент давлат аграр университети, унинг Нукус, Андижон ва Термиз филиалларида соҳа учун 29 та бакалаврият таълим йўналишлари ва 23 та магистратура мутахассисликлари бўйича олий малакали мутахассис кадрлар тайёрланмоқда. Сўнги 3 йилда иссиқхона хўжаликлари, рақамли иқтисодиёт, доривор ўсимликлар, органик маҳсулот етиштириш каби 12 та янги таълим йўналишлари ташкил этилди.

Уларда таҳсил олаётган қарийб 14780 нафар талабаларга, жумладан 14321 нафар бакалаврлар, 459 нафар магистрларга 1106 нафар профессор-ўқитувчилар, жумладан, 101 нафар фан докторлари, 400 нафар фан номзодлари таълим бермоқда. Докторантура ва таянч докторантурада 95 нафар илмий изланувчилар илмий-тадқиқотлар олиб боришмоқда.

Яратилган имкониятлар илмий-педагог ходимларнинг илмий салоҳиятини янада ошириш, улар таркибида ёш олимлар салмоғини кенгайтириш борасида муҳим омил бўлаётир. Натижада сўнги 3 йилда жами 211, шундан 124 нафар ёшлар, 2020 йилнинг биринчи ярим йиллигида жаъми 33, шундан 21 нафар ёш тадқиқотчиларимиз фалсафа доктори - PhD ва фан доктори илмий даражалари учун диссертацияларини муваффақиятли ҳимоя қилдилар.

Шунингдек, талаба ёшларимиз ҳам инновацион фаолияти билан диққатга сазовор натижаларга эришмоқдалар. Биргина 2019/2020 ўқув йилида 9 нафар талабаларимиз давлат стипендиялари стипендианти, 16 нафар талабаларимиз халқаро ва миллий фан олимпиадалари, 1 нафар талабамиз давлат мукофоти совриндорлари бўлишди.

Илғор хорижий педагогик тажрибаларни ўзлаштириш, аграр соҳа илми ва амалиётининг халқаро миқёсдаги ютуқларидан ёшларимизнинг янада кўпроқ баҳраманд бўлиши мақсадида жаҳон ҳамжамияти билан ҳамкорлик алоқалари тобора мустаҳкамланиб, кенгайиб бораётир. Тошкент давлат аграр университетида ҳозирги кунда хорижнинг олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасалари билан 93 та, шундан 2020 йилда 8 та ҳамкорлик шартномалари ва меморандумлари им-

золанди. Биргина мисол, бугунги кунда Қўшма таълим дастурлари доирасида университетнинг жами 12 нафар талабаси, шу жумладан, 6 нафари Саратов давлат аграр университети ҳамда Германиянинг Вайнштефан Триездорф университетида 6 нафари магистратура босқичида таҳсил олмоқда.

Университет ва унинг филиалларида 7 нафар хорижлик профессор доимий ишга қабул қилинган бўлиб, талабаларга маърузалар ўқиб келишмоқда. Шу билан бирга, 2020 йилда 18 нафар чет эл профессорлари ташриф буюриб, улар турли мавзуларда маърузалар ўқидилар.

Аграр таълим, фан ва ишлаб чиқаришни интеграциялаш мақсадида Тошкент давлат аграр университетининг кафедраларига қишлоқ хўжалиги соҳасида фаолият юритаётган 15 та илмий-тадқиқот муассасалари бириктирилди. Илмий тадқиқот ишлари натижаларини ишлаб чиқаришга жорий қилиш, илмий ишланмаларни тижоратлаштириш ҳамда профессор-ўқитувчиларнинг инновацион фаолиятидан моддий манфаатдорлигини ошириш мақсадида 4 та кичик инновацион корхоналар ташкил этилди.

Таълим хизмати кўрсатиш қамровини кенгайтириш мақсадида университет ва унинг филиалларида фермер ва деҳқон хўжаликлари, қишлоқ тадбиркорлари учун ахборот-маслаҳат марказлари (extension center) ташкил қилинди.

Аграр таълим мажмуаси тизимидаги ходимларнинг малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш мақсадида "Агробизнес ва бошқарув" ўқув маркази ўз фаолиятини бошлади.

Жорий йилнинг ўтган даврида бу марказларда 600 нафардан зиёд фермер ва деҳқонлар, агрокластер ва кооперациялар ходимлари замонавий технологиялар соҳасида ўз билим ва малакаларини оширдилар.

Вазирлик тизимида 3 та техникумлар, 12 та коллежлар ўтказилиши қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялар бўйича ўрта махсус малакали кадрларни тизимли тайёрлаш имкониятини яратди.

Ҳозирги пайтда янги ўқув йилига услубий жиҳатдан тайёргарлик ишлари амалга оширилмоқда. Жаҳон андозалари асосида соҳа бўйича касбий классификатор янгиланди, 84 та мутахассисликлар бўйича малакавий талаблар ва 142 та таълим таълим йўналишлари бўйича таълим стандартлари тўлиқ ишлаб чиқилди. 2020/2021 ўқув йилидан профессионал таълим муассасаларида 4 минг нафардан ортиқ йигит-қизларга 26 та таълим йўналишлари бўйича таҳсил бериш йўлга қўйилади. Чунки юқорида таъкидлаганимиздек, қишлоқ хўжалиги ва ҳудудларини ривожлантиришда инсон ресурсларидан самарали фойдаланиш, яъни етук билимдон мутахассислар сафини кенгайтириш муҳим аҳамиятга эга.

Хулоса қилиб айтганда, аграр соҳада амалга оширилаётган жадал ислохотлар, қишлоқ хўжалигини модернизациялаш ва техник янгилаш, амалиётга илғор тажриба ва замонавий технологияларни изчил жорий қилишда инсон ресурсларидан фойдаланиш ва бу борада етук малакали кадрлар тайёрлаш, уларни иқтисодий даражасида тегишли вазифа ва лавозимларда фаолият юритишини таъминлаш борасидаги тизимли ишлар ўз самарасини бермоқда. Сўнги 3 йил давомида мамлакатимиз қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб-чиқариш ҳажми 1,4 марта, уларни сақлаш 1,3 марта, қайта ишлаш ҳажми 1,4 марта, экспорт ҳажми эса 2 марта ошишига эришилди ва бу юксалишда замонавий билим ва кўникмаларни ўзлаштирган фидойи кадрларнинг сафи кенгайиб бораётганлиги ҳам муҳим омил бўлиб хизмат қилаётир.

Эшмирза АБДУАЛИМОВ,
Ўзбекистон Қишлоқ хўжалиги вазирлиги
Кадрлар ва ўқув юртлари бошқармаси бошлиғи.

Жорий йил нафақат биз, балки бутун дунё аҳли учун анча синовли ва оғир келди. Инсоният ҳамон короновирус пандемияси ва глобал инқироз билан курашяпти. Шу билан бирга, тўхтаб қолган фаолиятлар давом этиб, инсонлар яна аввалги жўшқин ҳаётига қайтмоқда. Бунинг учун эса, дунё давлатлари захирасидаги маблағларини ҳам ишлатмоқда. Турли фондлар орқали халққа моддий ва ижтимоий кўмак берапти. Бундан мақсад шуки, бу оламда инсон азиз ва ҳар бир тирик жон асралишга, гамхўрликка муносиблигини исботлашдир.

ЭЛ ХИЗМАТИ ҲОРИТМАС

Юртимиз бошига тушган бу йилги оғир синовлар – аввало Бухоро вилоятида юз берган табиий офат оқибатлари, сўнгра Сирдарёдаги “Сардоба” сув омбори тўғонида техноген фалокат туфайли юзага келган ўпирилиш пайтида халқимизнинг яқдилу жипс эканлигига барчамиз гувоҳ бўлдик. Албатта, юртдошлар бошига оғир синовлар тушганда сидқидилдан кўмак бериш энг шарафли ишдир. Чунки Алишер Навоий бобомиз ҳам бир шеърларида шундай деганлар:

Нафъинг агар халққа бешакдурур,

Билки бу нафъ ўзингга кўпракдурур.

Дарҳақиқат, қайси бир инсоннинг халққа нафи, яхшилиги кўпроқ тегадиган бўлса, бундан, аввало, унинг ўзи манфаат кўради. Халққа теккан фойдаси учун Аллоҳ таоло бу инсоннинг икки дунёсини обод қилади. Зеро, Парвардигор Куръони каримда: “Яхшилик қилинган, албатта, Аллоҳ таоло яхшилик қилувчиларни севади”, деб марҳамат қилган.

Ҳаётда энгилнинг остидан, оғирнинг устидан юрган одам эса, барибир, ютқазади. Аксинча, тириклик синовларидан чўчимай, захмату машаққатларга мардонавор боққан инсон, албатта, қадр, эътибор ва меҳр топади. Сирдарё аҳли оғир синовларни бошидан кечирган кунларда биз – Сув хўжалиги вазирлиги матбуот хизмати ходимлари ҳам қизгин меҳнат жараёнини, сувчию экскаваторчилар ҳамда бошқа кўплаб бошқа соҳалар ходимларининг машаққатли меҳнатини ўз кўзимиз билан кўриш, туну кун тиним билмасдан тер тўкаётган захматкашларнинг салмоқли хизматини халқимизга билдириш учун Оқолтин туманида бўлдик.

Техноген офат оқибатларини бартараф этиш бўйича Сув хўжалиги вазирлигининг штабига етиб келганимизда ёмғир майдалаб ёғаётган эди. Бир соатлар олдин кучли жала куйган, ҳаммаёқ лойгарчилик. Шунга қарамай, атрофда юзлаб техникалар, сув хўжалиги ташкилотлари ходимлари тинмай меҳнат қилишмоқда.

Техноген офат “Сардоба” сув омборидан обиҳаёт оладиган “Марказий тармоқ” каналининг 8,5 км, “Ўнг тармоқ” каналининг 4,5 км ва “Чап тармоқ” каналининг 3 км қисмига жиддий зарар етказган эди. Натижада Сирдарё вилоятининг Сардоба, Оқолтин ва Мирзаобод туманларида ушбу каналларга боғланган 39,5 минг гектар, Жиззах вилоятининг Дўстлик, Пахтакор, Мирзачўл, Арнасой ва Зафаробод туманларида 90,2 минг гектар, жами 129,7 минг гектар майдоннинг сув таъминоти узилиб қолганди. Шунингдек, мазкур туманлардаги жами 26,3 км хўжаликлараро каналлар, 192,5 км мелиоратив тизимлар, сув истеъмолчилари уюшмалари ва фермер хўжаликларининг 554,9 км суғориш ҳамда 701 км коллектор-дренаж тармоғи ҳамда улардаги гидротехник иншоотлар, 5 та насос станцияси, 30 та вертикал дренаж қудуқ ва бошқа сув хўжалиги объектларига шикаст етганди.

Ушбу объектларни қисқа муддатларда таъмирлаш ва реконструкция қилиш мақсадида “Марказий тармоқ”, “Ўнг тармоқ” ва “Чап тармоқ” каналлари ҳамда Оқолтин, Сардоба ва Мирзаобод туманларидаги каналларга алоҳида бош пудрат ташкилотлари белгиланиб, улар томонидан кўшимча равишда 17 та пудратчи ташкилотлар жалб қилинди.

Молия вазирлиги томонидан Сирдарё вилояти хокимлиги билан биргаликда биринчи навбатда амалга ошириладиган қурилиш-монтаж ишлари учун жами 14,3 млрд. сўм бўнак маблағи берилди.

Республикамик худудларидаги сув хўжалиги ташкилотларидан жами 421 та техника, жумладан, 185 та экскаватор, шунингдек, 940 нафар малакали қурувчи-мутахассис жалб қилинди. Улар учун чодирлар қурилиб, ётоқ жой, уч маҳал иссиқ овқат ва бошқа зарур шароитлар яратилди.

Таъмирлаш-тиклаш ва реконструкция ишларини амалга оширишда ёнилғи-мойлаш маҳсулотлари, цемент, арматура ва бошқа қурилиш материалларининг узлуксиз таъминоти бўйича тизим яратилди.

“Сардоба” сув омборидан сув олувчи “Марказий тармоқ”, “Ўнг тармоқ” ва “Чап тармоқ” каналлари қисқа фурсатда таъмирланиб, уларга сув келиши билан минг-минг гектарлаб қишлоқ хўжалиги экинларини суғориш ва юқори ҳосил олиш имкони яратилди.

— Техноген офат туфайли вилоятимизда юзага келган нохушлик барчамизнинг сабру иродамизни синовдан ўтказди. Халқимизга минг раҳмат, бундай синовли кунларда биздан кўмагини аямади, — дейди Жанубий Мирзачўл каналларидан фойдаланиш бошқармаси бошлиги Зиёуддин Саидов.

Чангу ғубор, ёмғиру шамолни писанд этмасдан, уч сме-нада астойдил меҳнат қилган фидойиларга “Ҳорманг” дея яқинлашдик.

— Бутун халқимиз бизга ёрдам берди. Оғир кунларда ҳеч ҳам яккаланиб қолганимиз йўқ. Қанчадан-қанча ҳашарчилар келиб, талофат етган жойларни тузатиб беришди. Давлатимиз раҳбарининг бизга кўрсатаётган ғамхўрликларидан ҳам бошимиз кўкка етди. Юртдошларимизнинг жипслиги, бирдамлиги ва меҳру муҳаббати билан бу синовли кунларни ҳам енгаяпмиз. Ҳаммаларига катта раҳмат, — дейди биз билан суҳбатда сирдарёлик ирригатор Суннат Хидиров.

“Сардоба” сув омбори талафотларини бартараф этиш учун Сирдарёга бутун республикамикдан фидойилар карвони келиб, бир ойдан ортиқ вақт давомида таъмирлаш-тиклаш ишларини жадал суръатларда олиб боришди. Натижада “Сардоба” сув омборига боғланган Сирдарё ва Жиззах вилоятларидаги пахта, ғалла ва бошқа экинларни сақлаб қолишга, ўз вақтида суғоришга эришилди.

Байрамларни, муборак ойни яқинларидан олисда, қизгин меҳнат жабҳасида ўтказган ҳашарчиларни бутун халқ “умрингиздан барака топинг!” дея дуо қилиб турди. Агар улар шундай ишлашмаса, тошқин ювиб кетган каналларни тезроқ таъмирлаб-тиклаб, ғалла ва ғўза майдонларига сув очмаса, ҳосил кўнглидагидек бўлмасди. Шундоғам короновирус пандемияси туфайли оғир кунларни бошидан кечираётган эл дастурхони кемтик бўлиб қоларди.

Буларни ўйлаган, ана шу дастурхонга ўзи ва фарзандлари ҳам қўл узатишини тасаввур қилган экскаваторчию бульдозерчи, қурувчи ва яна бошқа кўплаб фидойилар меҳнат фронтдан асло чекинмади.

Алимардон ҲАЙИТОВ,
журналист.

СУВЧИ МАҲОРАТИ ҲОСИЛ ТАҚДИРИНИ ҲАЛ ҚИЛАДИ

Қорақалпоғистон Республикасининг Элликқалъа туманида ҳар йили қишлоқ хўжалигининг етакчи тармоқлари – пахтачилик, ғаллачилик, боғдорчилик, чорвачилик соҳаларида катта муваффақиятларга эришиб, бу борадаги режаларини ортиғи билан бажариб келаётган жамоалар талайгина. Ана шулардан бири – “Гулдурсун азаматлари” ММТП дир. У ўзининг хушманзара боғ-роғлари, ажойиб табиати, энг муҳими, соддадил, тажрибали деҳқонлари билан республикада машҳурдир.

Юқориди таъкидлаганимиздек, бу жамоада ҳар йили қишлоқ хўжалигининг барча тармоқларидаги режалар ортиғи билан бажариб келинади. Шу боис, “Гулдурсун азаматлари” ММТП нинг фермер хўжаликларидаги аҳоли бой-бадавлат ҳаёт кечиришади. Ҳа, ҳалол меҳнатнинг нони ҳам ширин бўлади.

Бу жамоада жами 38 та фермер хўжалиги фаолият юритади. Шулардан 18 таси қишлоқ хўжалигининг асосий тармоқлари – пахтачилик, ғаллачилик, 3 таси чорвачилик, 15 таси асаларчилик, пиллачилик, полиз-сабзавотчилик билан шуғулланади. Жами экин майдони 1843 гектардан зиёд.

“Гулдурсун азаматлари” ўтган йилни

муваффақиятли якунлади: 592 гектар ер майдонидан 1405 тонна ўрнига 1580 тоннадан зиёд пахта, 361,5 гектар ер майдонидан 1048 тонна ғалла хирмони бунёд қилинди. Жорий йилда ғалла ҳосили бундан ҳам кўп бўлиши кутилмоқда. Бошқа соҳалар-чорвачилик, балиқчилик, полиз-сабзавотчилик, боғдорчиликдаги муваффақиятларда ҳам салмоқли бўлди. Натижада фермер хўжаликлари иқтисоди янада бақувватлашди, кўплаб замонавий янги техникалар сотиб олишди, энг муҳими ишчилар турмуш фаровонлиги яхшиланди, дастурхони тўқис бўлди.

– Хизмат вазифамга кўра мазкур жамоада тез-тез бўлиб тураман, – дейди Элликқалъа тумани қишлоқ хўжалиги бўлими етакчи мутахассиси Ш.Жуманазаров. – Қувонарлиси шундаки, ҳар келганимда бирорта янгиликнинг гувоҳи бўламан. Тажрибали деҳқонлар элати ўтган йил йиллик режани ҳали сентябрь ойида удалашганлиги боис, 1 минг 600 тоннага яқин пахта ҳосили юқори навларга сотилди. Ғаллачилик ҳам барқарор ривожланмоқда. Улар 2019 йили 1050 тонна ҳосил жамлашган бўлса, жорий йилда мазкур кўрсаткич бундан кўп бўлиши кутилмоқда.

“Гулдурсун азаматлари” фермерларининг жорий йилда ҳам шашти баланд. Ерларнинг мелиоратив ҳолати яхшиланиб, экишолди тадбирларининг ҳаммаси энг мақбул муддатларда ўтказилганлиги боис,

жамоада ғўзалар баравж ривожланмоқда.

Ғўза ниҳолларини оби-тобида суғориш ҳали июнь ойининг иккинчи ўн кунлигида ёппасига бошлаб юборилганлигидан ниҳоллар кун сайин кўкка бўй чўзмоқда.

Албатта, бу борада туман сувчи-миробларининг ҳиссаси ҳам катта бўлмоқда. Уларнинг шижоатли меҳнатлари сабабли бу йил жами 16 минг 829 гектар ер майдонининг сув таъминоти тубдан яхшиланди. Ажратилган 100 миллион метр³ чекланган сув миқдори билан 11000 гектардан зиёд пахта, 3000 гектар ғалла майдонлари, 3412 гектар аҳоли томорқаси, 4202 гектар бошқа қишлоқ хўжалик экинлари маромида суғорилмоқда. Бу – айтишга осон. Туман сувчи ва мироблари кўрсаткичи шу даражага етказиш учун, яъни экинларни барқарор сув билан таъминлаш мақсадида 48,8 километр узунликдаги хўжаликлараро каналларни тозалади, 80 тага яқин гидротехник иншоотлар таъмирланди. Бундан ташқари, СИУ ва фермер хўжаликлари ҳисобидаги ички суғориш тармоқлари, гидростлар, сув олиш қулоқларини жиҳозлаш муддатида бажарилди.

Ҳа, Элликқалъа туманидаги 11000 гектар ер майдонини эгаллаган ғўзалар оби-тобида суғорилмоқда. Натижада гуллар кўсақларга айланиб, бўлажак мўл ҳосилдан дарак бермоқда.

Рейимбой ҚОЗОҚОВ,
ўз мухбиримиз.

**ЭКИНИНИ ОБИ-ТОБИДА СУҒОРГАН
ДЕҲҚОН ЮТҚАЗМАЙДИ**

Қарийб саксон ёшни қоралаётган Муродқул бобо Самандаровни навбахорлик фермерлар “Олим бобо” деб аташади. Бунинг ўзига хос сабаблари бор, албатта. Бобо умрининг 50-60 йилини пахтазор ичида ўтказган, десак асло муболаға бўлмайди. Туман ташкилотларида раҳбар, жамоа хўжаликларида агроном бўлиб, кўп йиллар туман пахтачилик ривожига катта ҳисса қўшган отахон аллақачон нафақага чиққан бўлса-да, кексалик гаштини сураётган бошқа тенгдошларидан фарқли ўлароқ ҳамон қадрдон далаларида вақтини ўтказади. Ҳар куни эрта тонгдан “Пахтазоримнинг ҳолатини бир кўриб беринг, чанқамабдим” деб илтимос

қилган фермернинг даласига қараб йўл олади. Ҳолатни ўрганиб, фермерга ғўза ривожига оид тавсияларни эринмай тушунтиради.

– Туманимизда мен таниган-танимаган кўпгина фермерлар ўз даласига таклиф қилиб, маслаҳат сўрайди, тавсияларимга қулоқ солади, – дейди Муродқул бобо. – Айни кунларда далаларда пахта биричи суғориш ишлари якунланмоқда. Далаларни кезар эканман, ҳали ҳам суғориш илмини билмайдиган фермер ва сувчиларнинг борлигидан жиғибийрон бўламан. “Ҳой, нега қатор оралати суғормай, ҳар бирдан сув ҳайдаяпсан? Ерни қотириб кўясанку. Ҳозир ғўза унчалик томирламаган. Унга кўп сувнинг кераги йўқ. Лимитингни беҳудага исроф қилаяпсанку. Ҳали ғўза кўп сув талаб қиладиган кунлар олдинда” дейман куюниб.

Туман раҳбарлари семинарларга, йиғилишларга доимо таклиф қилишади. “Фермерларга ғўзага сарфланадиган сувнинг меъёрлари ҳақида бир тушунтириб беринг” дейишади. Тушунтираман. Меҳнатининг маҳсулини кўрмоқчи бўлган фермер асосан учта нарсага – сув меъёрига, агротехник тадбирларни сифатли амалга оширишга ва ўғитнинг вақтида, белгиланган миқдорда берилишига доимо эътиборли бўлишига чақираман.

Орамизда Муродқул бободек пахта илмининг билимдони, тажрибали деҳқон, сув қадрини тушунган инсонлар бор экан, уларнинг насиҳатларига қулоқ тутган фермерларимиз меҳнатидан барака топаверади. Зеро, экинни оби-тобида суғорган деҳқон ҳеч қачон ютқазмайди.

Абдуҳолик ЖЎРАЕВ,
Қуйи Зарафшон ИТҲБ матбуот котиби.

ТОМЧИЛАРДА УНГАН ҲАЁТ

Бугун бутун жаҳон зироатчилари олдадаги мураккаб ва оғриқли муаммолардан бири, бу – шубҳасиз, сув танқислиги масаласидир. Маълум бўлишича, соҳада сув истеъмоли сўнгги йиллар ичида бир неча баробарга ортган, 2050 йилга келиб бу миқдор яна икки баробарга кўпайиши кутилмоқда. Бу муаммони ҳал этиш усулларида бири эса томчилатиб суғориш тизими кўлланилади. Дастлаб томчилатиб суғориш технологияси илк марта 60-йилларнинг бошида ишлаб чиқилган бўлса, қисқа вақт мобайнида олинган ижобий натижалар дунёнинг кўплаб мамлакатларида тез тарқалишига ёрдам берди. Томчилатиб суғориш сувнинг кам-кам миқдорда ўсимликларнинг томир зонасига етиб боришига асосланган. Сув барча ўсимликларга бир текис ва бир хил миқдорда, ўсимликка қанча керак бўлса, айнан шунча, тупроқни сув босмайдиган ва уни исроф қилмайдиган тарзда келиб туради. Бу усул мамлакатимизда ҳам ердан фойдаланувчиларнинг катта эътиборига сабаб бўлиб, кенг жорий этилмоқда.

Эътироф этиш мумкинки, ушбу долзарб масалага ечим топишда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 декабрдаги “Пахта хомашёсини етиштиришда томчилатиб суғориш технологияларидан кенг фойдаланиш учун қулай шарт-шароитлар яратишга оид кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори сувдан тежамли фойдаланиш тадбирларини амалга оширишда муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Шу аснода, бутун мамлакатимизда бўлгани каби, мазкур қарор ижроси юзасидан талаб ва тақлифлар асосида, суғориш тизимида ўзига хос меҳнат талаб этадиган Қашқадарё вилоятида ҳам

кенг қамровли ишлар амалга ошириб келинмоқда.

– Сув ресурсларидан самарали фойдаланишда, иқтисод қилинишида самарали усул ва илғор технологиялардан, хусусан, томчилатиб суғориш тизимидан фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Бу – сувга эҳтиёж кўп бўлган даврларда оби ҳаёт тақчиллигининг олдини олади, – дейди “Аму-Қашқадарё” ирригация тизимлари ҳавза бошқармаси сув тежовчи технологияларни жорий этиш бўйича мутахассиси Ҳабибулло Маманов. – Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 25 октябрдаги “Қишлоқ хўжалигида сув тежовчи технологияларни жорий этишни рағбатлантириш механизмларини кенгайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига асосан Қашқадарё вилоятида 2020 йилда жами 3 минг 698 гектар, шундан, 2 минг 600 гектар пахта майдонларида жорий қилиш белгилаб берилган.

Жорий йилнинг шу даврига қадар 4 минг 364 гектар пахта майдонларида томчилатиб суғориш технологиясини ўрнатиш учун 183 та фермер ва кластер ташкилотлари ҳамда қурувчилар ўртасида шартномалар расмийлаштирилган бўлиб, қурилиш ишларини бошлаш мақсадида 66 та фермер хўжаликлари ва кластер ташкилотларининг 1 минг 503 гектар пахта майдонини молиялаштиришга маблағ ажратилди. Шундан Агробанкнинг туман филиаллари томонидан 65 та фермер

хўжалиги ва кластер ташкилотлари учун 1 минг 428 гектар пахта майдони учун кредит маблағи ажратиб берилган бўлиб, молиялаштирилган 50 та фермер хўжалигининг 1 минг 126 гектар пахта майдонида ўрнатиш ишлари якунига етказилмоқда ва айни дамда 228 гектар пахта майдонларида суғориш ишлари бошлаб юборилган.

Шу билан бирга, вилоятда сувдан тежамли фойдаланишнинг яна бир усули бўлган эгилувчан қувурлардан ҳам кенг фойдаланилмоқда. 2020 йилда вилоят бўйича жами 500 комплект кўчма эгилувчан қувурларни харид қилиш режалаштирилган бўлиб, ҳозирга қадар фермер ва кластер ташкилотлари томонидан 114 комплект кўчма эгилувчан қувурлар олиб келинди. Шулардан 70 комплект махсус кўчма эгилувчан қувурлар “Индорама агро” МЧЖ томонидан Австралия давлатидан олиб келинган.

Мухтасар қилиб айтганда, бугунги кунга келиб, вилоятда пахта майдонларида сув тежовчи лойиҳаларни кенг оммалаштириш бўйича катта ҳажмдаги ишлар амалга оширилмоқда. Кўзланган мақсад томчилатиб суғориш орқали, энг аввало, сувдан оқилона фойдаланишни таъминлаш ва шу орқали нафақат ҳосилдорликни, балки меҳнат унумдорлигини ҳам ошириш. Шунингдек, ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаб, агротехник тадбирларни самарали ва унумли амалга оширишга ёрдам беришдан иборат.

Албатта, тежамкорлик ва ҳосилдорлик гарови бўлган томчилатиб суғориш усулига амал қилиш сувдан фойдаланиш самарадорлигини ошириш баробарида ҳосилдорликни ва даромадни оширишга хизмат қилади.

Шухрат НОРМУРОДОВ,
ўз мухбиримиз.

ИННОВАЦИОН ВА ТЕЖАМКОР ТЕХНОЛОГИЯЛАР – ҲОСИЛДОРЛИК ОМИЛИ

Маълумки, экинзорларнинг кўпайиши билан сув истеъмоли ва сарфи ортиб боради. Бу эса ўз навбатида оби-ҳаёт танқислигини юзага келтиради. Ушбу муаммони ҳал этиш усулларидан бири эса томчилатиб суғориш тизимини қўллашдир. Томчилатиб суғориш усули сувнинг кам миқдорда ўсимликларнинг томир зонасига етиб боришига асосланган. Бунда сув барча ўсимликларга бир текис ва бир хил миқдорда, ўсимликка қанча керак бўлса, айнан шунча, тупроқни сув босмайдиган ва уни исроф қилмайдиган тарзда келиб туради. Бундан ташқари, сувнинг ўсимликка етказиб берилгунча буғланиб кетиши сабабли юз берадиган улкан йўқотишлар олди олинади. Бу усул мамлакатимизда ҳам ердан фойдаланувчиларнинг катта эътиборига сабаб бўлмоқда.

Бугунги кунда Булунғур туманида ҳам мавжуд 6 минг 473 гектар боғ-токзорларни тежамкорлик ва ҳосилдорлик гарови бўлган томчилатиш усулида суғориш тизимига ўтказиш буйича ишлар амалга оширилмоқда. Айни дамда тумандаги 2 минг 840 гектар экин майдонлари томчилатиш усулида суғорилмоқда.

– Томчилатиб суғориш усули экиннинг эҳтиёжига мос миқдордаги сувни шланглар ёрдамида бевосита унинг илдиз қатламига етказиб беришга мўлжалланган қулай муҳандислик суғориш усулидир, – дейди Булунғур туман ирригация бўлими бошлиғи Асқар Худойқулов. Одатий суғориш усуллари қўлланилганда, дала тупроғи суғоришдан олдин ҳаддан зиёд қуриб кетса, суғоришдан кейин унинг намлиги керагидан ортиб кетади. Бундай шароитда экин аввал намлик етишмаслигидан, кейинчалик намлик кўплигидан азият чекади, яъни бир стресс ҳолатдан чиқиб, бошқа стресс ҳолатга тушади. Бунда у ўз энергиясини ана шу стресс ҳолатидан чиқиб кетиш учун сарфлайди. Томчилатиб суғориш технологиялари

эса ернинг мелиоратив ҳолатини яхшилайти, ҳосил унумдорлигига эришишда юқори самарадорликка эга. Бундай усулда суғорганда боғ ва токзорларда ҳосилдорлик 20 фоизгача ортади. Шу мақсадда биз ҳам туманимизда фермер хўжалиқларимизда сув тежовчи технологиялардан фойдаланишни кенг жорий этиб бормоқдамиз.

Маълумотларга кўра томчилатиб суғорилганда бошқа суғориш усулларига нисбатан экин турига қараб, 20% дан 50% гача сув тежалар экан.

– Бугун туманимизда жорий этилган томчилатиб суғоришнинг замонавий тизими кўплаб қишлоқ хўжалик ва боғдорчилик экинларида қўлланилиб, бир қанча афзалликлар яратмоқда. Жумладан, фермер хўжалиқларида бу технологиялар жорий этилиши билан баъзи йиллардаги пайдо бўлган сув танқис шароитларда ҳам янги ташкил этилган боғ ва токзорларни сақлаб қолиш, сабзавот ва полиз маҳсулотларидан юқори ҳосил олиш имконини бермоқда. Шу билан бирга туманимизда эндиликда кўчма эгиловчан қувурларни эгат

олиб экиладиган бир йиллик, ғўза, ғалла, пиёз, кунгабоқар, лавлаги, маккажўхори каби экинларни суғоришда ҳам қўллашни йўлга қўймоқдамиз, – дейди Булунғур туман қишлоқ хўжалиғи бўлими бошлиғи ўринбосари Дилшод Сулаймонов.

Шу билан бир қаторда, айти дамда тумандаги 22 фермер хўжалиқларининг 300 гектар экинзорлари кўчма эгиловчан қувурлар ёрдамида суғорилиб, сув тежамкорлигига эришилмоқда. Кўчма эгиловчан қувурлар ёрдамида суғориш орқали, ўқариқ ва шоҳариқлардан сувнинг тупроққа шимилиб исроф бўлиши бартаараф қилиниши баробарида, сув барча эгатларга бир ҳилда таралиб, натижада даланинг барча қисимлари бир ҳил намланишига эришилмоқда. Пировардида, сув ресурслари тежалиши билан бирга, ҳосилдорлик ҳам муттасил ошиб бораёттир.

Ўз мухбиримиз.

Сурапта: (чапдан) Булунғур туман ирригация бўлими бошлиғи Асқар Худойқулов, муҳандис гидротехник Дилмурод Мамашарипов, “Булунғурдавсувмахсуспудрат” МЧЖ бош ҳисобчиси Саидносир Дадажанов, МЧЖ бош механиги Хайрулла Ўсаров.

МУҶА ХОСИЛА ~ ФАРОВОНЛИК ТАРОВИ

Ғалла — халқимизнинг ризқ-рўзи. Айни кунларда мамлакатимиз бўйлаб пишиб етилган бугдойни нобуд қилмай йиғиштириб олиш тадбирлари давом этаётир. Жумладан, Қашқадарё вилоятида ҳам бу борадаги ишлар жадал олиб борилмоқда. Айниқса вилоятнинг ғалла хирмонига салмоқли улуш қўшган Нишон, Миришкор ва Касби тумани ғаллакорлари вилоятда биринчилардан бўлиб зафар қозонди.

Қамаши тумани ғаллакорлари

Жорий йилда вилоятда 141 минг гектар суғориладиган ҳамда 63 минг гектар лалми майдонда бошоқли дон экинлари етиштирилиб, умумий ҳисобда 1 миллион 67 минг 100 тонналик улкан хирмон барпо этилди. Эътирофлиси ушбу мавсумда суғориладиган ғалла майдонларининг гектаридан ўртача 70 центнердан дон ҳосили олинди.

Таъкидлаш жоизки, ушбу улкан ҳосилни етиришнинг ўзи бўлмади, ғалла етиштирувчи фермер хўжаликларига минерал ўғитлар, ёқилғи-мойлаш материаллари, касаллик ва зараркунандаларга қарши кимёвий препаратлари ўз вақтида етказиб берилди. Экилган ғаллани қишлоғга ҳозирлаган ҳолда киритиш учун куз ойларида майдонлар гектарига 100 150 килограммдан азотли минерал ўғитлар билан озиклантирилди. Январь ойида об-ҳавонинг келишига қараб, қўшимча равишда «чилла суви» берилди, далаларга маҳаллий ўғит чиқарилди ва шарбат усулида суғориш ишлари ташкил этилди.

Воҳада астойдил ишлайдиган, ўз вақтида ва унумли меҳнат қилаётган, шартнома режасини уддалаб, даромадига даромад қўшаётган танти фермер хўжаликлари бисёр. Нишон туманида фаолият олиб бораётган "Зиёдулла Ўрол ўғли" фермер хўжалиги ва "Мусурмонов Самандар" фермер хўжаликлари ана шундай илғор фермерлардан ҳисобланади.

– Ҳосил яхши бўлса, даромадимиз ҳам шунга яраша кўп бўлади, – дейди "Мусурмонов Самандар" фермер хўжалиги раҳбари Дилмурод Жаҳонгиров. Бу йилги муваффақиятда далада меҳнат қилган ҳар бир ишчи-ходимимизнинг ҳиссаси катта, шунинг учун ҳам уларни муносиб рағбатлантиришни йўлга қўйганмиз. Бу жуда яхши самара бермоқда.

Нишон тумани ғаллакорлари

Касби туманида гектаридан ўртача 65 центнердан дон ҳосили йиғиштириб, 49 минг тонна дон ҳосили олган бўлса, мазкур кўрсаткич Миришкор туманидаги 556 нафар фермер хўжаликлари далаларида гектаридан 65-70 центнерни ташкил этди ва жами 71 минг тонналик улкан хирмон барпо этилди. Тумандаги "Зарипов Асқар Пулатович" фермер хўжалиги аъзолари эса гектаридан 80 центнердан ортиқ ҳосил олиб туман хирмонига ўз улушини қўшди.

Шунингдек, Қамаши туманида ҳам 38 минг 126 тонна хирмон яратилди. Ушбу хирмонни яратишга тумандаги "Қорабоғ" ҳудуди фермерлари, жумладан "Карим Жумаев" фермер хўжалиги аъзолари гектаридан 80 центнердан ҳосил олиб, ўз улушини қўшди.

Албатта ҳудудлардаги шартномавий режани ортиғи билан бажариб, шу аснода даромадини ошириб, хўжалиқда қўшимча тармоқлар очишга интилаётган фермерлар бисёр. Самарқанд вилояти Нарпай тумани миришкорлари ҳам жами 5 минг 720 гектар майдонда ғалла етиштириб, вилоятда биринчи бўлиб давлатга ғалла топшириш шартнома режасини уддалади.

– Бу йил Давлат хирмонига шартнома режадаги 19 минг 273 тонна ўрнига 19 минг 600 тонна сара дон топширдик дейди, туман ғалла штаби аъзоси Ғайрат Исломов. – Туманимизда айниқса "Раис Қахрамон Махманазаров", "Наҳрипай" фермер хўжалиги аъзолари шижоат билан меҳнат қилиб, гектаридан 80 центнердан ортиқ ҳосил етиштирди.

Шунингдек, Самарқанд тумани ғаллакорлари ҳам гектаридан 70- 750 центнердан ҳосил етиштириб, 9 минг 900 тонналик шартномавий режани ортиғи билан бажарди. – Айни кунларда туманимизда асосий эътиборни ҳосилдан бўшаган ерларни тезроқ такрорий экинга тайёрлашга ва такрорий экинлар экишга қаратганмиз, – дейди, туман қишлоқ хўжалиги бўлими бошлиғи Хуршид Ўроқов. – Такрорий экин сифатида 208 нафар фермер хўжаликларимиз дала майдонларининг 596 гектарига картошка, 300 гектарига мош, 85 гектарига сабзи, қолган майдонларга эса булғор қалампири, карам, кўкат каби озуқабоп экинлар экишни бошлаб юбордик.

Албатта жойлардаги эндиги асосий эътибор ҳосилдан бўшаган ерларни тезроқ такрорий экинга тайёрлаш ҳамда экспортбоп маҳсулотлар етказишдан иборат. Зеро, бугун ҳар бир кун ғанимат. Аҳоли дастурхони файзли бўлиши ҳам, иқтисодий фаровонлик омили ҳам ана шу ғанимат онлардаги меҳнат маҳсулига боғлиқ.

Ўз мухбиримиз.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 11 апрелдаги тегишли қарорига асосан март ойида Хоразм вилоятида янги туман ташкил қилинди. Унинг таркибига 192 000 гектарлик умумий ер майдони, жумладан, Питнак шаҳри, Тупроққалъа, Питнак, Мирзо Улуғбек каби қатор қишлоқ ҳудудлари киритилди. Шу муносабат билан туманда катта бунёдкорлик ишлари бошлаб юборилиб, қишлоқ хўжалиги соҳасига эътибор кучайтирилди. Пахтачилик, ғаллачилик, сабзавотчилик, чорвачилик, полизчилик, балиқчилик, қуёнчилик йўналишлари бўйича иш олиб бораётган хўжаликлар ўз ишларини қайта белгилаб олдилар. Иқтисодийни юксалтириш, тажриба ва малакага эга бўлган туманлар қаторига етказиш йўлида астойдил ҳаракат бошланди.

Тупроққалъаликлар азалдан балиқ етиштириш ва балиқ таомини пазандалик билан тортиқ қилишда ном чиқарган халқ. Тупроққалъа ва Соримой ҳудудларида фаолият олиб бораётган жами 114 та фермер хўжаликлари ва қишлоқ хўжалиги корхоналарига 45760,1 гектар ажра-

тиб берилган ер майдонларида бугун ишхор доимгидан ҳам авж олди. “Хоразмбалиқсаноат” МЧЖ томонидан Соримой, Нукус, Тупроққалъа қишлоқларида жойлашган табиий кўллар танлов асосида 15 та корхонага жами 3098,4 гектар ер майдонлари ажратилди. Соримой қишлоғидан оқиб ўтувчи Амударё

ТУПРОҚҚАЛЪАДА ЯНГИ ДАВР

чап қирғоғида жойлашган табиий сув ҳавзалари “Бекчан уста”, “Болтабой оқсоқол”, “Ойбиби полвон”, “Насиба”, “Маркс кўл балиқ” фермер хўжаликларига 10 йил муддатга фойдаланиш учун ажратиб берилиб, ҳозирги кунда бу масканларда қизғин иш фаолияти давом этмоқда. Янги туманнинг Гурлан, Ҳазорасп, Хива,

Хонқа ҳудудларида ҳам қишлоқ хўжалигининг бошқа соҳалари қатори балиқчиликка катта аҳамият берилди. “Тупроққалъа балиқчи”, “Сарвар Санъат Бахтиёр”, “Алимардон Мардонбек” каби хўжаликлари ҳам ишни жадал бошлаб юбордилар.

Бугунги табиий инжиқликлар шароитида иш бошлаган кенжа туманда 5 йиллик режалар асосида 500 гектар ер майдонида гидропоник усулдаги иссиқхоналар қурилиши бошлаб юборилди. Туманнинг келажак истиқболлини кўзлаб иш олиб бораётган барча мутасадди ташкилотларда қурилиш ва ободонлаштириш, янгиланиш ва изланиш давом этмоқда. Зеро, юртимиз фаровонлиги, халқимиз тотувлиги ва саодати йўлида, саноатни, маданиятни юксалтириш, ривожланган мустақам давлат қуриш йўлидаги эзгу

қадамлар ҳар бир шахсга келажакни таъминламоқ йўлида юкланган дунёвий ва таълимий, муқаддас вазифадир. Янги истиқболли режалар, бунёдкорлик ишлари туман маркази ва қишлоқларини янада кўркамлаштиради. Бунинг учун эса мардона меҳнат қилаётган эл-улус кунни тунга, тунни кунга улайди.

СУВ БЎЛСА — АТРОФ ЧАМАНЗОРГА АЙЛанади

– дейди Хоразм вилоят насос станцияси бошқармасига қарашли Тупроққалъа туманида жойлашган “Оби ҳаёт” насос станциясининг участка бошлиғи Нормат Қурязов. Бу тармоқ орқали Амударё чапқирғоқ каналидаги сув таъминотини йўлга қўйиш учун 10 та насос агрегати ишлаб турибди. Бу ерда 10 нафар техник ходимлар 3 сменада иш олиб бормоқда.

– Ишга келгач, аввало насосларнинг ҳолатини кўриб чиқаман, – дейди 20 йилдирки шу ҳудудда меҳнат қилаётган машинист-электрик Ислонбек

Хўжаниёзов. – Атрофимиз кенгчилик, мана боғ-роғимиз, ўзига яраша кичкина ёрдамчи хўжалигимиз бор. Санъат Рўзибаев, Мансурбек Жуманазаровлар билан бирга ишлаймиз. Бир-биримизни ҳурмат қиламиз, ойлигимиз етарли, раҳбарларимиз эътиборли, юртимиз тинч. Туманнинг 1700 гектар боғ-роғу қишлоқ хўжалиги экинзорларини суғоришда ҳиссамиз борлигидан мамнунмиз.

Сурамда: машинист-электрик Ислонбек Хўжаниёзов иш пайтида.

Шукуржон ЖАББАРОВА,
ўз мухбиримиз.

Янги туман қадимий тарихга эга бўлиб, қадамжолар, зиёратгоҳларга маскан. Қишлоқ хўжалиги тасарруфидаги экин майдонларини айланар эканмиз, қишлоқ ва сув хўжалиги бўйича ҳоким ўринбосари Шухрат Шомуродов ҳамроҳлигида “Жумёзбува” фермер хўжалиги томон йўл олдик.

Фермер Илҳомбой Отабаев ва хўжалик иш бошқарувчиси Бахтиёр Юсуповларни дала шийпони олдидаги шафтолизор боғда учратдик. 10 дан ортиқ турфа хилдаги шафтолизор мева тугунлари ғуж-ғуж, мевалари етилиб пишган гилос, ўрик, олма дарахтларига уйқаш шийпон атрофидаги атиргуллар иссиқ шамолларга бўйин эгмай, коматини тик тутиб майин ифор таратади. Хуллас, бу ўлканинг беқиёс тароватини жазирама иссиқдан кела солиб, боғлар ифоридан баҳра олган инсон яхши билади.

51 ёшни қоралаган Илҳомбой Хоразм вилоятининг ҳазорасплик сувчилар оиласининг фарзанди. Урганч давлат университетининг Информатика-математика факультетини битказгач, жорий йилда шу ерларга келиб, “Жумёзбува” фермер хўжалигини тузди. Дастанлаб 30 гектар ерга пахта, ғалла эккан фермер йиллар бўйи хўжалигини катталаштиришни ўйлади. 2008 йилда бу имкониятни қўлга киритиб, 116 гектар умумий ер майдонига эга бўлди. Ҳозирда унинг ишлари авжида. Пахта уруғи экилган 70 гектарлик майдонлар кўкликка чулганган. 5 гектар ғаллазордаги тилларанг бошоқлар ўриб-йиғиб олинди. Булардан ташқари 8 гектар ерга полиз экинлари, 6 гектар ер майдонига сабзавотлар, 10 гектар ерга озуқа экинлари экилди. 10 гектар майдон шолитор, қолган ерларда дуккакли экин маҳсулотлари етиштирилади. 10 бош қорамол, 100 бош парранда, 10 уя асалари боқилмоқда. Ишчи-хизматчилар эҳтиёжи учун алоҳида экин майдонлари ажратиб берилган.

– Ҳар йили битта техника сотиб олинганлиги сабабли ишимиз унумли бўлмоқда. Ҳозир 5 та юқори унумли чопик ва ҳайдов тракторларимиз бор, – дейди тракторчи Орифжон Жуманазаров. Унинг сафдошлари Шоҳрух Аминов, Норбой Юсуповлар, сувчилар Қаландар Дўсчанов, Оллашукур Оллабергановлар хўжаликнинг фидойилари ҳисобланади. 15 нафар асосий ишчи-хизматчининг

ЗАРДУШТИЙЛАР ДАЛ ҚОЛГАН ТАРИХ

оилавий ҳаётига хўжалик раҳбари эътиборли-да!

Жамоа аҳли “Riadkontong riad” кластер ташкилоти билан тузилган шартномага кўра 155 тонна пахта маҳсулотини етиштириб беришни режа қилмоқда.

Хўжалик аъзоларининг ниятлари катта. Келгусида насли қорамолларни боқишга мўлжалланган фермаҳона, замонавий иссиқхоналар қуриш ҳам режалаштирилган. Бу билан яна 30-40 ишчи ўрни яратилиб, қишлоқ аҳли, эҳтиёжманд оилалар иш билан таъминланиши мумкин. Режалар улғу ишларга муқаддима бўлади, имконият эса ижтимоий-иқтисодий ривожланишга гаров бўлади.

– Бу маскан хосиятли, ривоят ва афсоналарга бой. Айтишларича, Хоразм ерлари кўпгина авлиёларни ўзига жалб қилган. Шайх Қосим бобо ҳазратлари ҳам шу ерларни макон қилган. Бу муқаддас тупроқнинг ҳар қаричи бир мўъжиза ва тилсимларга кон. Бу тупроққа меҳр бермоқ, ибодат қилмоқ Оллоҳга эътиқодни юксалтиради, – дейди иш бошқарувчи Бахтиёр Юсупов.

Ватанга, она ерга меҳри бўлакча инсонлар билан бўлган суҳбат зериктирмайди. Тарихини унутмаган халқ боқий яшайди. Суҳбатимиз яна Зардуштийларга, “Хумбузтепа” ва “Чингизтепа” ёдгорликларига бориб тақалди.

– “Қаловини топсанг қор ёнади”, деганларининг маъносини биласизми? Бу саволни ҳар ким ўзи билганича таҳлил қилади.

– Муздан олов ёққан Зардуштийлар Наврўз байрами олдида янги олов ёқишган. Шу яқин жойда “Хумбузтепа” дан оташпараст Зардуштийларнинг

ибодатхонаси топилган, – деди Шухрат Шомуродов. – Аслида шу ернинг ўзида музей ташкил қилишимиз керак. Ахир, бу муқаддас ер бағридан ғалла, дон, ёғ, туз солинган катта-катта қадимий хумлар топилган. Ҳозир бу ашёлар Хива археология музейига топширилган.

– Хоразм тарихи дастлаб 2700 йиллик деб айтилган эди, мана шу “Хумбузтепа”дан топилган қадимий осори-атиқалар сабаб, юртимиз 3000 йиллик мозийни ўзида мужассам қилди, – дейди Илҳомбой Отабаев. – Бу тепаликлар тарихига қизиққан чет эллик археологлар ҳам келиб, ўрганишяпти, изланишяпти.

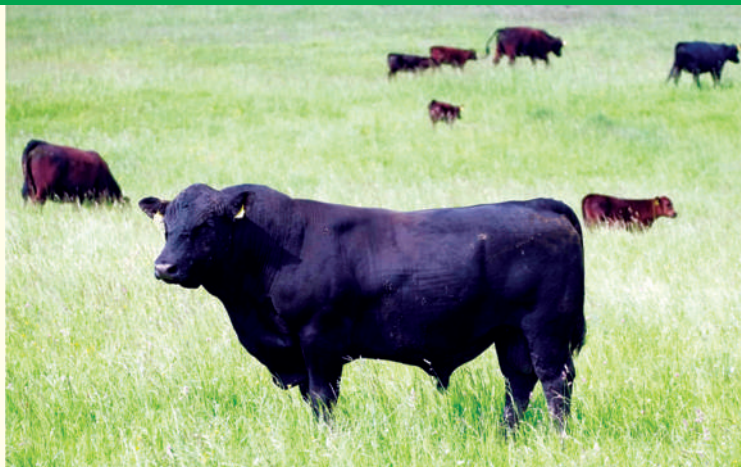
Ҳа, “Дунё бўйлаб” телеканали орқали намойиш қилинган телекўрсатувлардан ҳам маълумки, Хоразмнинг қадимий тарихи қадим тепаликлар қатида, мозий сирларини яшириниб ётибди. Тупроққалъа туманидаги “Чигизтепа”, “Хумбузтепа”, Шовотдаги “Катқалъа”, “Ваянганбобо” каби миллий ёдгорликлар Хиванинг кўҳна обидалари қатори тарих дарвозалари, мозий зарварақларидир. Улар асралмоғи, ўрганилмоғи керак. Улардан йиллар сабоғини, асрлар ўқувини ўрганишда фойдаланмоқ бугунги археологларимиз олдидаги муайян вазифалардир. Ахир, атоқли шоиримиз Ғафур Ғулом айтганларидай: “Бу йўллар кўп қадим йўллардир”. Бу йўллардан келажак қадам ташлайди. Янги Тупроққалъа туманининг эса, келажаги ёрқин.

Ўз мухбиримиз.

Суратда: “Чингизтепа” ёдгорлиги ёнидаги “Жумёзбува” фермер хўжалиги иш бошқарувчиси Бахтиёр Юсупов ва шу қишлоқнинг илгор томорқачиси Дурдибой ота.

ЧОРВАЧИЛИК МАҲСУЛОТИ КЎП ВА ХЎБ БЎЛАДИ

Кейинги пайтларда мамлакат аграр соҳасининг етакчи тармоқларидан бири – чорвачилик ривожига алоҳида эътибор қаратиляпти. Бу борадаги саъй-ҳаракатлар биринчи галда ҳамюртларимизнинг арзон ва сифатли гўшт-сут маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини қондириш мақсадида амалга оширилмоқда. Шунингдек, ушбу соҳа ривожланиши натижасида жойларда янги иш ўринлари яратилади, қишлоқларда яшаётган инсонларнинг турмуш шароити яхшиланади, аста-секин чорва маҳсулотларини хорижга экспорт қилиш имкониятлари юзага келади.

Албатта, бундай режаларнинг амалга ошуви қатор шартларнинг ба-жарилишини тақозо этади. Мустақкам озуқа базасини яратиш, чорвачилик инфратузилмасини бутунлай қайта тиклаш, соҳага истиқболли ғоялар ва технологияларни жорий этиш, ва, албатта, наслчиликни бугунги кун талабига мослаштириш – ана шундай талаблар мажмуасини ташкил қилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти 2019 йилнинг 18 мартида “Чорвачилик тармоғини янада ривожлантириш ва қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарорини қабул қилган эди. Жиззах вилоятида барпо этаётган гўшт-сут йўналишидаги МЧЖ шаклидаги “Jizzax organic” агросаноат кластерининг вужудга келишига айнан ана шу муҳим ҳужжат ижобий туртки бўлди. Ҳукуматнинг 2019 йил 23 июлдаги “Жиззах вилоятида гўшт-сут маҳсулотларини етиштириш йўналишидаги агросаноат кластерини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги қарори билан эса, Зомин туманининг балл бонитети паст, мелиоратив ҳолати ночор 10 минг гектар атрофидаги ерлари шу жамиятга берилди. МЧЖ зиммасига Зомин ва Зарбдор туманларида гўшт-сут маҳсулотларини ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш вазифаси юкланди.

Айни кунларда бу ерда чорвачилик мажмуасини бунёд этиш ишлари авжига чиққан. Умумий майдони 57 гектарни ташкил этадиган, 3 минг бош қорамолни парваришлаш учун барча шарт-шароит мавжуд бўладиган ушбу мажмуани барпо этиш учун салкам 35 миллион АҚШ долларига тенг

маблағ сарфланиши кўзда тутилган. Бунёдкорлик ишлари Сингапурнинг “Энтер инженеринг лимитед” компанияси томонидан амалга ошириляпти. Иш айни қизиган кезлари 350 нафар ишчи-ходим, 60 га яқин техника воситалари қурилиш майдонида тиним билмай турди.

Қурилиш лойиҳаси раҳбари Муҳиддин Абдуллаевга кўра, “Чорвачилик мажмуаси тўлиқ хориж технологиялари билан жиҳозланади, сигирларни озиклантириш, суғориш, соғиш, молхонани тозалаш каби жараёнларнинг ҳаммаси автоматик равишда амалга оширилади. Ҳар бир жонивор учун ажратилган маҳсус ўрин, алоҳида сайр майдончаси мавжуд бўлади. Шубҳасиз, буларнинг ҳаммаси гўшт, сут ва бошқа чорвачилик маҳсулотлари ҳажмининг ошишига хизмат қилади”.

Ўтган йили хориждан агрокластерга “Aberdin-Angus” зотли 566 бош таналар келтирилди. Бир ой аввал улар бузоқлай бошлади. Июль ойига бориб, жониворларнинг ҳаммаси болали бўлади. Энди уларга мўл ва тўйимли озуқа зарур. МЧЖ томонидан ўтган йили 220 гектар ерга беда уруғи сепилган эди. Бу йил баҳорда эса, бедазор яна 780 гектарга кенгайтирилиб, умумий майдон 1000 гектарга етказилди. Бугун ана шу майдондан ўриб олинаётган емиш сигирларга айни муддао бўлмоқда.

– Жамиятимизга қарашли “Клас” комбайнида ўриб-йиғиб олинган хашак маҳсус жиҳозлар ёрдамида зичланиб, молхонага етказиб берилаетир, – дейди МЧЖ бош ҳосилоти Мумтоз Юсупов. – Мақсадимиз озуқа

базаимизни мустақкамлаш. Бунинг учун 2 минг гектар майдонга дон учун маккажўхори, 100 гектарга судан экини экканмиз. Минг гектардаги ғалладан бўшаган ерга яна маккажўхори экилади. Хуллас, мақсадимиз озуқа базаимизни янада мустақкамлаш.

...Чорвачилик мажмуасининг биринчи навбатини шу кунларда фойдаланишга топшириш кутилмоқда. Пандемия сабаб эълон қилинган карантин туфайли айрим ишлар ортага сурилди. Шундай бўлса-да, қурувчилар 14 та ем-хашак ва сенаж сақлаш жойи, озуқа тайёрлаш шохобчасини фойдаланишга топширишди. 2000 бош қорамолга мўлжалланган 4 та молхонанинг биттаси битказилди. 3 та молхонада қурилиш-монтаж ишлари жадаллик билан олиб борилаётир.

– Мажмуамиз “5 юлдузли” иншоотлар тоифасига қиради, – дейди “Jizzax organic” агросаноат кластери бош директори Ҳикматилла Каримов. – Бош режага асосан мажмуа ҳудудида молхонаю бузоқхоналардан ташқари яна камида 25 та хизмат кўрсатиш ва фойдаланиш шохобчалари бунёд этилади. Шунингдек, жамоамиз аъзолари учун барча қулайликлари мавжуд замонавий турар-жой бинолари, ошхона, маданий-маиший хизмат кўрсатиш нуқталари қурилади. Буларнинг барчаси уларнинг унумли меҳнат қилишига, охир-оқибатда, чорвачилик маҳсулотларининг янада кўп ва хўб бўлишига хизмат қилади.

Худойберди КАРИМОВ,
ўз мухбиримиз.

СУРХОННИНГ ФИДОЙИ ДЕҲҚОНЛАРИ

Сурхондарё вилоятининг Ангор туманида илгари ҳам бир неча бор бўлганман. Яқинда туман кишлоқ хўжалиги бўлим бошлиғи Жаҳонгир Пўлатов ҳамроҳлигида туманнинг “Равшанбек Полвон Ангар” фермер хўжалигида бўлиб, унинг раҳбари Ботир Алиқулов билан суҳбатлашдик, тажрибалари билан қизиқдим.

– Она заминга зарур озукаларни ўз вақтида, оби-тобида берсангиз, албатта, исталган ҳосилни йиғиб-териб олиш мумкин. Пахтазорларимизни кўриб турибсиз, шиғил-шиғил кўсақлар. Ҳадемай тонналаб оппоқ дурагайланади улар, – дейди фермер.

Ҳа, хўжаликнинг 39,3 гектар пахта майдонидаги ғўзалар авжи нафақат кўзни, дилни ҳам қувнатади. 40-42 центнердан ҳосил йиғиб олишни кўзлаб турибди фермер. 40,9 гектар майдондаги ғалладан эса 70 центнердан ризқ-насиба йиғиштириб олинбди.

– Воҳанинг фидойи фермерлари бизнинг туманимизда ҳам бисёр, – дейди Қизириқ тумани кишлоқ хўжалиги бўлими бошлиғининг агротехника бўйича ўринбосари Ўрол Мисиров биз билан суҳбатда.

“Истаралик Амир-Абдал” фермер хўжалиги раҳбари Чори Амиров билан танишдик. Даласида иш қизғин. Вақтини қизғонувчи Чори ака биз билан ҳам шошилиб гаплашди. 20 гектар пахта майдонидан 42 центнер ҳосил олишни режалаштираётган экан. Пахта даласи ям-яшил, ғўзалар баланд.

30 гектар ғалла майдонидан 80 центнердан дон йиғиб олинбди. Бундай муваффақият замири меҳнат, заҳмат мужассам.

– Кўп йиллик тажриба, кишлоқ хўжалик соҳасига, заминга меҳр қўйиш, воҳа мардларига хос до-вюрлик, – дейди қатъиятли фермер.

Чори ака умрининг кўп қисмини далада ўтказган. У киши ишчи, бригадир, хўжалик раиси бўлган экан. Ҳозир тумандаги аксарият фермерларга маслаҳатчи, кўмакчи. У ўзининг муваффақиятларида онаси Шарофат момонинг хизмати беқиёслигини айтиб, бизни уйига таклиф қилди. Бориб

кўрдик. Момонинг ҳақиқатан серғайратлигини, тиниб-тинчимаслигини уйдаги тартиб-интизомдан ҳам англаб олиш қийин эмас. Меҳнат заҳматидан бели бироз букилган Шарофат момонинг кучгайрати ёш қизларникидай.

Момо ҳар йили 2 қути пилла куртидан 140 килограмм ўрнига 150-160 килограммдан пилла топшириб, кўни-қўшниларга намуна бўлиб келмоқда. Набиралари Дилдора, Сурайё, келини Саодатхон доимо онага ҳамроҳ, кўмакчи.

Шерободнинг шерлари қандай, дея қизириқликлар билан хайрлашиб, ушбу туманга йўл олдик. Туманнинг “Рўзвий Қурбонов” фермер хўжалиги раҳбари Раҳматжон Қурбоновни буғдой даласида ўрим вақтида учратдик.

Фермер хўжалиги кўп тармоқли бўлиб, 60 гектар ғалла майдонидан 70 центнердан ҳосил йиғиб олибди. 37 гектарлик пахтазоридан 41 центнер ҳосил кўтаришни мўлжаллаб иш олиб бормоқда. Хўжаликнинг 10 гектар боғи, 150 бош қўйи, 50 бош қорамоли, 45 қути асалариси, савдо шохобчаси ҳам бор экан.

Баҳор этароқ кириб келиши боис сурхондарёлик деҳқонлар шаҳарликларни, бошқа вилоятлар аҳолисини полиз экинлари, мевалар, қовун-гарвузлар билан биринчилардан бўлиб таъминлашади. Садоқатли, меҳнаткаш, кўли очиқ, полвон фермерлар топганларини эл дастурхонига тортиқ қилишади.

Шундай экан, уларга таъзим қилсак, таҳсин айтсак арзийди.

Раъно ТОЖАЛИЕВА.

ИЗЛАНГАННИНГ ИМКОНИ БОР

Хоразм вилояти Янгибозор туманининг “Оёқдўрман” қишлоғи Қоратела маҳалласида жойлашган “Рустамбой Шоҳруҳхон” фермер хўжалиги 2003 йилда пахта-ғаллачилик йўналишида иш бошлаган эди. Йиллар давомида хўжалик ривожланиш йўлидан дадил қадам ташлади. Раҳбар бир жойда қотиб қолса, ҳеч қайси жамоа ёки ташкилотда ўзгариш ҳам, янгиланиш ҳам бўлмайди. Рустам Абдуллаев хўжаликни ривожлантиришнинг янги омилларини излади. Унинг интилишлари, тиниб-тинчимаслиги боис, 2020 йилдан чорвачилик йўналишига ўтган хўжалик ишлари бугунга келиб кенгайди.

Иссиқ жазирамали ёз чилласи, хўжаликка эрталабки салқинда етиб бордик. Қорамолларнинг озикланишига эътибор бераётган фермер хўжалик раҳбари тонг чоғидан ўз ишлари билан машғул. 100 бош қорамол боқилаётган бу жойда тозалик йўлга қўйилган. Наслли ва зотдор қорамоллар қаровли. Йилига 200 тонна сут маҳсулоти томонлар ўртасидаги шартномага кўра, Урганч сут маҳсулотларини қайта ишлаш завоидига топширилади. Атрофдаги ташкилотлар ҳам арзон нархда сут-қатиқ маҳсулотлари билан таъминланмоқда.

– Қишлоқда яшашнинг ўзи бўлмайди. Тонгда уйқудан уйғониб, тун ярмигача деҳқончилик, боғдорчилик, чорвачилик, полизчилик ишлари билан шуғулланамиз, – дейди Р. Абдуллаев. – Эл ризқини яратиш деҳқоннинг асосий вазифаси. Шаҳардан кўра далаларда эркин нафас олувчи деҳқон тонг ҳавосини хуш кўради.

Ҳа, тонгдан баҳра олиб дала кезган деҳқон аҳли борки, олтин ёзнинг ҳар бир дақиқасини фанимат билади, тилло ранг буғдой бошоқлари тўлишиб, иссиқ шамоллар бағрида етилиб, ўзига хос ҳид таратиб турган субҳидам тароватидан

баҳра олиш иш унумини оширади, тетиклик бағишлайди.

У ҳар субҳни эзгу ниятлар билан қарши олади. Умр бўйи ерга меҳр қўйган отаси Болтабой Абдуллаевнинг дуосини олганича қишлоқ йўллари сари қадам ташлайди. Кўра тўла қорамолларини ҳам бир бора назаридан қочирмай кўриб чиқади. Озуқа ва сув

ўз вақтида берилиптими? Камчиликлар йўқми? Ишчи-хизматчиларнинг муаммоларининг барчасини ўрганиб, ечимини топишга ҳаракат қилади.

Ҳокимликка ариза билан мурожаат қилиб, 2020 йилда мавжуд ер майдонлари 212 гектарга етказилгач, хўжаликда иш қизиди. Мавжуд имкониятлардан келиб чиқиб, чорва комплекси қурилиши бошлаб юборилди. 500 бош қорамолга мўлжалланган комплекс қурилиши ишларига 1 млрд. сўм маблағ сарфланмоқда. Бу ерда чорва кластерини шакллантиришни кўзда тутган фермернинг орзулари катта. Сабабки, у тарбия топган оилада қорамол боқиш, томорқа экинлари экиб етиштириш орқали рўзгорни бутунлаш ота-боболардан ўтган юмушлар эди. Қуш ҳам уясида кўрганни қилади, деб бежиз айтилмайди. Фақат, меҳнат шакли ўзгарди, замон ўзгарди, холос. Президентимиз томонидан илгари сурилаётган замонавий қурилишлар ва ишда янги ислохотлар қилиш пайти келди. Бундан Рустамжонга ўхшаган ташаббускор, тажрибали деҳқонлар унумли фойдалана бошладилар. Бугунги меҳнат, табиийки, эртанги роҳат.

– Онам Жумагул Шерметова раҳматлик жуда пазанда аёл эдилар. Болалигимизда эрталаб у азиз тайёрлаган ширчойни ичиб, қорнимизни тўқлаб, куни бўйи уйдаги қорамолларни яйдоқ далалар сари етаклаб кетардик. Болаликдан уй ҳайвонларини боқишга, дала юмушларини қилишга ўргандик, – дейди фермер хотиралар оғушига чўмганича. Бугун ўша ишларнинг кўлами кенгайди, холос...

Умумий 212 гектар ер майдонининг

120 гектарида пахта етиштирилмоқда. 30 гектар майдон ғаллазорлардан иборат. Пишиб етилган ғалла ўриб, йиғиб олинди. Оралиқ экинлар экиб етиштирилмоқда. 15 гектар ерда сабзавот, зираворлар экилди. Қорамолларга озуқа учун 40 гектар ер майдонларига маккажўхори уруғи сочилди. Бу вазифаларни бажариш учун 55 нафар ишчи-хизматчи бирдай меҳнат қилмоқда. Мавсумда эса 100 нафардан зиёд ишчилар меҳнатга жалб қилинади.

Иш бошқарувчи Хушнуд Матяқубов, молбоқарлар Қаҳрамон Хўрозов, Фаррух Пирметов, Санжар Кенжаевлар хўжалик ишларида доимо пешқадамлик. Аҳиллик ва саодатга интилган аҳли жамоага эга раҳбарнинг, маълумки, ҳар бир куни унумлилик, барака ва сарҳисоблар рўёби билан ўлчанади.

Янги қурилаётган дала шийпони, ем-хашак омбори, сутни қайта ишловчи цех биноларининг қурилиш ишлари жадал бошлаб юборилган. Хомчўтларга қараганда, агарда чорва комплекси тўла ишга тушса, хўжалик йилига камида 1 млрд. 500 минг сўм умумий фойда олади, соф фойда 700-800 млн. га етади.

Хўжалигини юксалтириш йўлида тиним билмай, қишнинг совуғи ёзнинг жазирамасида ҳам меҳнат оғушида яшаётган оёқдўрманликларга омад ва имкониятлар тилаб хайрлашдик. Ахир, бугунги ўзгаришлар даврида айнан пандемия шароитида қишлоқ аҳлининг етиштирган маҳсулотлари қанча кўп бўлса, халқимиз фаровонлиги, соғломлиги таъминланади. Бунинг учун эса, хўжаликларни ривожлантиришнинг янги имкониятларини изламоқ айнан давр талабидир.

Суратларда: 1. Рустам Абдуллаев наслли қорамолларнинг озиклантирилишини кўздан кечирмоқда.

2. Янги қурилаётган чорва комплекси.

Шукржон СОДИҚОВА,
ўз мухбиримиз.

Халқимизнинг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини қондириш ва шу асосда унинг хавфсизлигининг олдини олишда деҳқон хўжаликлари ва фуқаролар шахсий томорқа майдонларининг аҳамияти беқиёсдир.

Шу боисдан кейинги йилларда мамлакатимизда бу борада аҳоли томорқаларидан самарали фойдаланиш, томорқада аҳолининг меҳнат билан бандлигини таъминлаш борасида Президент фармонлари ва Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари қабул қилиниб, изчиллик билан амалга оширилмоқда.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 10 октябрдаги “Фермер, деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер эгалари фаолиятини янада ривожлантириш бўйича ташкилий чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори мазмун-моҳияти билан ана шу масалани ўз ичига қамраб олган.

Шунингдек, Беруний туманида Президентимизнинг жорий йил 14 апрелда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар борасида ўтказган видеоселектор йиғилишидаги берилган топшириқлар ижросини сўзсиз таъминлаш, ана шу борасида аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини қондириш, коронавирус пандемияси келтириб чиқараётган инқирозга қарши курашиш шароитида аҳоли томорқаларидан самарали фойдаланишни ташкил қилиш, жорий йилги мураккаб вазиятни ҳисобга олиб, томорқалардан олдинги йилларга қараганда икки баробар кўп ҳосил олиш борасидаги ишларнинг самарадорлигини ошириш учун жамоат назоратини яхшилаш, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ҳамда қайта ишлаш ҳажмини икки баробарга ошириш, деҳқон хўжалиги ва томорқа ер участкаларидан фойдаланиш самарадорлигини янада оширишга боғлиқ чора-тадбирларнинг тўлиқ ижросини таъминлаш юзасидан туман ҳокимининг “Аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ҳамда қайта ишлаш ҳажмини икки баробарга ошириш бўйича белгиланган вазифаларининг туманда ижроси тўғрисида”ги қарори қабул қилиниб, ана шу юзасидан белгиланган вазифалар изчиллик билан амалга оширилмоқда.

Хўш, бу борада мамлакатимиз

ОЁҚ ОСТИДАГИ ХАЗИНА

шимолида жойлашган Қорақалпоғистон Республикаси Беруний туманида аҳвол қандай? Шу мақсадда ушбу туманда хизмат сафарига бўлдик. Алоҳида таъкидлаш лозимки, туманда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари кесимида деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер участкаларида хатлов ўтказилган бўлиб, етиштирилаётган экин турлари ва маҳсулотларнинг прогноз ҳажмлари белгиланган. Жумладан, туман бўйича жами 13 та овул ва 24 та маҳалла фуқаро йиғинлари мавжуд бўлиб, уларда 28 минг 759 хонадон мавжуддир. Ушбу хонадонларда жами 4455,94 га ер майдони бор. Шу миқдорнинг 3080,33 гектаридан экиш учун фойдаланилиб келинмоқда.

Жорий йилнинг то шу кунларигача ушбу ер майдонларининг 1206,3 гектарига сабзавот, 255,2 гектарига полиз, 371,2 гектарига картошка, 162,4 гектарига дуккакли экинлар, 254,6 гектарига бошқа экинлар экиш режалаштирилган бўлиб, режалар ортиғи билан удаланди. Натижада, ана шу майдонларда униб чиққан зироатлар айни кунларда юксак агротехника қондаларига мос ҳолда парваришланиб, қатор ораларига сифатли ишлов берилляпти, об-тобида суғорилмоқда. Бундан ташқари, аҳоли томорқаларида 694 368 туп мевали ҳамда манзарали дарахтлар ўстирилмоқда. 28759 та хонадонда 54 минг 285 бош чорва моллари, 220000 бош парранда парваришланыпти. Улар озуқа базасини мустаҳкамлашга ҳам алоҳида эътибор қаратиляпти. Томорқа майдонларининг маълум қисмига ем-хашак экинлари уруғи қадалганлигининг гувоҳи бўлдик. Мазкур тадбирларнинг амалга оширилиши тумандаги барча хонадонларнинг иқтисодий аҳволи яхшиланиши, томорқа еридан самарали

фойдаланишнинг йил сайин яхшиланиши ҳамда хонадон аъзоларининг иш билан таъминланишини барқарорлаштирмоқда.

– Даствлабки ҳисоб-китобларга кўра, туманимиз аҳолисининг озиқ-овқат маҳсулотларига талаби, – дейди биз билан суҳбатда Беруний тумани Қишлоқ хўжалиги бўлими бошлиғи Фаррух Рейимбоев, – мевага 13780,3 тоннани, узумга 3215,5 тоннани, картошкага 9952,8 тоннани, пиёзга 3828 тоннани, сабзига 4976,4 тоннани, бошқа сабзавотларга нисбатан 17456 тоннани, дуккакли маҳсулотларга 655 тоннани, буғдой (ун, нон, макарон маҳсулотларига) 14785 тоннани, гўшт маҳсулотларига 8153,6 тоннани, сут маҳсулотларига 21819,6 тоннани, балиқ маҳсулотларига 1358,9 тоннани, тухумга 41342,4 минг донани донани ташкил қилади. Шу боис, жорий йил 1 апрелдан то 2021 йил 1 апрелигача бўладиган давр мобайнида юқорида номланган маҳсулотлар етиштирилиши икки-уч ҳиссага оширилишини таъминлаймиз. Албатта, бу борадаги режаларимизнинг амалга оширилишида шахсий томорқа эгаларининг қўшган ҳиссаси ҳам катта бўлади, дея ишонч билан айтамыз.

Сабаби, туманимиз бўйича жами 37 та овул ва маҳалла фуқаролар йиғинларидаги деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер участкаларида баҳорги (эртаги) қишлоқ хўжалиги экинлари экилиши режалари ортиғи билан удаланиб, униб чиққан ўсимликлар барвақт ривожланиб, гуллаб ҳосил тугмоқда.

Биз ҳам бу борада Беруний тумани деҳқон хўжаликлари ва томорқа ер участкалари заҳматкашларига катта муваффақиятлар ҳамда фақат омад тилаб қоламыз.

Ўз мухбиримиз.

ЁЎЗАНИНГ ТЕЗПИШАР “С-8296” НАВИ

The article provides information about the morphological features and agricultural techniques of cultivation of precocious, high-quality cotton C-8296. It is reported that this variety has been tested in state variety testing since 2019 and yielded high yields in 14 test plots, and today primary seed production is carried out on elite seed farms in the Uychi district of Namangan region.

Республикамызда об-ҳаво шароитининг кескин ўзгариши (ҳар йили баҳор ойларининг серёғин ва салқин келиши) шароитида бугунги кунда кенг майдонларда экилиб келаётган ўртапишар навларнинг экиш муддатлари кечикиб, ҳосилни сентябрь ойларида тўлиқ териб олиш имкониятини бермаяпти. Бунга ўтган 2019 йил терим мавсумини мисол қилиб олиш мумкин. Кўпгина вилоятларимизда асосий ҳосил октябрь ойларида териб олинди. Бу салбий ҳолатлар фермер хўжаликлари ва тўқимачилик агрокластерлари иқтисодий томондан юқори даромад олишига тўсқинлик қилмоқда. Тола сифати ташқи муҳит шароитига ва етиштириш агротехнологиясига чамбарчас боғлиқ бўлиб, ўзгарувчан бўлади. Навнинг тола сифати қанчалик юқори бўлмасин, ноқулай шароитда (октябрь ойида) очилган кўсақлардаги тола ва чигит сифати сентябрь ойида очилган кўсақлардаги пахта хомашёсига нисбатан, табиийки, паст бўлади. Буни соҳа мутахассислари ва деҳқонларимиз яхши билишади.

Шунинг учун бугунги кунда, селекционер олимлар қишлоқ хўжалик экинлари навларини яратишда замонавий фан ютуқларини қўллаган ҳолда, энг аввало тезпишар, вилт касаллигига бардошли ва комплекс хўжаликка қимматли белгилари юқори бўлган янги ёўза навларини яратиш ишлари устида изланишлар олиб бориши мақсадга мувофиқдир. Қолаверса, келгусида пахта ҳосилини тўлиқ машинада териб олишни режалаштираётган эканмиз, кўсақлари тез суръатларда очиладиган, таннархни пасайтириш йўлларида бири бўлмиш ҳосилини бир теримда тўлиқ териб олиш имкониятини берадиган ёўза навларини яратиш устида изланишлар олиб боришимиз зарур.

Юқоридаги долзарб масалаларни олдиндан ҳис қилган ҳолда лабораториямизда узоқ йиллар тезпишарлик йўналишида изланишлар олиб борилиши эвазига коллекциянинг 02 намунасида аналитик селекция усули билан яратилган “Омад” навидан бошланғич ашё сифатида самарали

фойдаланган ҳолда бир қанча янги тезпишар ва комплекс хўжаликка қимматли белгиларига эга бўлган “С-8284”, “С-8290”, “С-8286”, “С-8294”, “С-8295” ёўза навлари яратилиб, Давлат Реестрига киритилди. Ушбу навлар Фарғона, Наманган, Самарқанд ва Хоразм вилоятларида кенг майдонларда экилиб, юқори ва эртаги ҳосил бермоқда. Ундан ташқари, бугунги кунда ёўзанинг янги тезпишар С-8296 нави яратилиб, 2018 йилдан бошлаб Қишлоқ хўжалиги экинлари нав синаш маркази шохобчаларида синовдан муваффақиятли ўтмоқда. Ёўзанинг тезпишар, ҳосилдор С-8296 нави [(Л-158 х С-6530) х Л-158] х Л-259 дурагай комбинациясидан кўп мартали яккатанлаш йўли билан яратилди. С-8296 ёўза нави районлашган “С-6524” ёўза навидан 5-6 кунга эртапишардир. Ўсув даври 115-117 кун. Ўсимлик бўйи 110-120 см, тупи пирамида шаклида, ҳосил шохлари 1,5-2,0 нусхада. Биринчи ҳосил шохи 5 бўғинда ўсиб чиқади, 1-2 та ўсув шохларига эга, буларда ҳам мева шоналари ҳосил бўлади. Пояси яшил, кузга бориб кўнғир тусга киради, ётиб қолишга чидамли. Барглари ўртача катталиқда 3-5 япроқли, ранги яшил, кам тукланган. Ўсимликда барглари сони бошқа навларга нисбатан кам. Кўсаги ўртача катталиқда (6,1-6,2 гр.), 4-5 чанокли, пахта чанокдан тўкилиб кетмайди. Тола чиқими 37,0-38,0%, узунлиги 34,0-34,1 мм., шиқлиги 4,5 г.к., микронейри кўрсаткичи 4,3-4,4. Чигити ўртача катталиқда, кулранг, 1000 донга чигит оғирлиги 129-130 г., мой микдори 21,1%.

2018 йилда Қишлоқ хўжалиги экинлари нав синаш марказига наводорлигига баҳо бериш учун топширилди. 2019 йилдан бошлаб Қишлоқ хўжалиги экинлари нав синаш марказининг барча шохобчаларида синовдан ўтказилди. Синов натижаларига кўра, С-8296 навидан Қорақалпоғистон Республикасининг “Чимбой” (45,4 ц/га), Андижон вилоятининг “Олтинкўл” (42,0 ц/га), “Шаҳрихон” (40,2 ц/га) ва “Кўрғонтепа” (41,5 ц/га), Бухоро вилоятининг “Ғиждувон” (39,6 ц/га) ва “Қорақўл” (39,6 ц/га), Жиззах вилоятининг “Пахтакор” (37,7 ц/га),

Қашқадарё вилоятининг “Шаҳрисабз” (38,2 ц/га) ва “Қарши” (34,5 ц/га), Наманган вилоятининг “Уйчи” (44,2 ц/га), Самарқанд вилоятининг “Самарқанд” (35,2 ц/га), Сурхондарё вилоятининг “Денов” (34,0 ц/га), Фарғона вилоятининг “Фарғона” (44,0 ц/га) ва “Кўштепа” (41,1 ц/га) нав синаш участкаларида андозага нисбатан эртаги (сентябрь) ва юқори ҳосил олинган. Ёўзанинг янги С-8296 нави Наманган вилоятининг Уйчи тумани “Қизил-Ровот” янги ёўза навларини дастлабки кўпайтириш элита уруғчилик хўжалигида 2018 йилдан буён экилиб, бирламчи уруғлари кўпайтирилмоқда.

Экиш муддатлари об-ҳаво шароитидан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади. Оптимал кўчат қалинлиги унумдор бўз ва ўтлоқи ерлар учун 85-90 минг туп, унумсиз ва шўрхок ерларда ўсимлик қалинлигини 10-15 минг/туп га ошириш мумкин, бунда гектарида 100-110 минг ўсимлик бўлади. Ҳосилдорлик режаси 35-40 ц/га бўлганда минерал ўғитлар 1 гектар учун қуйидагича: азот соф ҳолда 225-250 кг, фосфор 125-150 кг, калий 100-125 кг. Фосфорнинг 50% ни шудгорда, 50% экишдан олдин; калийни 50% ни ер ҳайдалганда, қолган 50% ни шоналаш даврида; азотни эса соф ҳолда 2 муддатда: 2-культивацияда, 2-3 та ҳақиқий барглари пайдо бўлганда ва гуллашни бошланishiда бериш мақсадга мувофиқдир. Нав тезпишар эканлигини инобатга олиб, 1-сувни эрта муддатларда (шоналаш фазасида) бериш тавсия этилади. Навнинг ижобий хусусиятларини инобатга олган ҳолда, келгусида экин майдонларини кенгайтириш эвазига фермер хўжаликлари учун мўл, сифатли ва эртаги ҳосил олиш имкониятлари яратилади.

Яшин БАБАЕВ,
қ.х.ф.н., кат.и.х.,

Гулмира ОРАЗБАЙЕВА,
қ.х.ф.ф.д.,

Мирвахоб МИРАХМЕДОВ,
б.ф.н., кат.и.х.,

Муртазо ИСРОИЛОВ,
қ.х.ф.н.,

ПСУЕАИТИ,

Муниса АРАБОВА,
ЎЗМУ магистри.

ИЗМЕНЧИВОСТЬ И НАСЛЕДУЕМОСТЬ ПРИЗНАКА «ШТАПЕЛЬНАЯ ДЛИНА ВОЛОКНА» У ГЕОГРАФИЧЕСКИ ОТДАЛЕННЫХ ГИБРИДОВ F_1 - F_3 ХЛОПЧАТНИКА ВИДА *G.BARBADENSEL*

The article presents the results of studies that led to the conclusion: selection on the basis of "staple fiber length" should be carried out starting with F_2 , while hybrids created with the participation of Egyptian breeding varieties Giza-45, Giza-75, Giza-86 are of most interest.

Программа развития отечественного сельскохозяйственного производства на ближайшую перспективу предусматривает углубление реформ направленных на развитие рыночных отношений между товаропроизводителями и потребителями, наряду с созданием прочной материальной базы. Вышесказанное обязывает изыскивать новые, более эффективные пути увеличения продукции во всех отраслях отечественного производства, в том числе и в сельском хозяйстве.

Для успешного решения вышеставленной актуальной проблемы по ускоренному созданию и внедрению в производство новых сортов хлопчатника первоочередной целью является вовлечение в селекционный процесс разнообразного генетически нового исходного материала и создания на его основе перспективного с селекционной точки зрения гибридного и селекционного материала, а также новых сортов.

Как установлено работами многих отечественных и зарубежных исследователей местные селекционные сорта, полученные в процессе длительного отбора при самоопылении, не дают значительного размаха изменчивости.

П.Ибрагимов, О.Кимсанбоев указывают, что изученные в ходе исследований коррелятивные связи по ряду хозяйственно-ценных признаков показали наличие несущественности или слабую взаимосвязь между параметрами качества волокна с компонентами продуктивности, выхода волокна и скороспелостью.

Исполнителем в 2019 году продолжены полевые исследования в рамках проекта КХА-КХ-2018-136, в лабораторных и полевых условиях производственного отдела Научно-исследовательского института селекции, семеноводства и агротехнологии выращивания хлопка, Ташкентской области.

Гибридизация в 2018 году проводилась по первой модели Гриффинга (1956), с предварительной кастрацией цветков и опылением инородной пылью. По каждой прямой и обратной гибридной комбинации проводилось по 100 скрещиваний.

По результатам полевых исследований проведены гибридологический и вариационно-статистический анализ, где в условиях единого опыта в уравнительном посеве, используя рендомизацию в трехкратной повторности изучались участвующие в гибридизации родительские линии, сорта и гибриды.

Статистическая обработка данных проводилась по Б.П. Доспехову. Величину показателя доминантности (h_p) у гибридов F_1 определяли по формуле, приведенной в работе Beil G.M., Atkins.

Коэффициент наследуемости (h^2) у гибридов F_2 , определяли по формуле, приведенной в работе R. W.Allard.

Актуальной проблемой по-прежнему остается повышение рентабельности основной отрасли сельского хозяйства – хлопководства, прежде всего за счёт выведения и внедрения в производство новых ультраскороспелых, высокопродуктивных, отличающихся высоким качеством и количеством волокон устойчивых к некоторым биотипическим и абиотипическим

факторам среды сортов хлопчатника вида *G.barbadense L.*

Исходя из решаемой проблемы исследований определена её цель — используя ускоренное создание исходного, гибридного, селекционного материала вывести новые сорта хлопчатника культивируемого вида.

Для решения данной цели определена следующая задача:

- ведение генетико-селекционных исследований, направленных на установление некоторых генетических закономерностей, которые позволят на ранних этапах селекции выделять перспективные гибридные комбинации F_1 , родоначальные растения F_2 , семьи F_3 , используемые для создания линейного материала и новых сортов тонковолокнистого хлопчатника.

В условиях полевого опыта к лучшей отечественной линии по среднему значению признака «штапельная длина волокна» отнесена Л-274 - 39,3 мм, а среди сортов египетской селекции Гиза-45 — 41,5 мм. В опыте географически отдаленные линейно-сортовые гибриды F_1 в 14 случаях наследовали признак «штапельная длина волокна» по типу неполного доминирования лучшего или худшего родителя, при этом показатель доминантности (h_p) находился в пределах от 0,83 у гибрида F_1 Л-274 х Гиза-76 и до -0,90 у гибрида Л-274 х Гиза-45.

Величины стандартного отклонения (δ) и коэффициента вариации ($V\%$), как правило в 1,5-2 раза ниже у гибридов F_1 и родительских форм, нежели, чем у гибридов F_2 - F_3 , что позволяет говорить об отсутствии значительной изменчивости гибридов F_1 и родительских форм. Это подтверждается распределением растений по классам вариационных рядов, из которых видно, что как родительские формы, так и гибриды F_1 укладываются в 2-3 класса, а гибридные комбинации F_2 - F_3 укладываются в 5-6 классов. При анализе вариационных рядов для ученых селекционеров значительный интерес представляет правая сторона, где отмечены растения со значениями признака «штапельная длина волокна», превосходящая обе родительские формы, участвующие в гибридизации.

Как отмечено ранее значительный интерес в деле выявления и создания популяций с высокой величиной признака «штапельная длина волокна» является величина коэффициента наследуемости (h). Так в F_2 лишь у гибрида Л-274 х Гиза-45 ($h^2_{F_1/F_2}$) она равняется 0,01, что говорит о ненаследуемом характере данного признака у данного гибрида. О несущественном характере наследуемости данного признака говорит величина коэффициента наследуемости (h^2) у гибрида F_2 Л-274 х Гиза-70 (0,24). У остальных гибридов F_2 величина коэффициента наследуемости (h^2) находится в пределах от 0,47 до 0,71. У гибридов F_3 величина коэффициента наследуемости отмечена в пределах от 0,08 до 0,74.

В результате анализа проведенных исследований наибольшая средняя величина признака «штапельная длина волокна» отмечена у гибридов, созданных с участием сортов египетской селекции Гиза-45, Гиза-75, Гиза-83. В случае, когда

в гибридизации участвуют обе длинноволокнистые формы, следует ожидать больший процент растений, превосходящих по данному признаку лучшие родительские сорта.

Проведенный гибридологический анализ позволяет сделать некоторые выводы:

о перспективности гибридных комбинаций F_1 можно судить по величине показателя доминантности (hp). Как установлено ранее, у 8 гибридов отмечен эффект неполного доминирования лучшего родителя; у 8 гибридов отмечен эффект гетерозиса; в одном случае эффект отрицательного полного сверхдоминирования и у 6 отмечен эффект неполного доминирования того или иного родителя, участвующего в гибридизации;

отбор по признаку «штапельная длина волокна» необходимо проводить, начиная с F_2 ;

наибольший интерес представляют гибриды, созданные с участием сортов египетской селекции Гиза-45, Гиза-75, Гиза-86;

- у селекционера имеется возможность, начиная с F_2 , среди гибридов с высокой генотипической обусловленностью признака выделять растения, превосходящие обе родительские формы по признаку «штапельная длина волокна».

Умид КАЮМОВ,
д.ф.(PhD), с.н.с.,
Виктор АВТОНОМОВ,
д.с.х.н., профессор,
Аъзам РАВШАНОВ,
д.с.х.н., с.н.с.,
Шухрат ХОДЖАНОВ,
М.Н.С.,
НИИССАВХ.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ахмедов Х.А., Джумашев М.М., Крылова Л.Г., Хохлачева В.Е. Изменчивость признака скороспелости у гибридов хлопчатника на искусственном инфекционном фоне вертициллезного вилта. //Материалы международной научно-практической конференции. – Ташкент: Фан, 2005. -С.24-25.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. М.: Колос, 1979.
4. Ибрагимов П.Ш. Генетические методы в селекции хлопчатника. —Turon-Iqbol, 2006. — 120 с.
5. Кимсанбаев О.Х. Современная селекция тонковолокнистых сортов хлопчатника. — Ташкент, 2001. – 105 с.
6. Allard R.W. Principles of Plants Breeding, John Wiley, Sons. New-York-London-Sidney, 1966.
7. Beil G.M., Atkins. Inheritance of quantitative characters in grain sorghum //Jowa State Journal of Science. 1965.

УЎТ: 633.11+631.82.

ТАДҚИҚОТ

ПАХТА КОМПЛЕКСИДА КУЗГИ БУҒДОЙНИ ОЗИҚЛАНТИРИШНИНГ ДОН ҲОСИЛДОРЛИГИГА ТАЪСИРИ

При продлении срока посева озимой пшеницы до середины октября на хлопковом комплексе в южных регионах Узбекистана следует оптимизировать подкормку с минеральными удобрениями.

When extending the sowing period of winter wheat until mid-October at a cotton complex in the southern regions of Uzbekistan, it is mediated to optimize fertilizing with mineral fertilizers.

Мамлакатимизнинг суғориладиган ерларида кузги буғдой асосан пахта комплексида етиштирилиб, пахта ҳосилини йиғиштириб олишнинг чўзилиб кетиши муносабати туфайли экиш муддатининг кечикиб кетиши билан боғлиқ бўлган муаммолар юзага келади.

Айниқса, кечиктирилиб экилганда қўлланилган минерал ўғитлардан кузги буғдойнинг озикланиши билан боғлиқ бўлган муаммолар кучаяди. Чунки, кузги буғдой қўлланилган минерал ўғитлардаги озика элементлари билан тўйинмаса бошоқларидаги донлари сийрак ва пуч бўлиб қолиши сабабли дон ҳосилдорлиги ва сифатининг кескин пасайиб кетишига сабаб бўлади.

Шу сабабли ҳам, кузги буғдой пахта комплексида етиштирилганда минерал ўғитлар билан озиклантириш меъёри ва муддатининг мақбуллаштирилишига эришмоқ лозим.

Бироқ, Ўзбекистоннинг жанубий минтақалари шароитида пахта комплексида кузги буғдой етиштирилганда минерал ўғитлар қўллаш технологияси ишлаб чиқилмаганлиги сабабли, кўпчилик ҳолларда кузги буғдойдан режалаштирилган ҳосилнинг талаблар даражасида шакланмаслиги билан боғлиқ бўлган муаммолар юзага келади.

Шунинг учун кузги буғдой Ўзбекистоннинг жанубий минтақасидаги оч тусли бўз тупроқлари шароитида пахта комплексида етиштирилганда минерал ўғитларнинг дон ҳосилдорлигига қандай таъсир этиши ўрганилди.

Дала тажрибалари 2015-2017 йилларда Косон туманидаги «Қулманов Умир» фермер хўжалигида ўтказилди.

Тадқиқотлар тўрт такрорланишда ўтказилган бўлиб, ҳар бир тажриба майдончалари катталиклари 180 м², ҳисоб майдончалари юзаси 100 м².

Фосфорли ва калийли ўғитлар экиш билан бирга, азотли ўғитлар кузги буғдойнинг баҳорги туплаш (35%), найчалаш (35%) ва бошоқлаш (30%) фазаларида қўлланилди.

Ўсиб турган ғўзапоя ичига октябрь ойи ўртасида (15.X), ноябрь ойи бошида (1.XI) ва ноябрь ойи ўртасида (15.XI) кузги буғдой экилди.

Пахта комплексида етиштирилган кузги буғдой дон ҳосилдорлиги экиш муддатлари ва қўлланилган минерал ўғитлар меъёрлари ва нисбатларига мутаносиб ҳолда ўзгариб бориши кузатилди.

Кузги буғдой эртачи экилиб, меъёрида ва тегишли нисбатларда озиклантирилишининг самарадорлиги юқори бўлиши табиий. Бироқ, пахта ҳосилининг йиғиштириб олиниши ноябрь ойи охиригача давом этиши пахта комплексида кузги буғдой етиштириш агротехнологиясининг мураккаблашишига сабаб бўлиб, кузги буғдойни экиш муддати ноябрь ойи охиригача давом этмоқда.

Бундай ҳолатда етиштирилган кузги буғдойнинг дон ҳосилдорлиги бўйича олинган маълумотларимизни таҳлил этганимизда қуйидаги ҳолатларнинг гувоҳи бўламиз.

Кузги буғдойни озиклантиришнинг дон ҳосилдорлигига таъсири (2015-2017 йилларда, ўртачаси)

№	Тажриба вариантлари	Ҳосилдорлик, ц/га				Назорат вариантига (st) нисбатан фарк +/-
		2015	2016	2017	ўртачаси	
Фосфорли ва калийли ўғитлар 15.X. да қўлланилганда						
1	$N_{0}P_{0}K_{0}$ (st)	32,2	31,5	31,1	31,6	0
2	$N_{150}P_{70}K_{50}$	51,4	50,6	51,0	51,0	+19,4
3	$N_{180}P_{90}K_{60}$	55,8	54,9	55,5	55,4	+23,8
4	$N_{210}P_{105}K_{70}$	59,5	59,0	58,8	59,1	+27,5
Фосфорли ва калийли ўғитлар 1.XI. да қўлланилганда						
5	$N_{0}P_{0}K_{0}$ (st)	30,	29,8	30,0	30,1	0
6	$N_{150}P_{70}K_{50}$	50,0	49,5	50,2	49,9	+19,8
7	$N_{180}P_{90}K_{60}$	53,6	53,0	53,0	53,2	+23,1
8	$N_{210}P_{105}K_{70}$	57,5	57,0	57,1	57,2	+27,1
Фосфорли ва калийли ўғитлар 15.XI. да қўлланилганда						
9	$N_{0}P_{0}K_{0}$ (st)	28,8	28,1	29,2	28,7	0
10	$N_{150}P_{70}K_{50}$	49,9	49,3	49,6	49,6	+20,9
11	$N_{180}P_{90}K_{60}$	52,1	51,6	51,7	51,8	+23,1
12	$N_{210}P_{105}K_{70}$	52,8	52,4	52,3	52,5	+23,8

Кузги буғдой мақбул муддатда экилиб, минерал ўғитлар қўллаш меъёрлари ва нисбатлари мақбуллаштирилганда, ўртача дон ҳосилдорлиги 73,2 ц/га гача ёки минерал ўғитлар қўлланилмаган назорат вариантига нисбатан 31,6 ц/га гача

ошганлиги кузатилди.

Кузги буғдой ноябрь ойи бошида (I.XI) экилиб минерал ўғитлар қўллаш меъёрлари ва нисбатлари мақбуллаштирилгандаги дон ҳосилдорлиги минерал ўғитлар қўлланилмаган назорат вариантига нисбатан 26,1 ц/га гача, кузги буғдой ноябрь ойи ўртасида (15.XI) экилганда эса ушбу кўрсаткич 23,8 ц/га. гача бўлишини кўрсатди (жадвал).

Кузги буғдой пахта комплексида етиштирилгандаги дон ҳосилини экиш ва озиклантириш муддатлари билан таққослаганимизда мақбул муддатда экилгандаги нисбатан дон ҳосилдорлиги кузги буғдой ноябрь ойи бошида экилганда (I.XI) атиги 5,5 ц/га гача, ноябрь ойи ўртасида (15.XI) экилиб тегишли меъёрларда ва нисбатларда озиклантирилганда 7,8 ц/га гача пасайишига қарамадан ўртача дон ҳосилдорлиги 62,5 ц/га ни ташкил этди.

Бундай ҳолат Ўзбекистоннинг жанубий минтақалари шароитида кузги буғдойни ноябрь ойи ўртасида ҳам экиб озиклантириш режими мақбуллаштирилишининг самарадорлиги юқори бўлишини кўрсатади.

Ўзбекистоннинг жанубий минтақалари шароитида пахта комплексида кузги буғдой етиштирилганда экиш муддати ноябрь ойи ўртасигача давом этганда, минерал ўғитлар қўлланилишининг талаблар даражасида мақбуллаштирилишига эришиш лозим бўлади.

Раъно ИШМУХАМЕДОВА,
мустақил изланувчи, (ҚМИИ).

АДАБИЁТЛАР

1. Атоев Б.Қ. Минерал ўғитларнинг кузги буғдой ҳосилига таъсири. “Дала экинлари селекцияси, уруғчилиги ва агротехнологияларининг долзарб йўналишлари” халқаро илмий-амалий конференцияси материаллари тўплами. – Тошкент, 2016. – Б. 179-183.
2. Бошоқли дон экинларидан юқори ҳосил етиштириш бўйича тавсиялар. ЎзР ҚСХВ, Ўз Р ҚХФА, “Ғалла” ИИБ. – Тошкент, 1996.
3. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований). – Москва: Колос, 1979. – 416 с.
4. Скрыбин Ф.А. Математическая обработка урожайных данных методом вариационной статистики // Методика полевых и вегетационных опытов с хлопчатником. СоюзНИХИ. – Ташкент, 1973. – С.193-219.
5. Тўраев А. Буғдой дони тўқ бўлсин // “Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги” журнали. – Тошкент, 2001. – №3. – Б. 42-43.
6. Узақов Ғ.О. Ўзбекистоннинг жанубий минтақасида кузги буғдой етиштиришда ресурстежамкор технологияларни такомиллаштириш. Қ/х фанлари фалсафа доктори дисс. автореф. – Тошкент: СамҚХИ, 2018. – 44 б.
7. Хақимов Ш. Минерал ўғитлар ва кузги буғдой ҳосилдорлиги // “Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги” журнали. – Тошкент, 2006. – №12. – Б.15-16.

УЎТ: 633.174:631.531.1:631.52.

ИЗЛАНИШ ВА САМАРА

ЖҲҲОРИНИНГ ЯНГИ “МАССИНО” НАВИ – ТҲҲИМЛИ ОЗУҚА

В статье приводятся сведения по исследованиям, проводимым в области селекции и семеноводства кукурузы. Вместе с тем, освещаются научно-исследовательские работы, проводимые учеными Научно-опытной станции по селекции и семеноводству кукурузы, а также сведения по выведению нового созданного сорта сорго Массино, а также его хозяйственно-ценных признаках.

The article provides information on research conducted in the field of selection and seed production of maize. At the same time, the research work carried out by scientists of the scientific experimental station for selection and seed production of maize, as well as information on the breeding of the newly created Massino sorghum variety, there was highlighted its economically valuable traits.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикасида уруғчилик тизimini тубдан такомиллаштириш тўғрисида”ги 2018 йил 27 апрелдаги ПҚ-3683 сонли қарорида келтирилишича, нав ва уруғлик назорати озик-овқат хавфсизлигини таъминлашнинг муҳим

омили ҳисобланади. Уларни сақлаш ва қайта ишлаш шароитларига риоя этилиши устидан лозим даражада назоратнинг мавжуд эмаслиги уруғлик материал сифатининг пасайишига ва ҳосилдорликнинг тушишига олиб келади. Шу туфайли, Республикамизда аграр соҳани ривожлантириш-

нинг келажаги ҳақида сўз юритганда, ер ва сув ресурслари чекланганлигини ҳисобга олиб, бу борада ягона тўғри йўл – қишлоқ хўжалигини интенсив асосда ривожлантириш, ерларнинг мелиоратив ҳолатини тубдан яхшилаш, селекция ва уруғчилик ишларини кенгайтириш, юксак самарали замонавий агротехнологияларни жорий этиш ва сувдан оқилona фойдаланиш асосида экинлардан юқори ва сифатли ҳосил етиштиришдан иборат.

Жўхори – муҳим озуқа, техник ва озиқ-овқат экинидир. Жўхори дони таркибининг 70-75% крахмал, 12-13% протеин, 3,5% ёғ моддалари ташкил этади. Ундан ун, ёрма ва крахмал маҳсулотлари олинади. Қанд жўхоридан глюкоза – фруктоза қиёми, спирт, пиво, сирка кислотаси, ҳаттоки, биоёнилги маҳсулотлари олинади.

Уни дунёдаги кўплаб давлатлар етиштиради. Жўхори экини мамлакат-ларда турлича номланади: Ўрта Осиёда – жўхори, Ҳиндистонда – джовар, Хитойда – гаолян, хундзу, шошу, Кореяда – су-су, Озарбайжонда – гоми, Кичик Осиёда – дора, Африка давлатларида – дурра, зоррат, Испания, Францияда – сорго ва ҳ.к. Бу экин номи баланс ўсгани учун лотинчадан олинган бўлиб, “sorgos” сўзи таржима қилинганда – “осилувчи, осилиб турувчи” деган маънони билдиради.

Дунё деҳқончилигида жўхори экини кенг тарқалган донли экинлар ичида 5-ўринни эгаллайди ва дунёнинг 85 мамлакатининг 50 млн. га ер майдонида етиштирилади.

Жўхорининг катта майдонларда етиштирилиши, унинг жой танламаслиги (беорлиги), юқори экологик мутаносиблиги, иссиққа ва қурғоқчиликка чидамлилигидир. Жўхорининг юқори маҳсулдорлиги, озуқавийлиги ва универсаллиги сабабли, у дунё бўйича истиқболли экинлар қаторига киритилган.

Ўзбекистоннинг Хоразм воҳаси жўхорининг иккинчи ватани бўлиб, бу ерда 2,5 минг йил илгаридан маълум. Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда жўхорининг асосий экин майдонлари Қорақалпоғистон Республикаси, Хоразм, Бухоро, Навоий вилоятларида жойлашган бўлиб, 20 минг га майдонда етиштирилади.

Ўзбекистонда, асосан, маҳаллий оқ донли жўхори навлари донидан юқори қимматли ёрма, ун ва бошқа маҳсулотлар тайёрлашда хомашё сифатида фойдаланилади. “Ўзбекистон” пакана нави дони МДХ давлатлари-дан келтирилган бошқа навлар дони билан ёрма тайёрлашда хомашё сифатида солиштириб фойдаланилганда, у юқори ёрма бериши (оқлиги, ёрма чиқими ва ҳ.к.) билан ажралиб турган. Шуларни ҳисобга олган ҳолда, Республикамизда қишлоқ хўжалигини ривожлантириш, хусусан, аҳолини озиқ-овқат ва бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ҳамда sanoatнинг хомашёга бўлган эҳтиёжини қондириш бўйича катта ишлар амалга оширилмоқда.

Кейинги йилларда Маккажўхори селекция ва уруғчилиги илмий-тажриба станциясида (МСУИТС) ҚХА-8-095-2015 “Маккажўхори дурагайлари ва жўхори навларининг бирламчи уруғчилиги такомиллаштириш, ҚХ-И-ҚХ-2018-31 “Сирдарё вилояти шароитида маккажўхори ва жўхори навларининг бирламчи уруғчилиги ташкил этиш” ҳамда ҳамкорликда И-КХ-2019-17 “Халқаро стандартлар талабига жавоб берадиган қишлоқ хўжалиги уруғларининг навдорлиги, генетик ва экиш сифатларини баҳолаш учун ички уруғ назорат хизматларини шакллантиришнинг инновацион тизимини яратиб ва жорий этиш давлат дастури доирасидаги мавзусида илмий-амалий тадқиқотлар амалга оширилмоқда. Дала тажрибалари, Тошкент вилояти Маккажўхори селекция ва уруғчилиги ил-

мий-тажриба станциясида (МСУИТС) давом эттирилаётган бўлса, ишлаб чиқариш синовлари Сирдарё вилояти Янгиер тумани “Энергия Насл Чорва” МЧЖ ҳамда Қорақалпоғистон Республикасининг Хўжайли туманидаги “Азамат” фермер хўжалиги далаларида олиб борилмоқда.

Селекция ишларини олиб боришда Ўсимликшунослик илмий-тадқиқот институти, халқаро илмий марказлар CIMMYT ва ICARDA ташкилот-ларининг жаҳон коллекциясида олинган жўхори намуналари материаллари ҳамда Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги қишлоқ хўжалик экинлари навларини синаш Давлат комиссиясининг Давлат реестрига киритилган 10 дан ортиқ навлардан фойдаландик.

Тажрибани жойлаштириш, ҳисоб ва таҳлиллар маккажўхорининг янги тезпишар нав ва дурагайларининг ўсув даври давомийлиги ва биометрик ўлчовлар ЎЗПТИ томонидан ишлаб чиқилган услублар (2007) дан, фенологик кузатувлар “Методика государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур”, олинган натижаларнинг математик таҳлил қилишда Б.А.Доспеховнинг “Методика полевого опыта” (М. 1985) дисперсион таҳлил қилиш услубидан фойдаланилди. Уруғликнинг сифат кўрсаткичларини белгилашда ГОСТ 12038-84 “Семена с/х культур, методы определения всхожести” Давлат Стандартларида белгиланган талаби бўйича текширилди.

Стандарт нав сифатида Давлат реестрига киритилган жўхорининг “Даулет” нави олинди. Нав намуналари ичидан эртапишар, дон ва яшил масса ҳосилдорлиги юқори, касаллик ва зараркунандаларга чидамли нав намуналарини ажратиб, улар орасида дурагайлаш ишлари ўтказиб янги интенсив типдаги дон учун дон ҳосилдорлиги юқори янги “Массино” нави яратилди. Нав муаллифлари: Единбаев Д., Массино И.В., Азизов К., Бобоев Ф., Назаров Х.

Келиб чиқиши: Жўхорининг Хигери карликовое (S. Bantuorum. Jak) ва Ўзбекистон оқ донли (S. durra (forsk) jak) дурагайлари танлаш орқали қуйидаги тартибда яратилган: ♀ Хигери паканаси (Хигери карликовое, S. Bantuorum.jak.) x ♂ Ўзбекистон оқ дон (S. Durra (forsk) jak.) чатиштирилган намуналарни кўп танлаш йўли билан яратилди.

Умумий тавсифи: Дон жўхори гуруҳига киради. Майсаларининг ранги оч яшил рангда, бош пояда 10 та бўғими ва барг сони (дон йиғиштиришгача) 15-17 тани ташкил этади. Поясининг ранги рўвак чиқаришдан ва пишишгача яшил ҳолатда қолади. Рўваги тўғри, узунлиги 25,0-27,0 см ва эни 6,6 см. Рўвак оёғининг узунлиги охири бўғиндан 21,2 см ва охири баргнинг ўсув нуқтасидан 9,4 см, узунчоқ, кам қилтиқли. Бошоқ қипиғи оч-жигар рангли, кам тукланган. Дони қўшалоқ дўппайган, қобиғи оқ, чизиқли ва озгина пўстли (25,0%) ва янчилганда яхши ажралади. Янчилганда дон чиқиш миқдори 82,6%, 1000 та дон оғирлиги 32 грамм, ранги сариқ. Барги – яшил, кенг, ўртача узунликда. Пояси – тик ўсади, бўйи 111-115 см. Пояси бақувват бўлганлиги сабабли ётиб қолишга чидамли. “Массино” нави уруғ униб чиқишдан тўлиқ пишиш давригача жами 105-115 кун. Тўлиқ пишиш даврида механизация ёрдамида йиғиштириб олиш, яъни қўл билан ўриб олишга нисбатан 10-20% ҳосилни сақлаб қолиш имконияти мавжуд.

Ҳосилдорлиги: Дон учун 55,6 -61,2 ц/га, яшил масса учун 220-250 ц/га ни ташкил этади. Нав истиқболли навлар гуруҳига киради.

Касалликларга чидамлилиги: Чанг қоракуя касаллигига

чидамли.

Экиш муддати: Ҳар бир минтақа учун (апрель ва май ойлари) мақбул муддат. Бошоқли экинлардан сўнг такрорий экин сифатида дон етиштирса бўлади.

Экиш меъёри: 1 гектар майдонга 6-8 кг. уруғ экиш тавсия этилади.

Ушбу нав 2019 йил Ўзбекистон Республикаси қишлоқ ва сув хўжалиги вазирлиги қишлоқ хўжалик экинлари навларини синаш Давлат комиссиясининг Давлат реестрига Тошкент ва Наманган вилоятларида экиш учун истиқболли

нав сифатида киритилган. Навнинг бирламчи уруғчилиги Маккажўхори селекция ва уруғчилиги илмий-тажриба станциясида (МСУИТС) олиб борилмоқда.

Қобилжон АЗИЗОВ,
қ.х.ф.ф.д (PhD), кат.и.х.,
Даулетбай ЕДЕНБАЕВ,
қ.х.ф.н., кат.и.х.,
Маккажўхори селекция ва уруғчилиги
илмий-тажриба станцияси,
Худайберди НАЗАРОВ,
қ.х.ф.н, доцент, ТошДАУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 апрелдаги ПҚ-3683-сон “Ўзбекистон Республикасида уруғчилик тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори.
2. Асташов А.Н., Кононенко С.И., Кононенко И.С. Сорго как компонент комбикорма для цыплят-бройлеров. //Ж: “Кукуруза и сорго”, 2009, № 5, С. 13-14.
3. Гасанов Г.Н, Мусаев М.Р, Мамаева А.О. Сорго, не боящееся соли. // Ж: “Кукуруза и сорго”. 2007. № 4. С. 22.
4. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. М.: “Агропромиздат”, 1985 г.
5. Ковтунова Н.А. Использование сорго и основные направления селекционной работы во ВНИИЗК им. И.Г.Калиненко // Таврический вестник аграрной науки, №3 (7), 2016. с. 60 -70
6. Массино И.В., Массино А.И., Аҳмедова С.М., Махмудходжаев Н.М., Еденбаев Д. Лучшие сорта и гибриды кукурузы и сорго для орошаемой зоны Республики Узбекистан. – Тошкент, 2004 г, 14 с.
7. Массино И.В., Турсунходжаев П., Гафурова Д. Сорго – сырьё для производства крупы. // Ж: Хлебопродукты, М. 1998. № 9. С. 23-25.
8. Семена сельскохозяйственных культур. Метод. определ. качества. // Москва, 1991. Ч. 2. с. 44-95
9. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида экиш учун тавсия этилган қишлоқ хўжалик экинлари давлат реестрига киритилган навларининг тавсифи. Тошкент. 2006. 334 бет.
10. Шепель Н.А. “Сорго”. Волгоград: Комитет по печати., 1994 г, 44 с.

УЎТ: 633.11:631.445.63.

ТАДҚИҚОТ

ТАКРОРИЙ ВА ОРАЛИҚ ЭКИНЛАРНИНГ ТУПРОҚ ҲАЖМ МАССАСИГА ТАЪСИРИ

In the system of short-term rotation in the conditions of saline soils of the Republic of Karakalpakstan, repeated and intermediate crops were planted after winter wheat and their positive effect on the soil mass was determined.

Тупроқнинг сув-физик хоссалари тупроқ унумдорлигининг асосий омилларидан ҳисобланади. Ўзбекистоннинг суғориладиган тупроқлари ҳайдалма қатлами зичлигининг физик, биологик хоссалари, ғўзанинг ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлигига таъсирини аниқлаш бўйича тадқиқотлар олиб борилган. Тупроқ тузилиши зичланиши билан ўсимлик ўзлаштириши қийин бўлган намлик миқдори ортиб, намлик асосан жуда майда ғовақларда жойлашади. Таркибида гумус миқдори кам ва структураси паст тупроқлар суғориш ва қатор орасига ишлов беришда зичланишга мойил бўлади.

Тупроқ ҳажм массаси тупроқ унумдорлиги билан тўғридан-тўғри боғлиқ бўлиб, тупроқ унумдорлиги юқори бўлса, ҳажм массаси паст, унумдорлик паст бўлса, ҳажм оғирлиги юқори бўлади. Ғўза ва қишлоқ хўжалиги экинларининг илдиз тизими яхши ривожланиши учун ҳажм оғирлиги кўрсаткичи паст бўлиши керак.

Дала тажрибаси Қорақалпоғистон Республикаси марказий тупроқ-иқлим минтақасида, ТошДАУ Нукус филиалининг Хужайли туманида жойлашган ўқув-тажриба хўжалигида ўтказилди. Тупроқлари ўтлоқ-аллювиал, механик таркиби ўртача, сизот сувлари 1,5-2,0 м да жойлашган, шўрланган.

Тажрибанинг мақсади қисқа навбатлаб экиш тизимларида кузги буғдойдан сўнг экилган такрорий экинлар: мош, кунжут, жўхори ва оралиқ экин билан 20 т/га миқдорида органик

ўғитнинг тупроқ унумдорлигига ва улардан сўнг экиладиган ғўзанинг ўсиши, ривожланиши ва ҳосилдорлигига таъсирини ўрганишдан иборат.

Тажрибада қуйидаги вариантлар ўрганилди: 1-вариант – ғўза (назорат), 2-вариант – 1:2, кузги буғдой + такрорий экин (мош): ғўза:ғўза, 3-вариант – 1:2, кузги буғдой + такрорий экин (кунжут): ғўза: ғўза; 4-вариант – 1:2, кузги буғдой + такрорий экин (жўхори): ғўза: ғўза, 5-вариант – 1:2, кузги буғдой + такрорий экин (жўхори) + 20 т/га гўнг: ғўза: ғўза, 6-вариант – 1:2, кузги буғдой + такрорий экин (мош) + оралиқ экин (мош): ғўза: ғўза, 7-вариант – 1:2, кузги буғдой + такрорий экин (жўхори) + оралиқ экин (мош): ғўза: ғўза, 8-вариант – 1:2, кузги буғдой + такрорий экин (жўхори) + оралиқ экин (мош) + 20 т/га гўнг: ғўза: ғўза. Ҳар бир вариантнинг майдони 240 м², тўрт такролланишда олиб борилди.

Қисқа ротацияли алмашлаб экиш тизимига киритилган экинларнинг тупроқ ҳажм массасига таъсирини аниқлаш мақсадида тажрибадан олдин, тажриба ўтказиш даврида – амал даври бошида ва охирида тупроқ ҳажм массаси аниқланди. Тупроқ ҳажм массасининг тажриба бошланишидан олдинги кўрсаткичлари 0-30 см қатламда 1.42-1.44 г/см³ бўлди (2017 йил кузда). Алмашлаб экиш тизимига киритилган экинлардан сўнг, яъни 2019 йил баҳорда тупроқ ҳажм массаси 0-30 см қатламда вариантлар бўйича ўртача

1.31-1.35 г/см³ ва тупроқнинг 30-50 см қатламида 1.49-1.53 г/см³ бўлди. Тупроқ ҳажм массаси кўрсаткичлари ҳамма вариантларда амал даври охирида ортади. Бунда юқори кўрсаткич 1-вариантда, яъни ғўзадан сўнг ғўза экилган назорат вариантыда кузатилди, 0-30 см қатламда 1.46 г/см³ бўлди. Бу баҳордаги кўрсаткичдан 0,11 г/см³ га кўпдир. Кузги буғдойдан кейин так-рорий экинлар экилган 2, 3 ва 4 вариантларда тупроқ ҳажм массаси 1.42-1.43 г/см³ бўлиб, ҳажм массаси 0,08-0,09 г/см³ га ортди. Кузги буғдойдан кейин такрорий экин экилиб кузда 20 т/га миқдорида ғўнг берилган 5-вариантда тупроқ ҳажм массаси 0-30 см қатламда 1,39 г/см³ бўлди ва бу баҳордагига нисбатан 0,06 г/см³ га кўпдир.

Кузги буғдойдан кейин такрорий ва оралиқ экинлар экилган 6 ва 7 вариантларда тупроқ ҳажм массаси 0-30 см қатламда 1,39-1,40 г/см³ бўлди ва бу баҳордаги кўрсаткичларга нисбатан 0,07-0,08 г/см³ га кўп. Таъкидлаш жоизки, кузги буғдойдан кейин такрорий, оралиқ экинлар экилган 6 ва 7 вариантларда, такрорий экин экилиб, қўшимча 20 т/га ғўнг берилган 5-вариантда ва такрорий, оралиқ экинлар экилиб, унга қўшимча 20 т/га миқдорида ғўнг берилган 8-вариантда тупроқ ҳажм массаси баҳорда 0-30 см қатламда 1,31-1,33 г/см³ бўлиб, бу назорат варианты кўрсаткичларидан 0,02-0,04 г/см³ га камдир. Кузги буғдойдан кейин такрорий, оралиқ экинлар экилиб, қўшимча 20 т/га миқдорида ғўнг берилган 8-вариантда тупроқ ҳажм массаси 1,37 г/см³ бўлди, бу баҳордагидан 0,06 г/см³ га кўп ва

Тупроқ ҳажм массаси, г/см³

Вариантлар	Тупроқ қатламлари	Тажриба бошланишидан олдинги кўрсаткичлар. (2017 й. куз)	2019 й.	
			баҳор	куз
1	0-30	1,43	1,35	1,46
	30-50	1,54	1,53	1,55
2	0-30	1,42	1,34	1,42
	30-50	1,53	1,50	1,52
3	0-30	1,42	1,34	1,42
	30-50	1,54	1,51	1,52
4	0-30	1,43	1,34	-1,43
	30-50	1,51	1,52	1,53
5	0-30	1,44	1,33	1,39
	30-50	1,51	1,50	1,50
6	0-30	1,43	1,32	1,40
	30-50	1,51	1,50	1,51
7	0-30	1,42	1,32	1,39
	30-50	1,49	1,49	1,52
8	0-30	1,43	1,31	1,37
	30-50	1,53	1,49	1,53

назорат варианты кўрсаткичларидан 0,09 г/см³ га кам бўлди.

Демак, тупроқ ҳажм массасига 1:2 алмашлаб экиш тизимида кузги буғдой + такрорий экин (жўхори ва мош) + оралиқ экин (мош) : ғўза : ғўза; 1:2, кузги буғдой + такрорий экин (жўхори) + оралиқ экин (мош) + 20 т/га ғўнг : ғўза тизимида экилганда ижобий таъсир кўрсатади, яъни ҳажм массаси кўрсаткичлари пасаяди.

Даулетбай ИСМАЙЛОВ,
таянч докторант,
ТошДАУ Нукус филиали,
Фазлиддин НАМОЗОВ,
қ.х.ф.д., к.и.х.,
ТошДАУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Кашкаров А.К. Влияние дифференцированной вспашки в севообороте на эффективность удобрений под хлопчатник // Труды СоюзНИХИ. – Ташкент. МСХ УзССР. 1969. Вып. 15. С. 167-170.
2. Кондратюк В.П. Обработка почвы под посев хлопчатника в Средней Азии. – Ташкент. ФАН. 1972.
3. Мухамеджанов М.В. Система земледелия по коренному повышению плодородия почв и урожайность сельскохозяйственных культур. – Ташкент. ФАН – 1974. С. 3-23
4. Умаров М.У. Физические свойства почв районов нового перспективного орошения Узбекской ССР. – Ташкент. ФАН. 1974.
5. Сметов И.У. Научные основы возделывания хлопчатника в условиях Каракалпакстана // Диссертация на соиск. уч. степ. д. с-х. н. в форме научного доклада. – Ташкент. 1994, 67 с.
6. Исмаилов У.Е. Научные основы повышения плодородия почв. Нукус, “Билим”. 2004, 186 с.
7. Халиков Б.М., Намозов Ф.Б. Алмашлаб экишнинг илмий асослари. Тошкент. “Ноширлик ёғдуси”. 2016. 222 б.

УЎТ: 635.64:631.53.

ТАДҚИҚОТ

ТАКРОРИЙ ЭКИН СИФАТИДА ПОМИДОР НАВ ВА ГЕТЕРОЗИСНИ ДУРАГАЙЛАРИНИ БАҲОЛАШ

Мустақиллик йилларида суғориладиган ерларда кузги бошоқли экинлар майдонининг кескин кенгайиши, бошқа сабзавот экинлар каби помидор майдонини ҳам такрорий экин сифатида кенгайтириш, аҳолини бир меъёрда

янги ҳосил билан, консерва саноатини эса хомашё билан таъминлашга ҳамда соҳанинг экспорт имкониятини оширишга шароит яратилди. Юқоридаги муаммонинг ҳал этилиши кўп жиҳатдан ҳосили бир вақтда пишиб етилувчан, тезпишар,

The article presents the results of the evaluation of tomato varieties and heterosis hybrids in repeated culture by the yield of standard seedlings, early maturity, plant growth and development, the rate of ripe crop formation, yield and fruit quality. Highlighted varieties – Tashkent tongi, Dar Zavoljya, Solyars, Finish, Amled, Novichok and heterosis hybrids - F1 Lojayin, F1 Sultan et al.

ҳосилдор нав ва гетерозисли дурагайларни танлаш, яратиш ҳамда уларни ўстириш технологиясининг назарий асослари ва амалий усулларини ишлаб чиқишга боғлиқ.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикаси ҳудудида экиш учун тавсия этилган қишлоқ хўжалик экинлари Давлат реестрида очиқ далада экиш учун помидорнинг Нидерландия, Франция, Туркия, АҚШ, Япония, Италия, Ҳиндистон, Испания, Корея, Исроил, Россия ва Суринам давлатларидан келтирилган 33 та навлари, 81 та гетерозисли дурагайлари (жами 114 та) тавсия этилган. Улардан такрорий экин сифатида ўстиришга мос, гектаридан 28-30 тонна пишган товар ҳосилни 1-совуқча таъминловчи, касаллик-зараркунандаларга ва ноқулай шароитларга чидамли нав ва гетерозисли дурагайлари танлаш, кенг жорий этиш муҳим илмий ва амалий аҳамиятга эга, долзарб масала ҳисобланади.

Тадқиқотнинг мақсади – помидорнинг тезпишар ва ўртатегишар навлари ҳамда гетерозисли дурагайлар тўпламини такрорий экин сифатида ўрганиб, баҳолаш асосида улардан кузги совуқча гектаридан 28-30 тонна пишган, истеъмолга ва қайта ишлашга яроқли сифатли ҳосилни таъминловчи касаллик-зараркунанда ва ноқулай шароитларга чидамли истиқболлиларини танлаш, ўстириш технологиясини такомиллаштиришдан иборат.

Тажрибада помидорнинг турли давлатлардан келтирилган ва ўзимизда яратилган 31 та нав ва гетерозисли дурагайлари ўрганилди.

Дала тажрибалари сабзавот, полиз экинлари ва картошкачилик илмий-тадқиқот институти Самарқанд илмий-тажриба станциясининг

суғориладиган ўтлоқ бўз тупроқлари шароитида олиб борилди. Ўрганилган нав ва дурагайларнинг 5-7 чинбаргли кўчатлари 25-28 июнда 70x20 см тартибда экилди. Делянканинг майдони 28 м², такрорлар 4 та бўлди.

Тажриба даласидаги барча агротехнологик тадбирлар, нав, вариант ва қайтариқлар жойлашиши, улардаги кузатиш, ўлчаш, таҳлил ва ҳисоблашлар умумқабул қилинган услуб ҳамда тавсиялар асосида олиб борилди.

Тадқиқотларнинг кўрсатишича, ўрганилган помидор ва гетерозисли дурагайлар уруғлари экилгач, 5-кунда унвчанлиги 42,9 дан 61,0 фоизгача ўзгарди, 10-кунда эса энг юқори унвчанлик (87,2-90,2%) “Дар Заволжъя”, “Новичок”, “Финиш”, “Сурхон-142” навлари ва F₁ Султон, F₁ Ложайин дурагайларида, энг паст унвчанлик (69,6-73,6%) “Рио-гранде”, “Шафақ” навларида кузатилиб, 1000 та уруғдан энг юқори (76,7-80,0%) стандарт кўчат чиқими (кўчат бўйи 17,8-18,6 см, барг сони 7,4-7,7 дона, вазни 31,3-35,5 г) F₁ Султон, F₁ Ложайин дурагайларида, “Сурхон-142”, “Намуна-70”, энг кам (55,4-61,2%) кўчат чиқими “Тошкент тонги”, “Новичок”, “Волгоградский Скороспелый-323” навларида қайд этилди.

Помидор намуналари такрорий экин сифатида экилганда, эрта пишиши (69-70 кун), F₁ Султон, F₁ Ложайин дурагайлари, “Волгоградский Скороспелый-323”, “Тошкент тонги”, “Дар Заволжъя”, “Ўзбекистон-178” навларида кузатилиб, биринчи теримгача 79-80 кунни ташкил этди.

Гуллаш даврида помидор нав ва дурагайларида биометрик ўлчашлар ўтказилганда, энг баланд бўйли (75,1-81,0 см), сербаргли (71,2-77,6 дона) ҳамда шохланган ўсимликлар

“Дони”, “Дар Заволжъя”, “Финиш”, “Намуна-70”, “Солярис” навлари ва F₁ Султон, F₁ Ложайин дурагайларида қайд этилди.

Энг юқори маҳсулдорлик кўрсаткичлари (1 туп палак массаси 132-179, мева ҳосили 510-640 г) “Дар Заволжъя”, “Финиш”, “Новичок”, “Сурхон-142” навлари ва F₁ Ложайин, F₁ Султон дурагайларида, йирик мевалар (вазни 100-116 г), “Финиш”, “Ўзбекистон-178”, “Истиқлол”, “Намуна-70”, “Восток-36”, “Шафақ”, “Дар Заволжъя” навлари ва F₁ Ложайин дурагайларида бўлди.

Энг юқори товар ҳосилдорлик (26,1-28,3 т/га) “Новичок”, “Дар Заволжъя”, “Тошкент тонги”, “Финиш”, “Солярис”, “Амлед” навлари ва F₁ Ложайин, F₁ Султон дурагайларида олиниб, стандарт “Волгоградский-5/95” навига нисбатан 145,9-164,5 фоиз кўшимча ҳосилни таъминлади. Маъмур нав-дурагайлар мева таркибидаги куруқ модда 5,8-6,1 фоиз, қанд 2,7-3,9 фоизни, витамин-С 16,2-21,5 мг/га ни ташкил этди.

Демак, Самарқанд вилояти ўтлоқ бўз тупроқлари шароитида такрорий экин сифатида помидорнинг тезпишар ва ўртатегишар навлари – “Тошкент тонги”, “Дар Заволжъя”, “Финиш”, “Солярис”, “Амлед”, “Новичок” ва гетерозисли дурагайлари -F₁ Ложайин, F₁ Султон кабиларни экиш, кузги совуқча гектаридан 25-28 тонна ва зиёда товар ҳосилни таъминлаб, уни истеъмолга, қайта ишлашга ва экспортга йўналтириш имконини беради.

Тоштемир ОСТОНАҚУЛОВ,
қ.х.ф.д., профессор,
Озод МУРАТОВ,
таянч докторант,
Алишер ИСМОЙЛОВ,
PhD,
СПЭКИТИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Азимов Б.Ж., Азимов Б.Б. Сабзавотчилик, полизчилик ва картошкачиликда тажрибалар ўтказиш методикаси. – Тошкент, 2002.
2. Арамов М.Х. Научный центр по селекции и семеноводству овощной культуры на юге Узбекистана. //Материалы международной научно-практической конференции. – Ташкент-Термез, 2001.
3. Белик В.Ф. Методика опытного дела в овощеводстве и бахчеводстве. – Москва, 1992. – С. 319.
4. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. Москва, 1985. С. 294.
5. Остонақулов Т.Э., Зуев В.И., Қодирхўжаев О.Қ. Мевачилик ва сабзавотчилик (Сабзавотчилик). – Тошкент: Наврўз, 2018.
6. Ҳақимов Р.А. Ўзбекистонда сабзавотчилик, полизчилик ва картошкачиликнинг аҳволи, муаммолари ва истиқболлари. //Илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент, 2013. - Б. 4-9.

CROTALARIA JUNCEA L ЎСИМЛИГИНИНГ ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИНИ ОШИРИШДАГИ РОЛИ

The article describes the Crotalaria series biology, development, agriculture and soil fertility.

Республикада суғориб деҳқончилик қилинадиган майдонлар ҳажми умумий ер майдонига нисбатан 8-9% ни ташкил этиб, мазкур мавжуд суғориладиган ерлар Республиканинг олтин фонди ҳисобланади. Шунинг учун ҳам ерларни авайлаб асраш, унинг унумдорлигини ошириш, улардан самарали ва оқилона фойдаланиш йўллари илмий томондан асослаш лозим. Республиканинг турли тупроқ ва иқлим шароитларидан келиб чиқиб, тупроқ унумдорлигини сақлайдиган ва оширадиган, аҳолини озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини таъминлайдиган қишлоқ хўжалик экинлар турини тўғри танлаган ҳолда ерлардан самарали фойдаланиш, ишлаб чиқаришга таклиф ва тавсиялар беришни вазият тақозо этмоқда. Чунки кейинги йилларда тупроқ деградациясининг келиб чиқиш ҳолатлари кўпайиб кузатилмоқда.

Тупроқ унумдорлигининг йиллар давомида пасайиб боришига, биринчи навбатда, доимий бир хил турдаги қишлоқ хўжалиги экинларини етиштириш ва айрим ҳолларда экинлар парваришида агротехник тадбирларни ўз вақтида ўтказмаслиги каби ҳолатлар сабаб бўлиб, бу эса қишлоқ хўжалиги экинларидан олинадиган ҳосил салмоғига жиддий таъсир кўрсатмоқда. Тупроқ унумдорлигини пасайишининг олдини олиш, ундан олиб чиқиб кетаётган озуқа моддаларининг ўрнини тўлдириш учун тупроққа етарли миқдорда органик ўғитлар, гўнг, компостлар, sanoat чиқиндилари, минерал хомашёлар солиш ва дуккакли ўсимликларни етиштириш долзарб масалалардан бири ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалигида ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилайдиган, тупроқ деградациясини камайтирадиган ва

тупроқ таркибдаги фосфор ва калий миқдорини оширди. Crotalaria juncea L қишлоқ хўжалик экинлари учун умумий озуқавий минерализация тизимини яхшилашга муваффақ бўлди.

Шунингдек, Crotalaria juncea L органик компост сифатида ҳам ишлатилади. Бу ўсимлик тупроқдаги фитопаразит нематодаларни йўқ қилиб, нематикадал функцияни ҳам бажаради. Crotalaria juncea L да ифлосланган тупроқларни тозалаш ва зарарсизлантиришда самарали усул – фторемедация қобилияти ҳам мавжуд бўлиб, тупроқда кучли металл сифатида аниқланган мисни олиб чиқиб кетади. Crotalaria juncea тупроқда мис миқдори бўлишига қарамай, миснинг токсик таъсирини қайтарадиган ва ўсимликнинг ўсишини таъминлайдиган механизмлар аниқланган.

Тупроқ деградацияси нафақат қишлоқ хўжалиги ерлари унумдорлигининг пасайишини, балки бугунги кунда ўсиб бораётган аҳолининг ижтимоий-иқтисодий ҳаётини, атроф-муҳит муаммоларини ҳам қамраб олмоқда. Ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилайдиган, тупроқ деградациясини камайтирадиган, тупроқ унумдорлигини оширадиган ва қўшимча даромад манбаи бўла оладиган Crotalaria juncea каби ноанъанавий дуккакли экинларни етиштириш агротехнологияларини ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади.

Тупроқ деградацияси нафақат қишлоқ хўжалиги ерлари унумдорлигининг пасайишини, балки бугунги кунда ўсиб бораётган аҳолининг ижтимоий-иқтисодий ҳаётини, атроф-муҳит муаммоларини ҳам қамраб олмоқда. Ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилайдиган, тупроқ деградациясини камайтирадиган, тупроқ унумдорлигини оширадиган ва қўшимча даромад манбаи бўла оладиган Crotalaria juncea каби ноанъанавий дуккакли экинларни етиштириш агротехнологияларини ишлаб чиқиш муҳим ҳисобланади.

Сурайё НЕГМАТОВА,
қ.х.ф.д., кат.у.х., ПСУЕАИТИ,
Манзура НУРУЛЛАЕВА,
мустақил тадқиқотчи, УрДУ.

АДАБИЁТЛАР

1. Treadwell, D.D., and M.Alligood. 2008. Sunn hemp(Crotalaria juncea L.) a summer cover crop for Florida vegetable producerse. National Plant Data Team, Greensboro, NC. <http://plants.usda.gov>(accessed 31 Aug. 2012).
2. Gerhardt, Karen E., Xiao-Dong Xang, Bernard R. Glik va Bryus M.Genberg (2009) Organik tuproqni iflосlantiruvchi moddalarni ftoremedatsiyasi va Rizoremediatsiyasi: Potentsial va muammolar. O'simlikshunoslik176.1
3. Silva, TOD, va Menezes, RSC (2007). Kartoshkani go'ng va yoki Crotalaria juncea bilan organik o'g'itlash: vegetatsiya davrida II-tuproq N, P va K mavjudligi. Re vistaBrasileiradeCínciadoSolo, 31 (1), 51-61.
4. <http://www.pregonagropecuario.com/cat.6>. Ҳақимов Р.А. Ўзбекистонда сабзавотчилик, полизчилик ва картошкачиликнинг аҳоли, муаммолари ва истиқболлари. //Илмий-амалий конференция материаллари. Тошкент, 2013. 4-9-б.

ЗАРАФШОН ВОДИЙСИ ЎТЛОҚ ТУПРОҚЛАРИ ФОСФАТ РЕЖИМИНИ ЯХШИЛАШ ЙЎЛЛАРИ

Фосфоросодержащие удобрения АФУ и НКФУ положительно влияют на фосфатный режим и содержание подвижного фосфора луговых почв Зарафшанской долины. Внесение удобрений в дозе 175 кг/га увеличивает первоначальное содержание P₂O₅ в почве на 1,4 – 1,5 мг/кг.

Phosphorus-containing fertilizers of NPhF and NCPHF have positive effects on the phosphate regime and the content of mobile phosphorus of meadow soils in the Zarafshan valley. The application of fertilizers at a dose of 175 kg/ha increases the initial content of P₂O₅ in the soil by 1,4 – 1,5 mg/kg.

Дунёда минерал ўғитлар ишлаб чиқариш салмоғи 2016 йилда азот, фосфор ва калий бўйича тегишлича 111,7; 41,4 ва 32,7 млн. тоннани ташкил этган. 2020 йилга келиб, ишлаб чиқариладиган умумий минерал ўғитлар 220,4 млн. тоннани ташкил қилади. Шундан 112 млн. тоннаси азотли минерал ўғитлар, 50,0 млн. тоннаси калийли минерал ўғитлар, 61,0 млн. тоннаси фосфорли ўғитлардан иборат. Ушбу озиқ элементлари ичида фосфор ҳомашёсининг умумий захираси ер юзасида чекланган бўлиб, қазиб чиқарилаётган фосфат хом-ашёсининг 80 фоиздан ортиқроғи озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш учун сарфланмоқда. Дунё кишлоқ хўжалигида энергия ва ресурстежамкор технологияларни кенг жорий этиш орқали кишлоқ хўжалик экинларидан юқори ва сифатли ҳосил олишга эришилмоқда. Аммо, тупроқ унумдорлигининг пасайиши, мелиоратив ҳолатининг ёмонлашуви, эрозияланиш, шўрланиш, ўғитлардан самарасиз фойдаланиш оқибатида ҳосилдорликнинг 15-22 фоизга камайиши кузатилмоқда.

Ўсимликларнинг фосфорли озиқланишида иштирок этишига қараб тупроқдаги минерал фосфатлар куйидаги 4 гуруҳга бўлинади:

1-гуруҳ - Тупроқ эритмасидаги бевосита ўзлаштирилувчан фосфор;

2-гуруҳ - Енгил ўзлаштирилаётган (осон экстракцияланувчи) фосфор;

3-гуруҳ - Қийин ўзлаштирилувчан (қийин экстракцияланувчи) фосфор;

4-гуруҳ - Энг қийин ўзлаштирилувчан (экстракцияланиши жуда қийин) фосфор.

Тупроқ фосфат режимининг ижобий балансини ушлаб туриш учун деҳқончиликнинг жадал кимёлаштириш давридаги ўғитлаш меъёрини тутиб туриш лозим.

Қизилқум фосфоритлари асосида олинган ўғитларнинг Зарафшон водийси ўтлоқ тупроқлар озиқ режими, тупроқ фосфатлари таркибига таъсири, юқори ва сифатли пахта ҳосили олишни таъминлайдиган самарали меъёрини аниқлашдан иборат.

Тажрибалар Пахтачилик ва агрокимёда умумқабул қилинган услублар асосида олиб борилди ва олинган натижаларнинг статистик таҳлиллари Б.А.Доспехов бўйича бажарилган.

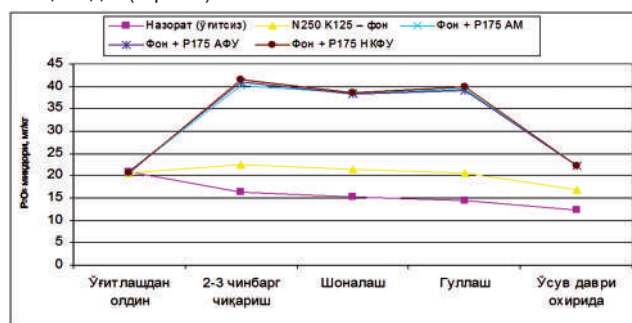
Тажриба Самарқанд вилоятининг ўтлоқ тупроқлари шароитида олиб борилди. Дала тажрибалари 11 вариант 4 такрорликда ўтказилди.

Дала тажрибаси ўтказилган тупроқнинг агрокимёвий тавсифи ҳайдов қатламида гумус миқдори – 1,30 фоиз, ялли азот – 0,098 фоиз, ялли фосфор – 0,163 фоиз, ялли калий – 2,42 фоизни ташкил этди. Ҳаракатчан азот ва фосфор билан кам, алмашувчан калий билан юқори таъминланган. Тупроқ муҳити реакцияси – 7,2 га тенг.

Олинган натижаларнинг таҳлили бўйича 0-30 см қатламда ҳаракатчан фосфор миқдори деярли бир хил, яъни 20,5-21,1 мг/кг ни ташкил этган. Ғўза ниҳолларининг 2-3 чинбарглик фазасида ўғитсиз – назорат вариантда ҳаракатчан фосфор миқдори 16,4 мг/кг ни ташкил этган бўлса, аммофос, АФУ ва НКФУ ўғитлари

175 кг/га (P₂O₅ ҳисобиди) вариантларида 40,2,41,0 ва 41,6 мг/кг эканлиги аниқланди. Ҳар иккала ўрганилган ўғит меъёрларининг кузда берилган миқдорининг ортиб бориши билан тупроқдаги ҳаракатчан фосфор кўпайиш тенденцияси кузатилиб, шу билан биргаликда АФУ ўғитига нисбатан НКФУ ўғити қўлланилганда фосфор миқдорининг юқорилиги аниқланди. Бу тенденция ўсимликнинг барча ривожланиш фазаларида сақланиб қолди.

Ғўзанинг шоналаш фазасида ўғитсиз – назорат вариантда тупроқдаги ҳаракатчан фосфор миқдори 15,2 мг/кг, ўғитлар бир хил меъёрда қўлланилган вариантларда ўғитсиз – назорат вариантга нисбатан бу кўрсаткич ўғит шаклларида (Аммофос, АФУ ва НКФУ) мос равишда 23,3; 23,2 ва 23,4 мг/кг кўп бўлиши аниқланди. (1-расм).

1-расм. АФУ ва НКФУ ўғитларининг тупроқ таркибидидаги ҳаракатчан фосфор миқдорига таъсири, мг/кг.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Қизилқум фосфоритлари асосида олинган фосфор сақловчи ўғитлар Зарафшон водийси ўтлоқ тупроқлари шароитида ҳаракатчан фосфор миқдорининг ўсимлик озиқланиши учун қулай фосфат режими ҳосил қилди. Фосфор сақловчи ўғитларни 175 кг/га қўллаш дастлабки миқдорига нисбатан 1,4-1,5 мг/кг ошиши аниқланди.

Мансур МАШРАБОВ,
қ.х.ф.ф.д., катта ўқитувчи,
Мамадиёр ХАЙИТОВ,
қ.х.ф.н., доцент,
Шахло РАДЖАБОВА,
ассистент,
СамВМИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Джонстон Дж., Фиксен П., Поултон П. Эффективное использование фосфорных удобрений в земледелии // Вестник Международного института питания растений. - 2015. - № 2. С. 8-11.
2. Сатторов Ж.С. Минерал ўғитлар самарадорлигини ошириш йўллари. Тошкент.
3. Машрабов М., Хайитов М., Хошимов Ф. Ғўзанинг ўсиб-ривожланиши ва ҳосилдорлигига фосфор сақловчи ўғитларнинг таъсири // "Агро илм" журнали. - Тошкент, 2013. - № 2 (26). – Б. 25-27.

ТАХТАКЎПИР ТУМАНИДА ЧОРВАЧИЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

This article considers advantages and disadvantages, some possible opportunities and problems of developing the livestock in Takhtakopir region by SWOT analysis.

Тахтакўпир тумани Қорақалпоғистон Республикасининг чекка туманларидан бири бўлиб, у ўзига хос ҳайвонот ва ўсимлик оламига эга ҳамда улардан қишлоқ хўжалигида чорвачиликни ривожлантириш мақсадларида самарали фойдаланишни йўлга қўйиш долзарб масалалардан ҳисобланади.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш керакки “Яйловлар тўғрисида”ги қонунга асосан, яйловлардан фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилиш қоидалари ҳайвонлар йил бўйи боқилиши натижасида мавсумий ва йиллик яйлов алмашилини қўллаш мақсадга мувофиқ.

Яйловларда озуқа муаммосини ҳал қилишда фақатгина озуқабоп ўсимликларни экиш орқали мақсадга эришиб бўлмайди. Шу боис, яйловлар ҳолатини яхшилаш чора-тадбирларини амалга оширишда улардан оқилона фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга.

Олиб борган тадқиқотларимиз натижасида қуйидаги экстерналийлар таъсири Тахтакўпир туманида чорвачиликни ривожлантириш бўйича SWOT-таҳлилини амалга оширдик (1-жадвал).

SWOT таҳлилда туманни чорвачилик ҳудудига айлантатиришнинг кучли ва кучсиз томонларини ҳамда

хавф-хатар ва имкониятларини аниқлашга ҳаракат қилинди.

Тумандаги оғир экологик вазиятга қарамасдан, соҳани йўлга қўйиш ва ривожлантириш учун жуда катта имкониятлар мавжуд:

- Тахтакўпир туманида қорақўл қўйлари, туялар чўл шароитида яхши ривожланади. Улар асосида тай-ёрланган маҳсулотлар (қорақўл териси, гўшт ва сут маҳсулотлари)га фақатгина ички бозорда эмас, балки ташқи бозорда ҳам талаб юқори ҳисобланади.

- Қизилқумнинг бой табиатини илмий жиҳатдан ўрганиш орқали доривор ўсимликлар ва уларнинг ресурсларини аниқлаш ҳамда улардан фармацевтик мақсадларида фойдаланиш;

- туманнинг ер ресурсларидан самарали фойдаланган ҳолда қишлоқ хўжалиги экинларидан озуқа ва ем-хашак етиштириш;

- чўл шароитига мослашган яйлов хўжалигини ривожлантириш, хусусан, сунъий яйловларни ташкил қилиш;

- Қаратерен ва сунъий қўлларда балиқчиликни ривожлантириш, шунингдек, чорва молларига қамишзорлардан ем-хашак учун фойдаланиш.

- дарё сувидан истеъмол учун ва қишлоқ хўжалик мақсадларида рационал фойдаланиш учун сув ҳавзаларини қуриш;

- яйловларда чорвачилик ва қўзилатишга шароитнинг яхшилиги қорақўлчиликни ривожлантириш учун катта замин яратади.

1-жадвал.

Тахтакўпир туманида чорвачиликни ривожлантириш бўйича SWOT – таҳлили

S- кучли томонлари (афзалликлари) (самарали экстерналийлар)	W- кучсиз томонлари (салбий экстерналийлар таъсири)
Қизилқумнинг доривор ўсимликларидан фармацевтика мақсадларида фойдаланиш; қишлоқ хўжалиги экинларидан озуқа ва ем-хашак етиштириш; чўл шароитига мослашган чорвачиликни ривожлантириш, жумладан, қорақўл қўйлари, туялар, жайронлар сонини ошириш; Қаратерен ва сунъий қўлларда балиқчиликни ривожлантириш, шунингдек, чорва моллари учун ем-хашак етиштириш.	сув танқислиги шароитида яйловлардан фойдаланиш самарадорлигининг пастлиги; махсус дастурларнинг ишлаб чиқилмаганлиги ёки ишлаб чиқилган дастурларнинг амалга ошириш механизмининг йўқлиги; чорвачиликни ривожлантиришда фермерлар ташаббускорлигининг йўқлиги; туман ҳудуди маъмурий жиҳатдан энг чекка ҳудуд ҳисобланиши; маҳсулотлар экспорт талабига жавоб бермаслиги; логистик хизматларнинг талаб даражасида эмаслиги.
O – имкониятлари	T - хавф хатари
Дарё сувидан истеъмол ва қишлоқ хўжалик мақсадларида рационал фойдаланиш учун сув ҳавзаларини қуриш; Сув ресурслари мониторинги тизимини ривожлантириш; Ёмғир сувларидан унумли фойдаланиш; Екинларни суғориш тизимини такомиллаштириш; Қургўқчиликни олдиндан аниқлаш ва оғохлантириш тизимини ишлаб чиқиш; Веgetацион даврининг ортиши; Қишлоқ хўжалик экинлари ва яйловларнинг маҳсулдорлигининг ошиши; Ердан бир неча марта фойдаланиш(такрорий экиш); Яйловларда чорвачилик ва қўзилатиш учун шароитнинг яхшилиги.	Мавжуд сув ресурсларининг камайиши; Табиий ўзгарувчанликнинг кучайиши ва сувнинг оз-қўплиги бўйича экстремал йиллар сонининг ошиши; Бўғланиш даражаси ва суғориш меъёрининг ошиши; Сув таъминотида истеъмолнинг ошиши; Сув сифатининг ёмонлашуви; Сувнинг танқисчилиги шароитида суғориш меъёрларининг камайиши; Тупроқ шўрланиши жараёнининг кучайиши; Баҳор иссиқ келган йиллари зараркунадда хашаротлар ва эпидемик касалликларнинг ортиши.

Қишлоқ хўжалигида иқлим ўзгаришига экстерналийлар таъсирини иқлим исиши туфайли вегетацион даврининг давомийлигининг сезиларли ўзгариши кутилаётган шимолий минтақаларда, жумладан, Тахтакўпир туманида ҳам кузатилади. Умуман, қишлоқ хўжалигига иқлим ўзгаришининг салбий оқибатлари қуйидагилардан иборат бўлиши мумкин:

- йилнинг қуруқ ва иссиқ даври давомийлигининг ортиши;
- яйловларда экинлар ҳосилдорлигининг камайиши ва бошқалар.

Иқлим ўзгаришлари, шунингдек, айрим имкониятлардан самарали фойдаланишни талаб этади. Жумладан, вегетация даврининг ошиши ердан бир неча марта фойдаланишнинг имконини

беради, яйловларда чорвачиликни ривожлантиришга қаратилган масалаларни ҳал қилишни кўндаланг қилиб қўяди.

Ушбу нуқтаи назардан чорвачилик фермер хўжаликлари тизимини яратиш ва унинг самарали фаолият кўрсатишини таъминлаш сифатида қуйидаги тақлифларни берамиз:

- деҳқон ва фермер хўжаликларида етиштирилган чорва маҳсулотларини сотиб олиш ва қайта ишлаш кичик корхоналарини ташкил этишни рағбатлантириш;
- ҳудуд хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришида меҳнат шароитини яхшилаш бўйича амалдаги меъёрий ҳужжатларга ўзгартиришлар киритиш;

Жанибек САУХАНОВ, доцент, и.ф.н.,
Қорақалпоқ давлат университети.

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикасининг 20.05.2019 й.даги ЎРҚ-538-сонли “Яйловлар тўғрисида”ги қонуни. lex.uz
2. Сауханов Ж.К. Атаев Ж.Э. “Гўшт етиштиришда яйловлардан фойдаланиш самарадорлигини эконометрик баҳолаш”. “Agro ilm”. Тошкент, 2020. – № 2 [65]. 108-б.
3. Сауханов Ж.К. “Экологик танглик шароитида чорвачиликда ишлаб чиқариш ва транзакцион харажатлар”. Хабарнома.– Некис, 2020. – № 4.

УЎТ: 636.22/.28.083.

ТАДҚИҚОТ

СИММЕНТАЛЬ ЗОТЛИ СИГИРЛАР СУТ МАҲСУЛДОРЛИГИНИНГ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ТИПЛАРИГА БОҒЛИҚЛИГИ

Кейинги йилларда республика мизнинг наслчилик базасини мустаҳкамлаш ва юқори маҳсулдор подалар яратиш мақсадида Европанинг қорамолчилиги ривожланган кўплаб мамлакатларидан насли қорамоллар келтирилмоқда. Бу қорамоллар маҳсулдорлик хусусиятлари бўйича юқори ирсий салоҳиятга эга.

Четдан келтирилган қорамоллар одатда сермахсул бўлиб, улар тўла қийматли озиклантириш ҳамда асраш шароитларига талабчан бўлади. Шундай қорамол зотларидан бири симменталь зотидир. Бу зот кўшмаҳсулдор бўлиб, дунёнинг кўплаб мамлакатларида кенг тарқалган. Сигирлари сермахсул, сутининг яхши сифат кўрсаткичлари билан ажралиб туради. Улардан фойдаланиб юқори маҳсулдор сутбоп подалар яратишда подаларни тана тузилиши хилларини ҳисобга олган ҳолда шакллантириш сут ишлаб чиқариш самарадорли-

гини оширишда муҳим омил бўлиб ҳисобланади.

Тадқиқот ишининг мақсади – четдан келтирилган симменталь зотли сигирларнинг сут маҳсулдорлик хусусиятларини ишлаб чиқариш типларига боғлиқликда ўрганиш ҳисобланади.

Тадқиқотлар симменталь зотли турли ишлаб чиқариш типига эга сигирларда олиб борилди. Сигирларнинг сут маҳсулдорлик кўрсаткичлари зоотехнияда умумий қабул қилинган усулларда ўрганилди.

Тадқиқотлар Самарқанд вилояти Пастдарғом туманидаги “К.Элдор” наслчилик хўжалигининг қорамолчилиги подасида ўхшашлик белгилари талаблари асосида сигирларнинг келиб чиқишини, тана тузилиши хилини, тирик вазнини, физиологик ҳолатини ҳисобга олган ҳолда III лактациядаги сигирларда ўтказилади. I гуруҳга сут, II сут-гўшт ва III гуруҳга гўшт-сут ишлаб чиқариш типидеги ҳар гуруҳга 12 бошдан сигир ажратилди.

In this research work has been defined the milk productivity of Simmental breed dependence of cows brought from abroad. The lactation of dairy type cows in comparison to dairy -meat cows type productivity was 672,5 kg ,butter yield amount 20,2 kg. Respectively the outcome of production compared to dairy-meat type cows were higher as 958,7 and 29,4kg. It is also had been pointed out to wcrease the number of dairy type cows in livestock.

Сигирларни озиклантириш бераётган сут маҳсулдорлигини, тирик вазнини ва физиологик ҳолатини ҳисобга олган ҳолда ташкил этилди. Сигирлар бир хил шароитида асралди. Сигирларнинг сут маҳсулдорлиги 1-жадвалда келтирилади.

Жадвал маълумотларидан кўринишича, I гуруҳдаги сигирларнинг лактациядаги сут миқдори II гуруҳдаги сигирларникидан 672,5 кг ($P>0,999$), III гуруҳларникидан 958,5 кг ($P>0,999$), сут ёғи чиқими тегишли равишда 20,2 ва 29,4 кг ($P>0,999$) ва 4% ли сут миқдори 507,4 ($P>0,999$) ва 735,4 ($P>0,999$) кг юқори кўрсаткичлар билан тавсифланди.

I гуруҳдаги сигирларнинг сут миқдори симменталь зотининг андоза талабларидан 377 кг (10,2%), сутдаги

Турли типдаги сигирларнинг сут маҳсулдорлик кўрсаткичлари

Кўрсаткичлар	Гуруҳлар					
	I		II		III	
	$\bar{X} \pm S\bar{x}$	$C_v, \%$	$\bar{X} \pm S\bar{x}$	$C_v, \%$	$\bar{X} \pm S\bar{x}$	$C_v, \%$
Сут миқдори, кг	4077,0±71,9	5,86	3404,5±66,6	6,40	3118,5±75,9	8,07
Сутдаги ёғ, %	3,98±0,053	4,46	4,17±0,045	3,62	4,26±0,048	3,79
Сут ёғи чиқими, кг	162,2±0,37	5,30	142,0±1,72	4,03	132,8±1,96	4,90
4% ли сут миқдори, кг	4056,6±35,5	2,91	3549,2±43,1	4,03	3321,2±49,1	4,91
Сутдорлик коэффициенти, кг	817,5±9,83	3,98	652,3±8,53	4,34	588,8±10,2	5,77
Тирик вазни, кг	498,7±7,97	5,30	521,9±6,36	4,04	529,6±7,15	4,48

АДАБИЁТЛАР

1. Аширов М.И., Юлдашев А.А. Параметры хозяйственно-полезных признаков европейского импортированного скота в условиях Узбекистана. Ж. "Зоотехния", Москва, №8, 2019, с. 7-12.
2. Дунин И.А., Данкверт А., Кочетков А. Перспективы развития молочного скотоводства и конкурентоспособность молочного скота, разводимого в Российской Федерации. Ж. "Молочное и мясное скотоводства", №3, 2013, с. 1-5.
3. Светова Ю. А., Остапчук А.В., Гусева Т.А. Особенности молочной продуктивности коров импортной селекции в процессе адаптации. Ж. "Нива Поволжья", №1 (30), 2014, с. 110-113.
4. Сельков В.Н., Сермягин А.А. Продуктивные качества и экстерьерные особенности дочерей быков симментальской породы отечественного и австрийского происхождения. Ж. "Зоотехния", №4, 2010, с. 2-4.

ёғ 0,18%, сут ёғи чиқими 22,2 кг юқори кўрсаткичларга эга бўлди.

Шундай қилиб, тадқиқотлар симменталь зотли сигирларнинг сут маҳсулдорлик даражаси тана тузилиши хилига узвий боғлиқлигини кўрсатди.

Хулосалар. Симменталь зотли сигирларнинг сут маҳсулдорлик даражаси ишлаб чиқариш типига боғлиқдир. Сут ишлаб чиқариш типидagi сигирларнинг сут миқдори сут-гўшт ва гўшт-сут типидagi сигирларникидан тегишлича 672,5 ва 954,4 кг юқори бўлганлиги аниқланди.

Сутбоп подаларни сут ишлаб чиқариш типидagi сигирлар билан шакллантириш сут ишлаб чиқариш ҳажмини оширишда муҳим омил ҳисобланади.

Фарход САТТОРОВ,
СамВМИ.

ЎЎТ: 636.22.

ТАДҚИҚОТ

ҚОРАМОЛЛАР ЮҚУМЛИ ЛЕЙКОЗИГА ҚАРШИ ҚУРАШНИНГ ЗАМОНАВИЙ УСУЛЛАРИ

Проблема распространения вируса лейкоза крупного рогатого скота в Республике Узбекистан и других развитых Европейских странах остается очень острой и актуальной проблемой.

The problem of the spread of bovine leukemia virus in the Republic of Uzbekistan and other developed European countries remains a very acute and urgent problem.

Қорамоллар лейкозининг ташхиси ва ҳозирги кунларда қўлланиладиган асосий диагностик усуллари ўрганилганда, лейкоз вирусидан қорамол подаларини соғломлаштириш чора-тадбирлари мажмуини ўтказиш билан қорамоллардаги лейкоз вирусини йўқ қилиш мумкинлиги маълум. Мана шунда, инфекцияга қарши ветеринар тадбирларидан сўнг, қорамоллардан ташкил топган пода лейкоз вирусидан озод этилишининг ижобий динамикаси пайдо бўлган, қорамолларни (касал ва вирус ташувчилардан) ажратиб олиб, РИД+ ҳайвонларни алоҳида сақлаш, соғлом подага босқичма-босқич қўшиш натижасида вирус ташувчилар ва вирусли касалланган ҳайвонлар сонини сезиларли даражада камайтиришга эришилган.

Чорвачиликни жадал ривожлантириш учун юқори маҳсулдор, соғлом чорвачиликни шакллантириш лозим. Ривожланишга тўсқинлик қилувчи ва қорамолчиликка катта зарар етказувчи касалликлардан бири қорамоллар лейкози вирусининг (bovine leukemia virus) глобал (ёппасига) тарқалишидир. Қорамоллар лейкози – лимфоид ва қон ишлаб чиқарувчи органлар тизимининг зарарланиши билан характерланадиган сурункали вирусли касаллик бўлиб, қорамолларнинг энг хавфли ва кенг тарқалган

касалликлардан бири ҳисобланади.

Қорамоллар лейкози дунёнинг деярли барча мамлакатларида рўйхатга олинган. Ғарбий Европадаги айрим мамлакатлар бундан мустасно, чунки у ерларда фақат зарарланган ҳайвонларни тўлиқ йўқ қилиш билан лейкоз муаммоси бартараф этилган. Бу касаллик АҚШ, Канада, Япония ва қатор Европа мамлакатларида энг кўп тарқалган. Текширув ўтказилган ҳайвонлар орасида АҚШда сут йўналишидаги подаларининг 83,9% лейкоз бўйича серопозитив бўлган, Канада учун бу кўрсаткич – 89%, Аргентина учун – 84%, Япония – 68%, Бразилия ва Жанубий Америкада қорамоллардаги лейкоз вирусини билан касалланиш даражаси – 50%, Марказий Осиёда эса, тахминан – 20% ни ташкил этган.

Қорамоллар лейкози юқумли касаллигининг кенг тарқалишига сабаб, касалликнинг вируси бошқа микроорганизм ва ҳужайраларга жуда енгиллик билан, осон ўтиши, (юқиши), эрта ташхис муаммоси, қорамоллар лейкозига қарши вакцинанинг йўқлиги ва бу касалликни даволаб бўлмаслигидир. Шу билан биргаликда, мавжуд бўлган диагностик услубиятлар касалланган ҳайвонларни тезкор аниқлашни таъминлаши ва оддий ҳамда самарали бўлиши керак.

Ўтказилган тадқиқот. Вирус ташувчиларни аниқлаш турли усуллар билан бажарилиб, улардан иммунодиффузия реакцияси (РИД), иммунофермент реакцияси (ИФА), полимеразга занжир реакцияси (ПСР), гематологик, клиник, патологоанатомик тадқиқотлар ва биопроба услубиятлари кенг қўлланиши мумкин. Бугунги кунда қорамоллар лейкози касаллиги учун, асосан, серологик ва гематологик тадқиқот услубиятлари кўп ишлатилади. Шу билан бирга, кенг қўлланиладиган диагностика услубиятларида антителоларнинг йўқлиги ёки камлиги туфайли барча касалланган ҳайвонларни аниқлашнинг имкони бўлмайди. Серологик тестлар ҳайвон касаллигининг дастлабки босқичларида ноаниқ натижалар бериши ва сохта ижобий натижалар юзага келиши мумкин. Бундан ташқари, бу усуллар касалланган ҳайвонларни тўлиқ аниқлашни таъминламайди, чунки олти ойдан кичик бузоқлар тадқиқотлар режасига киритилмайди. Сўнги йилларда ишлатилган полимеразга занжир реакция (ПСР) инфекциянинг ташхиси учун жуда истиқболли молекуляр генетик услубият ҳисобланади. Ушбу услубият максимал сезувчанлик ва юқори даражада ўзига хосликка эга, бу эса, вирусни зарарланишдан кейин 1-2 ҳафта ичида подматериалда аниқлаш имконини беради. Бундан ташқари, бу услубият 15 кундан каттароқ ёш ҳайвонлар учун ҳам қўлланилиши мумкин.

Ветеринария қоидаларига мувофиқ, лейкозни йўқ қилиш касал ҳайвонларни “яроқсиз” (“брак”) га чиқариш ва, асосан, юқтирганларни ажратиб олишдан, сўнгра уларни аста-секин соғломларга алмаштиришдан иборат. РИД реакцияси бўйича олти ойликдан бошлаб ва икки ёшгача бўлган қорамоллар гематологик текширувдан ўтказилиши лозим. РИД учун серологик тестлар қорамолларнинг 6, 12, 16, 18 ойлигида амалга оширилади. Катта ёшли қорамоллар ҳар 6 ойда гематологик текширувдан ўтказилади (РИД ижобий кўрсаткични ташкил этмагунга қадар).

Лейкоз ташхиси имундиффузия реакцияси (РИД) қон синовлари асосида амалга оширилади. Имундиффузиянинг ижобий реакциясини ўтказишда ҳайвон изоляция қилинади ва гематологик қон текширувлари ўтказилади, улар периферик қонда лейкоцитлар, кам дифференциацияланган ҳужайралар, шунингдек, полиморф атипик ҳужайралар сонини аниқлашдан иборат. Ҳайвонлар қонида гематологик

ўзгаришлар аниқланса, улар лейкоз билан касалланган ҳисобланади.

Йирик шохли ҳайвонларда юқумли лейкоз касаллигига қарши курашда қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш зарур бўлади:

- барча хусусий ҳўжаликларда диагностик текширувлар, ветеринария-профилактика ва анти-эпизоотик тадбирлар;

- йирик шохли қорамоллар лейкозининг олдини олиш ва назорат қилиш ветеринария қоидаларига сўзсиз амал қилиш;

- қорамоллар лейкозининг диагностикаси услубиятларидан фойдаланиш ва бу услубиятларни янада такомиллаштириб бориш.

Ўтказилган таҳлилларимизга кўра, ҳўжаликдаги қорамолларнинг тахминан 70% да касаллик симптомларсиз кечди, 30% да эса касаллик энгил формада доимий лимфоцитоз билан ўтди. Летал лимфосаркомага айланадиган касалликнинг кейинги ривожланиши касалланган ҳайвонларда ўртача 5% да содир бўлди. Касалликнинг барча хавф-хатарига ва ҳайвонлар ўртасида жуда осон тарқалишига қарамадан, касалланган сигирлардан 80% дан ортиқ бузоқлар лейкоз вирусидан ҳоли туғилганлиги аниқланган. Бунинг сабаби шундаки, фақат 10-15% ҳолларда вирус онанинг интраплацентар тўсиғини енгиб, ҳомилага юқади. Шунинг учун, касаллик муаммосига кўп қиррали ва малакали ёндашув билан, қиммат наслдор қорамолларини сотиб олишдан воз кечмасдан, етарли миқдордаги вируссиз ғунажинларни кўпайтириш орқали бир неча йил ичида дисфункционал подани бутунлай янгилаш мумкин.

Хулоса. Чорвачиликка алоқадор мулкчиликнинг барча шакллари ҳўжаликларида диагностик тадқиқотлар, ветеринария-профилактика ва анти-эпизоотик чора-тадбирлар йиллик режаларига мувофиқ амалга оширилиши лозим. Бундан ташқари, чорвачилик ҳўжаликларида антилейкоз чора-тадбирлар комплексининг ўз вақтида амалга оширилиши лейкоз бўйича соғлом муҳитни, чорваларни йўқ қилмаган ҳолда маҳсулот олиш ва подага қайта жорий этиш учун зурриётларни сақлаб қолиш имконини берувчи муҳитни яратиб беради.

Дилором РАЗЗАҚОВА,
докторант (PhD),

Ветеринария илмий-тадқиқот институти.

АДАБИЁТЛАР

1. Гулюкин М.И. и др. Эпизоотическая ситуация по лейкозу крупного рогатого скота в товарных и племенных хозяйствах Российской Федерации за 2014–2015 годы. / М.И. Гулюкин, И.И. Баранов, Л.А. Иванова и др. // Ветеринария и кормление. 2016. №4. С. 4–41.
2. Razzakov Sh.T., Razzakova D.Sh., Yoldoshov J.Sh. Modeling of Agricultural Tractors Maintenance For Innovative Forecasting Of Technological Effectiveness AtThe Stage Of Designing (2020). ACADEMUCIA: An International Multidisciplinary Research Journal (2020). Double Blind Refereed Reviewed International Journal, Vol.10 Issue 1, January 2020, ISSN: 2249-7137 Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13, 36-40.
3. Balic, D. Identification of a new genotype of bovine leukemia virus / D. Balic, I. Lojkic, M. Periskic, T. Bedekovic, A. Jungic, N. Lemo, B. Roic, Z. Cac, L. Barbie, J. Madic // Arch. Virol. - 2012. - V. 157. - N. 7. -P. 1281-1290.

ШАМОЛ ЭРОЗИЯСИНИНГ ЗАРАРЛИ ОҚИБАТЛАРИ

The present and urgent task in the article is the further development of farming and the production of high-quality products, supporting it. Improvement, conservation and improvement of the reclamation state of the soil by combating wind erosion in takyrs soils of the Kashkadarya region and the development of agrotechnical measures to produce high-quality raw cotton.

В данной статье рассматриваются вопросы дальнейшего развития фермерства и производства высококачественной продукции. Улучшение, сохранение и повышение мелиоративного состояния почвы путем борьбы с ветровой эрозией в условиях такырных почв Кашкадарьинской области и разработка агротехнических мероприятий для получения хлопка-сырца высокого качества.

Бугунги кунда Республикамиз қишлоқ хўжалигида шамол эрозияси жараёнларининг олдини олиш орқали тупроқ унумдорлигини сақлаш ва атроф-муҳитни ҳар хил кимёвий моддалар билан ифлосланишини камайтириш, ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ҳамда ҳосил салмоғи ва маҳсулот сифатининг оширишга эришилмоқда. Суғориладиган ерларни муҳофаза қилиш ва экологик ҳолатни яхшилашда шамол эрозияси жараёнларини салбий таъсирини камайтириш муҳим аҳамият касб этади.

Қашқадарё вилоятининг тезлиги кучли шамоллар эсадиган, тақирсимон тупроқлар минтақасида, шамол эрозиясига учраган ҳудудларда, шамол эрозиясига қарши агротехник тадбирларни қўллаш бўйича илмий изланишлар етарлича олиб борилмаган.

Мевали ва манзарали ихота ўрмонзорлари орасида ўстирилган ғўзанинг ҳосили уч йил мобайнида ҳам минтақалар орасида ҳам назорат вариантда ҳам бир-бирига жуда яқин, назоратдаги ҳосил билан +1,0-1,5 ц/га орасида фарқ қилади, холос. Вояга етишмаган ихотазорнинг 20-30 метр масофа узоқликда қўшимча ҳосил кўринади, у ҳам жуда оз. Ихота ўрмонзорлари экилган учинчи йилдагина плюсли қўшимча ҳосил олинган.

Олинган бу маълумотлар шундан дарак берадики, ихота ўрмонзорлари тупроқ ва экинни шамол эрозиясидан

тўла ҳимоялаши, вояга етиши учун 3 йиллик муддат камлик қилади ва тўла вояга етиб, ҳам ҳимоя ролини, мева етиштириш учун яна 3-4 йил вақт талаб этилади.

Шуни ҳам айтиш жоизки, тезлиги кучли шамоллар қайси ойда неча марта эсишини билиш алоҳида аҳамиятга эга, чунки кузнинг охири, қиш ва эрта баҳорда атмосферадан тушган ёғиндан тупроқ нам бўлиб, уни шамол кўтариши қийин бўлади. Ундан ташқари кўпчилик чопиқталаб экинлар (бошоқлилардан ташқари) асосан март ойининг охиридан бошлаб экилади. Шунинг учун март-июнь ойларида эсадиган, тезлиги кучли шамоллар катта зарарли ҳисобланади.

Қашқадарё вилояти, Косон туманининг Аҳмад ўғли Бўрибой фермер хўжалигида мевали ва манзарали дарахтлардан барпо этилган ихотазорларнинг иқтисодий кўрсаткичларини кўрсатишча, биринчи минтақа орасида экилган кузги буғдойдан ва мевадан олинган соф даромад 15604,7, иккинчи минтақада – 22540,6 ва учинчи минтақадан – 20347,4, назоратда эса 12858,3 сўмни ташкил этиб, рентабеллик минтақаларга мос 51,8; 64,0; 59,5 ва 45,0 фоизга баробар бўлди.

Хулоса ва таклифлар. Шамол эрозиясининг келиб чиқишига иқлимий шароит яратади – саҳро зонасида ҳаммаси бўлиб, ўртача 80-100 мм ёғин ёғади. Бу ёғинлар асосан

кеч куз, қиш ва эрта баҳорда ёғади. Йиллик эвапотранспирация ёғинга нисбатан 10-12 марта ортиқ.

Ёғингарчиликнинг кам бўлиши ер устини қуриб қолиши, тезлиги кучли шамолларнинг эсиши, тупроқнинг механик таркибини енгиллиги дефляция-он жараёнларни келтириб чиқаради.

Юқорида кўрсатган ҳолатларда қум тепаликлари, барханлари ўзлаштирилганда ғўза, маккажўхори, шולי, қовун-тарвуз, бошоқлидон экинлари, мевали ихота ўрмонзорлари билан, кўрсатилган агротехнологиялар қўллаб, мўлжалдаги ҳосилни етиштириш мумкин.

Қашқадарё вилоятининг ғарбида, саҳро зонасида жойлашган суғориладиган тақирсимон тупроқлар устида “Сандиқли” массивдан шамол орқали келтирилган қум ёйилган ва бу ерларда шамол эрозияси рўй беради. Бу хилдаги ерларда ҳам тупроқ ва экинни шамол эрозиясидан сақлаш учун мевали ва манзарали дарахтлардан уч қаторли (2 қатори мевали, бир қатори шамол эсадиган томонида манзарали) ихота ўрмонзорлари барпо этиш ва улар ораллиги 150-200 метр бўлиши керак.

Шахриёр АҲМЕДОВ,
қ.х.ф.ф.д. доцент. (PhD)
Муштарий УЗОҚОВА,
Бехруз ИБРОҲИМОВ,
Рустам ЭРГАШЕВ,
талабалар,
ҚМШИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Мирзажонов К.М. Ветровая эрозия в орошаемой зоне Узбекистана и борьба с ней.- Ташкент.: 1973. 238 с.
2. Корнеева Е.А. Эколого-экономическая эффективность лесной мелиорации пахотных земель, подверженных дефляции. Автореферат дисс. Волгоград, 2013, 20 с.
3. Амонов З. “Яшил қолқон” фермер хўжалиқларининг иқтисодий самарадорлигини оширади. “Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги” журналі, 2011, № 1, 24 б.

ЭКОТУРИЗМНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЖИХАТЛАРИ

В этой научной статье рассматриваются условия развития экотуризма в Узбекистана, его значение и цели, роль в стабилизации решений экологических проблем, формирование новых форм бизнеса в экономике, привлечение туристов в страну, повышение экологической культуры, даны рекомендации для развития отрасли.

Табиатга асосланган туризм турларидан бири бўлган экотуризм дунё бўйлаб сайёҳлик бозорининг энг тез ривожланаётган сегментларидан бирига айланди. Сўнгги бир неча ўн йилликларда кўплаб одамлар ва дунё ҳамжамияти экотуризмни табиатни сақлашни кўллаб-қувватлашнинг ўзига хос иқтисодий калити сифатида кўришни бошлади. Экотуризмнинг кўплаб тарафдорлари ҳам унинг муҳим таркибий қисми экологик таълим ёки унда қатнашувчи сайёҳлар учун билим бериш лозимлиги борасида ўз фикр мулоҳазаларини билдириб ўтмоқдалар. Бундай ўрганишлар сайёҳларнинг табиат тўғрисида кўпроқ билимларга эга бўлишлари ва уларнинг табиатини сақлашни янада кўпроқ кўллаб-қувватлашлари учун, ҳамда кўпроқ сиёсий ҳамда молиявий кўллаб-қувватлашларига эришиш мумкинлигидан далолат беради.

Экотуризмни ривожлантиришдан кўп даромад олиш мумкин бўлса-да, таклиф этилаётган экотуризм лойиҳаларининг ҳаммаси ҳам иқтисодий жиҳатдан самарали эмас, улар экотуризм бизнеси билан шуғулланадиганларга кам ёки нолга тенг фойда келтиради, молиявий таваккалчилик даражаси юқоридир. Ушбу мақолада экотуризмнинг афзалликлари ва камчиликларини унинг табиатни сақлаш воситаси эканлиги нуқтаи назаридан таҳлил қилинади.

Ёввойи табиатга асосланган туризм икки йўналишда таснифланиши мумкин: у истеъмол қилинмайдиган (ёввойи табиатни кўриш ёки томоша қилиш, суратга олиш ва ҳоказолар) ёки истеъмол қилиш (ов ва балиқ ови) учун мўлжалланган экотуризмдир. Экотуризм кўпроқ туризмнинг истеъмол қилинмайдиган пассив шакли билан боғлиқ. Экотуризмнинг иккинчи йўналиши – истеъмол қилиш учун амалга оширилаётган туризм шакли тўғри бошқарилса ва турғунликни сақлашга ҳаракат қилинса, барқарор ҳолатда ривожланади. Масалан, АҚШда “Ducks Unlimited” каби ов ташкилотлари кўлмак ва кўлларни муҳофаза қилади, кўчиб юрадиган ўрдак ва гозларни озуқа билан таъминлайди. Ўзбекистоннинг Навоий вилоятида тувалоқларни ёввойи ҳолда урчишти лойиҳаси мавжуд бўлиб, у Бирлашган Араб Амирликлари ҳукумати томонидан молиялаштирилади. БААдаги анъанавий қуш овининг манбаси бўлган тувалоқлар сонининг барқарорлигини таъминлашга қаратилган ушбу лойиҳа қишлоқ учун БААга учиб келадиган тувалоқларнинг ёзлок ҳудудда кўпайишини кўллаб-қувватлайди. Бу эса экотуризмни сақлаб қолишга ва

This scientific article discusses the conditions for the development of ecotourism in Uzbekistan, its importance and goals, the role in stabilizing solutions to environmental problems, the formation of new forms of business in the economy, the attraction of tourists to the country, the improvement of ecological culture, recommendations are given for the development of the industry.

1-жадвалда экотуризмнинг маҳаллий экотуризм бизнеси билан шуғулланувчиларга иқтисодий таъсири нуқтаи назаридан баъзи ижобий ва салбий таъсири кўрсатилган.

Экотуризмни ривожлантиришнинг яна бир хусусиятларидан, ундан олинган иқтисодий даромад бевосита харажатлардан доимо ошиқ бўлади. Экотуризм тадбиркорлик субъектларининг даромадлилик даражаси маълум даражада экотуризм бизнеси бошқаруви ва ривожланиш хусусиятига боғлиқ бўлади. Бунда, қисқа муддатда иқтисодий фойда олиш учун ҳаракат экотуризмнинг узок муддатда емирилишига ва унинг иқтисодий қиймати кескин пасайиб кетишига олиб келади.

Агар экотуристлик манзил кўриқланадиган табиий ҳудуд бўлса, унинг даромадлари қуйидаги манбалардан олиниши мумкин:

кириш тўловлари, лагер харажатлари ва ташриф буюрувчилардан олинадиган бошқа тўловлар;
давлат даромадларини тақсимлаш;
хизматларни сотиш. Экотуристлик манзилдаги рекламалар;
ташриф буюрувчилар томонидан хайр-эҳсон қилиниши;
экотуризм объектида маҳсулотларни сотиш ёки хизматларни тақдим этиш ҳуқуқи савдоси. (Турар жой, овқатланиш ва саёҳатлар).

Муҳофаза этиладиган ҳудудда шаклланадиган даромад ва харажатлар институционал тартибга боғлиқ. Турли институционал чора-тадбирлар маҳаллий даражада экотуризм билан шуғулланиш учун турли хил молиявий рағбатлантирувчи омилларни келтириб чиқаради. Бунга боғлиқ институционал омиллар мураккаб бўлиб, маблағларнинг ҳақиқий тақсимланишига давлатнинг тартибга солиш бўйича фаолияти ҳам таъсир кўрсатиши мумкин.

Экотуризм ривожланаётган ҳудудда бандликнинг ошиши ва атрофдаги корхоналар сайёҳлар савдосининг кўпайиши натижасида фойда кўришлари мумкин. Ушбу иқтисодий манфатларнинг уйғунлашуви ҳудудда иқтисодий юксалишга олиб келади. Агар ҳудудга боғланган товарлар ҳудудга ташриф буюрувчи сайёҳлар сонини оширса, иқтисодий таҳлилнинг объектлари бўлган барча товарлар ягона товар сифатида ўрганилиши мумкин.

Экотуризмни ривожлантириш табиатни муҳофаза қилишни кўллаб-қувватлаши мумкин, аммо экотуризм мавжуд бўлган

1-жадвал. ҳудудда доим ҳам

Экотуризмни ривожлантиришнинг иқтисодий фойда ва иқтисодий зарарлари

№	Иқтисодий наф	Иқтисодий зарар
1.	Маҳаллий аҳоли бандлиги ва даромадларнинг ошиши	Экотуризмнинг қайта тиклаш салоҳиятидан ортиқча истеъмоли натижасида унинг қийматининг пасайиши
2	Йил давомида барқарор иш ўринлари	Ташриф буюрувчилар ўртасида экотуризм объектлари ва корхоналари маҳсулотларига нисбатан талабнинг камайиши
3	Иқтисодий фаолиятни кенг миқёсда диверсификация қилиш ва шу орқали иқтисодий таҳдидларни камайтириш	Экотуристлик объектлардан сиқиб чиқарилиши натижасида маҳаллий аҳолининг экотуризмдан оладиган анъанавий даромад манбаларидан маҳрум бўлиши (ўтин, пичан, ов)

*Манба: Эксперт сўрови натижасида муаллифлар ишланмаси.

самарадорлигини оширишга қодир эмас. Экотуризмнинг иқтисодий имкониятларига ташриф буюрувчилар, улар учун ҳудуднинг очиқлиги, қўшимча диққатга сазовор жойларнинг мавжудлиги, ҳудудга

Туризмнинг муҳофаза қилинадиган ҳудудга потенциал салбий таъсири

№	Ўрганилган омиллар	Табиатга таъсири	Изоҳ
1.	Гавжумлик, маданиятсизлик	Атроф-муҳитга салбий таъсир, ҳайвонларга нотўғри муносабат, ташриф буюрувчиларнинг тартибсизлиги	Тартибни қатъийлаштириш зарурияти.
2.	Туристлик объектларни ривожлантириш	Инсон томонидан яратилган тузилмаларнинг ҳаддан ташқари ортиб кетиши	Шаҳарга хос ривожланиш ҳолати
3.	Дам олиш, ифлосланиш, шовкин (радио ва бошқалар)	Табиатнинг бузилиши (эрозияси)	Фаслларда заифлашиш, шовкиннинг ортиб бориши
4.	Чиқинди	Табиий ҳудудни кераксиз нарсалар билан тўлдириш	Эстетика ва соғлиққа қаратилган хавф
5.	Автомобиллар қатнови	Ҳайвонларнинг нобуд бўлиши	Экологик ўзгаришлар, чанг
6.	Турли хил ёдгорликлар йиғиб олиб кетилиши	Табиий жараёнларни, диққатга сазовор жойларни йўқ қилиш	Чиганоклар, маржон, шохлар, кубоклар, ноёб ўсимликлар
7.	Сунъий сув ҳавзалари ва шўрланишнинг ортиши	Ғайритабиий ёввойи ҳаёт концентрацияси, ўсимликларга зарар етказиш	Браконьерларнинг ортиши
8.	Экзотик ўсимликлар ва ҳайвонлар орасига кириб бориш	Ёввойи табиат билан рақобат	Қишлоқ хўжалигига зарар
9.	Ташриф буюрувчиларнинг ҳайвонот оламига таъсири	Баъзи ҳайвонларда популяциянинг камайиши	Ҳайвонларга ва уларнинг озик-овқатига таъсир

*Манба: McNeely, Thorsell, and Ceballos-Lascurain 1992

кириш нархи каби омиллар таъсир қилади. Бироқ, баъзан саёҳат харажатлари юқори бўлган ҳудудларда ҳам тижорат экотуризмни ривожланиши мумкин, бунини Антарктидага кемада саёҳат туризмнинг ривожланиши ҳам тасдиқлайди.

Экотуризмни ривожлантириш учун ҳудуднинг иқтисодий имкониятларини баҳолашда 2-жадвалда келтирилган омиллар муҳим бўлиши мумкин. Ушбу жадвал экотуризмдан олинадиган даромадларни, иқтисодий баҳони ўз ичига олиши кераклигини таъкидлайди. Бундан ташқари, экотуризм билан шуғулланишнинг ҳақиқий молиявий афзаллиги (ёки камчили-

клари) туризм лойиҳасини қай даражада бошқаришга боғлиқ бўлади. Шундай экан, амалга оширилаётган ва амалга оширилиши режалаштирилаётган экотуризм бизнесининг иқтисодий жиҳатлари такомиллашган таҳлилини қилиш лозим.

Ақида АБДУРАХМАНОВА,
ассистент,
Фарход АХРОРОВ,
и.ф.н., доцент.
СамВМИ.

АДАБИЁТЛАР

1. Ҳамидов О.Ҳ., Норчаев А.Н. "Экотуризм". Тошкент. ТДИУ, 2011.
2. Слемент Аллам Тисделл. "Экотуризмнинг иқтисодий жиҳатлари: ёввойи табиатга асосланган туризм ва унинг табиатга қўшган ҳиссаси". Мақола. "Шри-ланка қишлоқ хўжалиги" журнали. 2003, август.
3. Honey M. Ekoturizm va barqaror rivojlanish: Jannatga kim egalik qiladi? Washington D.C: Island Press. (1999).

УЎТ: 631.316.6

ТАДҚИҚОТ

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Аҳолининг тадбиркорлик салоҳиятини руёбга чиқариш, қишлоқ хўжалиги маҳсулоти ишлаб чиқарувчиларга қулай тадбиркорлик муҳитини яратиш учун мавжуд муаммоларни ҳал этиш давлат бошқарувининг асосий вазифаларидан ҳисобланади.

Ҳар қандай давлат бошқаруви ҳуқуқ билан тўғридан-тўғри боғлиқ бўлади. Шу сабабли, мамлакатимизда тадбиркорлик субъектларининг қишлоқ хўжалик маҳсулотларини ишлаб чиқаришда эркин иштирок этиши, шунингдек, давлат органларининг тадбиркорлик фаолиятига асоссиз маъмурий аралашувининг олдини олишга қаратилган зарур ҳуқуқий кафолатлар яратилганини алоҳида таъкидлаш лозим.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги тегишли фармонида асосан тасдиқланган Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини

ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегияси аграр тармоқда фаолият олиб боровчи тадбиркорлик субъектларининг ишлаб чиқаришдаги мустақиллигини таъминлашда муҳим қадам бўлди. Чунки, ушбу фармон билан қишлоқ хўжалиги бошқарувида давлат иштирокини камайтириш стратегиянинг устувор йўналишларидан бири сифатида эътироф этилди.

Маълумки, давлат органларининг ижтимоий муносабатларни тартибга солишдаги иштироки биринчи навбатда соҳани тартибга солишга қаратилган ҳуқуқий асосларни яратиш орқали амалга оширилади.

Норма ижодкорлиги амалиётига мувофиқ, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини қабул қилишда уларнинг тадбиркорлик субъектлари фойдага таъсир этиши нуқтаи назаридан кўриб чиқишга масъул орган ва ҳуқуқий

механизм мавжуд. Масалан, норматив-ҳуқуқий ҳужжат лойиҳалари ҳуқуқий, иқтисодий, молиявий, илмий, экологик, коррупцияга қарши экспертизадан, шунингдек, бошқа турдаги экспертизалардан ўтказилиши мумкин. Шунингдек, тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишга бевосита ёки билвосита таъсир қилувчи масалаларга оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси билан келишилиши мажбурийдир. Бундан ташқари, лойиҳалар Ўзбекистон Республикаси норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари муҳокамаси – regulation.gov.uz портали орқали жамоатчилик муҳокамасидан ҳам ўтказилмоқда.

Бирок, лойиҳаларни кўриб чиқишда маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг тадбиркорлик субъектларининг фаолиятига маъмурий аралашуви даражаси ҳамда бунинг натижасида келиб чиқиши мумкин бўлган оқибатлар таҳлили эътибордан четда қолмоқда.

Шу билан биргаликда, амалдаги лойиҳаларни ишлаб чиқиш тартибига мувофиқ, лойиҳа юзасидан берилган таклифларнинг қабул қилиниши мажбурий ҳисобланмайди ва бундай таклифлар ишлаб чиқувчи томонидан норматив-ҳуқуқий ҳужжатнинг якуний лойиҳасини ишлаб чиқишда ҳар доим ҳам инobatга олинапти, деб бўлмайди. Бу, ўз навбатида, айрим ҳолларда қабул қилинаётган лойиҳаларда тадбиркорлик фаолияти субъектларининг фаолиятига аралашини назарда тутувчи нормалар белгиланишини келтириб чиқармоқда.

Масалан, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 18 декабрдаги 1012-сонли қарори билан тасдиқланган Иқтисодий жиҳатдан самарасиз, кам ҳосил берадиган боғ ва тоқзорларни яроқсиз деб топиш тартиби тўғрисидаги низомда тадбиркорларнинг манфаатларини ифодаловчи аниқ механизмлар белгиланмаган.

Жумладан, ушбу низомда иқтисодий жиҳатдан самарасиз, кам ҳосил берадиган боғ ёки тоқзорларни яроқсиз деб топиш ва уларни ҳайдаладиган ерлар тоифасига ўтказиш тартиби белгиланган. Унга мувофиқ, тегишли туман қишлоқ ҳўжалиги бўлими, ер ресурслари ва давлат кадастри бўлими, туман статистика бўлими, тижорат банклари ҳамда фермер, деҳқон ҳўжаликлари ва томорқа ер эгалари кенгаши фермер ҳўжалиги ва бошқа қишлоқ ҳўжалиги корхонаси боғ ва тоқзорларининг иқтисодий жиҳатдан самарадорлиги ва ҳосилдорлигини ўрганиш якуни бўйича далолатнома тузади. Далолатнома тегишли ташкилотлар вакиллари ҳамда қишлоқ ҳўжалиги корхонаси раҳбари томонидан имзоланади.

Далолатнома ва унга илова қилинган ҳужжатлар таҳлил қилиниб, яроқсиз деб топилган боғ ёки тоқзор ўрнида интенсив боғ, тоқзор барпо этиш ёки ҳайдаладиган ерлар тоифасига ўтказиш тўғрисида хулоса тайёрланади ва туман ҳокимлигига тақдим этилади. Туман ҳокими хулосани беш кун муддатда яроқсиз деб топилган боғ, тоқзор ўрнида интенсив боғ, тоқзор барпо этиш ёки ҳайдаладиган ерлар тоифасига ўтказиш тўғрисида қарор қабул қилади.

Шундан сўнг, фермер ҳўжалиги ёки бошқа қишлоқ ҳўжалиги ташкилоти раҳбари туман ҳокимининг қарорига асосан олти ой муддатда яроқсиз деб топилган боғ ёки тоқзорни бузиш ҳамда далани дарахт қолдиқларидан (илдизларидан) тозалаш ва уларнинг ўрнида интенсив боғ ёки тоқзор барпо қилиш ишларини амалга ошириши талаб этилади. Бунда, агар фермер ҳўжалиги ёки бошқа қишлоқ ҳўжалиги ташкилоти раҳбари далолатномани имзолашни рад этганда ёки кўрсатилган тадбирларни белгиланган муддатларда

бажармаган тақдирда, туман ҳокимлиги ер участкасини ижарага олиш шартномасини бекор қилиш тўғрисида иқтисодий судга даъво аризаси билан мурожаат қилиши мумкинлиги белгиланган.

Фикримизча, ушбу тартибда маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг биринчи навбатдаги вазифаси қишлоқ ҳўжалиги корхоналарининг фаолиятини тугатиш билан боғлиқ чораларни кўришда эмас, балки уларни иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватловчи субсидия ва бошқа молиявий кўмаклашувчи имкониятлар механизмларини белгилашда ифодаланиши лозим. Зеро, давлат органлари фермер ҳўжаликларини ривожлантириш ва мустаҳкамлашга кўмаклашишлари шарт.

Давлат органларининг қишлоқ ҳўжалигидаги иштироки соҳани рағбатлантиришга қаратилган қишлоқ ҳўжалиги субъектлари ўртасидаги ўзаро муносабатларда бозор тамойилларини кенг жорий этиш ҳисобланади. Юртбошимиз Ш.Мирзиёевнинг таъбири билан айтганда, бу борада бозор механизмларини кенг жорий этиб, фермер ва деҳқонлар манфаатдорлигини оширмас эканмиз, биз кутган сезиларли ўзгариш бўлмайди.

Шу билан биргаликда, Ўзбекистон Республикасининг “Фермер ҳўжалиги тўғрисида”ги қонунининг 22-моддасида фермер ҳўжаликларининг ҳўжалик фаолиятига давлат органлари ҳамда бошқа органлар ва ташкилотлар, шунингдек, уларнинг мансабдор шахслари аралашувиغا йўл қўйилмаслиги назарда тутилган.

Шундай экан, фермер ҳўжаликлари ва бошқа қишлоқ ҳўжалиги корхоналари ўз фаолиятини мустақил равишда белгилайди ҳамда давлат органлари ёки бошқа ташкилотларга уларнинг ишлаб чиқариш фаолиятига тўғридан-тўғри аралашшига йўл қўйилмайди. Бунда, боғ ва тоқзорлар қишлоқ ҳўжалиги корхоналарининг асосий ишлаб чиқариш воситаси ҳисобланишига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги қонунига кўра, ҳар қандай норматив-ҳуқуқий ҳужжат ўзига нисбатан юқори юридик кучга эга бўлган норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ бўлиши шарт ҳисобланади.

Амалдаги қонунчиликка мувофиқ, фермер ҳўжаликлари ва бошқа қишлоқ ҳўжалиги корхоналарининг ер участкасига бўлган ижара ҳуқуқини бекор қилиш асослари келтириб ўтилган. Шубҳасиз, бу ўз навбатида ерга бўлган ижара ҳуқуқини таъминлаш билан бир қаторда, шундай ҳуқуқни бекор қилишнинг бошқа асосларни рад этади.

Шунга кўра, фермер ҳўжалиги ёки бошқа қишлоқ ҳўжалиги корхонаси раҳбарининг яроқсиз деб топилган боғ ёки тоқзорни бузиш, уларнинг ўрнида интенсив боғ ёки тоқзор барпо қилмаслиги ёки тегишли далолатномага қўл қўйишдан бош тортишини ерга бўлган ижара ҳуқуқини бекор қилишнинг асосларидан бири сифатида белгилаш қонунни қўллаш амалиётида турли қарама-қаршиликларни келтириб чиқаради.

Юқорида билдирган фирклардан келиб чиққан ҳолда, қуйидаги хулосаларни илгари суриш мумкин:

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 18 декабрдаги 1012-сонли қарори билан тасдиқланган Иқтисодий жиҳатдан самарасиз, кам ҳосил берадиган боғ ва тоқзорларни яроқсиз деб топиш тартиби тўғрисидаги низомини амалдаги қонунчиликка мувофиқлаштириш юзасидан қайта кўриб чиқиш зарур. Бунда асосий эътиборни кам ҳосил берадиган боғларни қайта ташкил этишда фермер

хўжаликларига кўмалашувчи ёки уларни рағбатлантирувчи тадбирлар механизмидан кенг фойдаланишни назарда тутиш (хусусан, субсидиялар бериш, имтиёзли банк кредитлари ва х.к.) мақсадга мувофиқ;

- Ўзбекистон Республикасининг “Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида”ги ва бошқа қонунларини маҳаллий давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларининг қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш фаолиятида тўғридан-тўғри

иштирокини мақбуллаштириш билан боғлиқ ваколатларини қайта кўриб чиқиш талаб этилади;

- қонуности ҳужжатлари лойиҳаларини ишлаб чиқишда тадбиркорлик фаолияти субъектларининг манфаатларини ҳимоя қилишнинг кафолатли механизмини жорий этиш керак.

Раҳмон СУЛТАНОВ,
Қишлоқ хўжалиги вазирлиги
масъул ходими.

АДАБИЁТЛАР

1. Исканов Р.А. Значение государственного управления в сфере сельского хозяйства. // <https://readera.org/read/140114655>.
2. Воронин Б.А. Управление агропромышленным комплексом Российской Федерации: система, современные задачи. // “Аграрный вестник Урала”. №8 (100), 2012 г.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида”ги Қонуни // <https://lex.uz/docs/2105724>.
4. Ўзбекистон Республикасининг “Фермер хўжалиги тўғрисида”ги Қонуни. // <https://lex.uz/docs/275195>.
5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, 24.01.2020 й. // <https://president.uz/uz/lists/view/3324>.
6. <https://lex.uz/search/nat?actnum=4292>.

УЎТ: 657.57.5.

ТАДҚИҚОТ

АВТОМОБИЛЬ ТРАНСПОРТИ КОРХОНАЛАРИ РЕНТАБЕЛЛИГИ ТАҲЛИЛИ

В статье анализируется рентабельность автотранспортных предприятий, рассматриваются виды рентабельности, делаются соответствующие выводы и даются рекомендации по теме.

The article analyzes the profitability of road transport enterprises, how to calculate the profitability of road transport enterprises, what types of profitability are considered, and provides relevant conclusions and recommendations on the topic.

Рентабеллик кўрсаткичлари доимий равишда хўжалик юритувчи субъектларнинг даромадини акс эттирувчи асосий кўрсаткичлардан бири бўлиб келган. Шу боис, бу кўрсаткич корхона маълумотларидан ташқи ва ички фойдаланувчиларни, айниқса, инвесторларни қизиқтириб келган. Инвесторлар корхона рентабеллик кўрсаткичига қараб унинг фаолиятига дастлабки баҳо берганлар.

Автомобиль транспорти корхоналарида рентабелликнинг аниқланиши нафақат ташқи фойдаланувчилар, балки ички бошқарув фаолиятида ҳам муҳим аҳамият касб этади. Чунки жамиятда асосий хизмат кўрсатувчи ташкилот бўйича, унинг даромадлиги бўйича ҳисоб-ахборотлари доимо диққат марказида ҳисобланади.

Умуман олганда, автомобиль транспорти корхоналарида рентабеллик қандай ҳисобланиши керак, рентабелликнинг қайси турлари ҳисобланиши керак деган саволлар доимий равишда муҳокамаларга сабаб бўлади.

Бошқарувда ва автомобиль транспорти корхоналарида рентабеллик кўрсаткичлари ҳисобланиши ва унинг ўзига хослиги бўйича, юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, турли илмий мунозаралар учраб туради. Жумладан, О.В. Демчук, С.Г. Арефьевалар ўз тадқиқотларида рентабелликни фойда кўрсаткичлари билан тўғридан-тўғри боғлаб, унга асосий таъсир қилувчи омил – фойда эканлигини эътироф этадилар. Муаллифлар корхона молиявий натижаси ва фойдага таъсир қилувчи омилларни иккинчи гуруҳга, яъни ички ва ташқи омилларга бўлиб ўрганадилар. Ички омилларга корхона ички имкониятлари, материал ресурслари кабиларни киритиб, ташқи омилларда турли соҳалардаги сиёсат ва бошқа ташқи

ҳолатларни инобатга олиш лозимлигини таъкидлайдилар.

Хорижий олимлардан И. Шумпетер, Андре Бабо ва бошқалар рентабелликка кескин таъсир қилувчи омилларни куйидаги 4 та йўналишда деб ҳисоблайдилар:

юқори сифатли янги турдаги товарларни ишлаб чиқариш ва сотиш;

янги бозорларни қамраб олиш;

ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатишда инновация ва янги технологияларни жорий қилиш;

ташкилий бошқарувда янгиликларни жорий этиш.

Олимлар томонидан илгари сурилган йўналишлар умумий бўлиб, ишлаб чиқариш корхоналари асос қилиб олинган.

Биз томонимиздан олиб борилган тадқиқотлар шуни кўрсатдики, рентабелликнинг турлари бир қанча бўлиб, улар корхона фаолиятининг у ёки бу йўналишига баҳо бериш ёки корхонанинг мулкидан самарали фойдаланилишига баҳо бериш мақсадида аниқланади.

Шу боис, автомобиль транспорти корхоналарида ҳам рентабелликни аниқлаш берилган таклиф ва тавсиялар асосида бўлиши мақсадга мувофиқ.

Умуман олганда, корхона активлари рентабеллигидаги мавжуд ҳолатдан келиб чиқадиган бўлсак, активлар рентабеллиги паст даражада. Бироқ олдинги параграфларда таъкидлаб ўтганимиздек, бу кўрсаткичлар билан хулоса чиқармаслигимиз лозим. Асосли хулоса чиқаришимиз учун эса, ҳар бир хусусий кўрсаткични таҳлил қилишимиз керак.

Албатта, бундай кескин ўзгаришлар бўлганда, фақатгина йиллик ҳисобот кўрсаткичларига қараб хулоса чиқариш етарли самара бермайди. Шу боис, фикримизча, автомобиль

транспорти корхоналарида активлар рентабеллигини таҳлил этишда хусусий кўрсаткичлардан самарали фойдаланиш мақсадга мувофиқ.

Мисол учун, активлар қиймати камайиши асосий воситаларнинг эскириши ҳисобига вужудга келиши мумкин. Агар асосий воситаларнинг қолдиқ қиймати пасаядиган бўлса, албатта, фойда солиғи тўлангунга қадар фойда суммаси ошмаса ҳам, активлар рентабеллиги юқори бўлиши мумкин. Аксинча, корхона асосий воситалари, бошқа активлари фойда олишда фаол иштирок этса-да, бирор корхонада асосий фаолиятга боғлиқ бўлмаган зарарнинг пайдо бўлиши, жумладан, валюта курси бўйича қарздорликнинг қайта баҳоланиши натижасида курсдаги фарқнинг катта миқдордаги зарар билан чиқиши, фавқулудда зарар кўрилиши, асосий фаолиятга боғлиқ бўлмаган бошқа операцион харажатларнинг пайдо бўлиши кабилар корхона фойдасини пасайтириши, фойданинг зарарга айланиши ҳисобига ҳам активлар "паст" рентабелли бўлиб чиқиши мумкин. Одатда, кўпчилик тадқиқот ва манбалардан кўрамизки, хусусий омилларга эътибор берилмасдан, баланс ҳисоботи маълумотлари асосида активлар рентабеллиги аниқланади ҳамда шу асосда рентабеллики ошириш бўйича чора-тадбирлар белгиланади.

Юқорида кўриб чиқилганлар асосида қуйидаги хулосалар шакллантирилди:

Автомобиль транспорти корхоналарида рентабеллики таҳлил қилиш ва уни ошириш бўйича бошқарув қарорини қабул қилиш учун:

корхона фаолияти йўналишидан келиб чиқиб, даромад манбаларини турларга бўлиб олиш;

фаолият фойдаси ва умумий фойдани алоҳида ажратиб

олиш;

рентабелликка таъсир қилувчи ички ва ташқи омиллар ҳамда уларнинг рентабелликка таъсир даражасини аниқлаш; рентабелликини аниқлашда, албатта, тармоқ хусусиятини инобатга олиш мақсадга мувофиқ.

Активлар рентабеллигини аниқлашда активлар суммаси йил давомида камайиб, кўпайиб туришини ва баланс ҳисоботида фақатгина йил боши ва йил охиридаги сумма кўрсатилишини, аммо фойда эса йил давомида неча маротаба бўлса-да ҳаммаси кўшиб кўрсатилишини ҳисобга олиб, корхона ички ҳисоб маълумотлари асосида барча фойда олинган давр бўйича активларнинг ҳам ўртача суммасини олиш мақсадга мувофиқ.

Бизнинг фикримизча, активлар рентабеллигини аниқлашда икки тушунчадан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Биринчи, амалдаги тартибга кўра аниқланадиган, корхона фойда солиғи тўлангунга қадар фойданинг активлар ўртача йиллик қийматини – активлар рентабеллиги сифатида ҳисоблаш. Иккинчи фаолият билан боғлиқ фойдани айнан шу фойданинг шаклланишида қатнашган активларнинг ўртача йиллик қийматига нисбатан ҳисобланадиган активлар соф рентабеллигини аниқлаш лозим. Бундан активлар ўртача йиллик қийматини ҳисоблашда фақат йил боши ва йил охиридаги қийматини эмас, ўрта оралиқдаги фойда кўрсаткичлари ҳисобланган даврлар бўйича олиш самарали ҳисобланади.

Шерзод ЭРГАШЕВ,

мустақил тадқиқотчи,

Тошкент давлат иқтисодиёт университети.

ҚОНУНЛАР ЗАМОН ТАЛАБИГА МОС БЎЛСИН

янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодекси лойиҳаси хусусида

Obligation is an important form of law in civil law relations. In the framework of the article, the author analyzes the concept of obligation, the content of the current and revised Civil Code in relation to its parties, existing views on them, as well as changes in the law. As a result of the analysis, comments were made on the need and importance of innovations provided for by law, as well as on a practical proposal to supplement the content of the definition of the concept of obligation.

Бугунги кунда ижтимоий-иқтисодий муносабатлар тизимидаги ўзгаришлар юзага келаётган долзарб масалаларни ҳар томонлама ўрганиш, амалдаги қонунчилик, ҳуқуқни қўллаш амалиёти ва илғор хорижий тажрибани таҳлил қилиш асосида қонунчиликни жамиятда содир бўлаётган жараёнларга мос равишда такомиллаштиришни талаб этмоқда.

Шу боис, **Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегиясида маъмурий, жиноий, фуқаролик ва хўжалик қонунчилигини такомиллаштириш муҳим устувор йўналишларнинг вазифаларидан бири сифатида белгилаб қўйилди.**

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик Кодекси (ФК) (1995 йил 21 декабрдаги 163-1-сонли, 1996 йил 29 августдаги 257-1-сонли қонунлар билан тасдиқланган) 1997 йил 1 январдан амалга киритилган. Ушбу даврдан буён

ФК жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муносабатлар тизимини тартибга солувчи муҳим қонун ҳужжати сифатида амалиётда қўлланиб келинмоқда.

Ўзбекистон Республикаси ривожланишининг янги босқичи иқтисодиётни янада либераллаштириш, иқтисодий муносабатларни тартибга солишда давлат иштирокини камайтириш, хусусий мулк кафолатларини ҳимоя қилишни кучайтириш, тадбиркорликнинг ривожланишини рағбатлантириш ва хорижий инвестицияларни фаол жалб этишни талаб этмоқда. Ушбу вазифаларни бажариш учун эса эркин бозор иқтисодиёти ва илғор халқаро стандартлар талабларига жавоб берадиган, тўғридан-тўғри амал қиладиган замонавий фуқаролик қонунчилигини шакллантириш зарур.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 апрелдаги "Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик

қонунчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ 5464-сонли Фармонида:

фуқаролик қонунчилиги нормаларини тизимлаштириш ва унификация қилиш, уларнинг энг намунали хорижий амалиётлар билан уйғунлигини таъминлаш, шунингдек, ушбу соҳада илғор халқаро стандартларни имплементация қилиш;

хусусий мулкнинг дахлсизлиги кафолатларини таъминлайдиган, жисмоний ва юридик шахсларнинг, айниқса, тадбиркорларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қиладиган самарали фуқаролик-ҳуқуқий механизмларни белгилаш;

оммавий ва фуқаролик ҳуқуқ нормаларини аниқ чегаралаш, иқтисодиётни бошқаришда маъмурий-буйруқбозлик тамойилларига асосланган, ўз аҳамиятини йўқотган ва эскириб қолган

қоидаларни чиқариб ташлаш;

давлат-хусусий шериклиги, кластерлик ишлаб чиқариши, электрон тижорат, криптовалюта айланмаси, ер участкаларини хусусийлаштириш, улушли қурилиш ва бошқа замонвий фуқаролик-ҳуқуқий институтлар ва иқтисодий муносабатлар шакллари ҳуқуқий тартибга солишни таъминлаш асосий устувор вазифалар этиб белгиланди.

Ушбу Фармон ижросини таъминлаш мақсадида, ҳозирда Адлия вазирлиги томонидан Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг янги таҳрири лойиҳаси ишлаб чиқилмоқда.

Мажбурият тушунчаси, унинг тарафлари, уларнинг мазмуни, аҳамияти ва турлари ҳамда фуқаролик қонунчилигидаги кутилаётган ўзгаришлар тўғрисидаги фикрларимизни мақола доирасида баён этамиз.

Фуқаролик ҳуқуқий муносабатлари тизимида мажбурият муҳим аҳамиятга эга ҳуқуқ тури ҳисобланиб, унинг тарафлари жуда кенг ва турли туманлиги билан характерланади. Мажбурият атамаси мазмуни бўйича қонунчиликда аниқ таъриф берилган бўлса-да, ҳамон олимплар ҳамда мутахассисларнинг унинг мазмуни талқинига муносабатлари турли хил ҳамда мунозаралидир.

Фикримизча, илмий мунозараларнинг мавжудлиги, биринчидан, табиий ҳол бўлса, иккинчидан, кишилик жамиятида ижтимоий-иқтисодий муносабатларда содир бўлаётган муносабатларнинг янги тизимлари вужудга келиши сабаблидир. Муқаддам криптовалюта, криптобиржа, смартшартнома, рақамли иқтисодиёт, амалиёт каби ижтимоий-иқтисодий муносабатлари турлари мавжуд эмас эди. Бугун давлат ва жамият ҳаётининг барча жараёнида рақамли муносабатлар иштирок этмоқда, натижада юзага келаётган мажбуриятлар тизими ҳам ўзгармоқда. Шу сабабли, мажбурият тушунчаси, унинг тарафлари ва оқибатлари мазмуни ҳамда улар билан боғлиқ муносабатларни тартибга солиш механизмлари ҳуқуқий асослари янги ижтимоий-иқтисодий шароитга мос равишда такомиллаштирилиши зарурдир.

Мажбурият тушунчаси тўғрисидаги айрим таърифлар таҳлили улар мазмунининг жуда торлиги ҳамда жамиятда содир бўлаётган ўзгаришларни тўлиқ ифодаламаслигини кўрсатмоқда.

Хусусан, А.Диденко мажбурият – фуқаролик қонунчилигида белгиланган мулк ва меҳнатнинг бошқа маҳсуллари

бир тарафга (кредитор) талаб қилиш, иккинчи тараф (қарздор)дан эса маълум бир вазифани бажариш ёки уни амалга оширишдан тийилишни талаб қилиш вазифасини юклаш, Г.Ф.Шершеневич эса, мажбурият, бу – юридик муносабат бўлиб, унинг оқибатида бир шахсда иккинчиси шахснинг аниқ бир ҳаракатига бўлган ҳуқуқнинг юзага келиши, деб ҳисоблайди.

Ш у н и н г д е к , Ў з б е к и с т о н Республикасининг амалдаги Фуқаролик Кодекси 234-моддаси 1-қисмида “мажбурият” тушунчасига “Мажбурият – фуқаролик ҳуқуқий муносабати бўлиб, унга асосан бир шахс (қарздор) бошқа шахс (кредитор) фойдасига муайян ҳаракатни амалга оширишга, чунончи: мол-мулкни топшириш, ишни бажариш, хизматлар кўрсатиш, пул тўлаш ва ҳоказо ёки муайян ҳаракатдан ўзини сақлашга мажбур бўлади, кредитор эса – қарздордан ўзининг мажбуриятларини бажаришни талаб қилиш ҳуқуқига эга бўлади”, мазмунидаги таъриф берилган.

Мажбурият, юқорида қайд этилганидек, кенг қамровли ва кўп қиррали ҳуқуқ тури ҳисобланади. Шу сабабли мажбурият ушбу таърифларда келтирилганидек, фақат мулк ва меҳнатнинг бошқа маҳсуллари талаб қилиш, унга ҳақ тўлашдан ташқари, у билан боғлиқ шахсий номулкий муносабатлардан ҳам келиб чиқиши мумкин. Ушбу турдаги мажбуриятлар ҳам ФК меъёрлари асосида тартибга солинади. Аммо ушбу келтирилган таърифлар мазмунида юқорида қайд этилган маълумлар ўз аксини топмаган.

Фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлари тизимида мажбурият тушунчаси тўғрисидаги қарашлар таҳлили, ушбу атама мазмунига қонунчиликда аниқ таъриф берилган бўлса-да, ҳамон олимплар, амалиётчилар ўртасида унинг мазмунига оид турли мунозаралар мавжудлигини кўрсатмоқда.

Фикримизча, илмий мунозараларнинг мавжудлиги, биринчидан, илмий жамоатчилик учун ҳар масала мазмунига турлича ёндашиш табиий ҳол бўлса, иккинчидан, кишилик жамиятида ижтимоий-иқтисодий муносабатларда содир бўлаётган муносабатларнинг янги тизимлари вужудга келиши сабаблидир. Муқаддам криптовалюта, криптобиржа, смартшартнома, рақамли иқтисодиёт, амалиёт каби ижтимоий-иқтисодий муносабатлар тури ва улар иштирокчилари ҳамда мажбуриятлари ҳам йўқ эди. Ушбу тушунчалар ва уларнинг амалиёти жамият ҳаётининг таркибий ҳамда ажралмас қисмига айланиб бормоқда. Бу ҳолатлар мажбурият тушунчаси,

унинг иштирокчилари ва муносабатлари қамровини кенгайтиришни ҳаётий заруриятга айлантarmoқда.

Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодексининг 257-моддаси мажбурият тушунчаси ва унинг вужудга келиш асосларига бағишланади. Ушбу моддада таклиф этилаётган янги таъриф мазмуни “Мажбурият – фуқаролик ҳуқуқий муносабати бўлиб, унга асосан бир шахс (қарздор) бошқа шахс (кредитор) фойдасига муайян ҳаракатни амалга оширишга, чунончи: мол-мулкни топшириш, ишни бажариш, хизматлар кўрсатиш, пул тўлаш ва ҳоказо ёки муайян ҳаракатдан ўзини сақлашга мажбур бўлади, кредитор эса – қарздордан ўзининг мажбуриятларини бажаришни талаб қилиш ҳуқуқига эга бўлади. Мажбуриятлар шартномадан, зиён етказиш натижасида, асосиз бойлик орттириш оқибатида ҳамда ушбу Кодекسد кўрсатилган бошқа асослардан келиб чиқади.” дан иборат.

Таъриф кенг қамровли бўлиб, унда жамиятда шахсларо муносабатларда содир бўлаётган ва бўладиган жараёнлар иштирокчилари (кредитор ва қарздор) ҳуқуқини таъминлашга қаратилган ҳуқуқий тизим мазмуни ифодаланган. Демак, юқорида келтирилган мажбурият тушунчаси таърифига мувофиқ, у қарздорнинг ҳаракатни бажариш ёки ҳаракатдан тийилиш мажбуриятидан ва кредиторнинг талаб қилиш ҳуқуқидан иборатдир. Таъриф мазмунидан оддий туюлган ушбу муносабатлар тизими аслини олганда мураккаб ҳисобланади.

Мажбуриятлар тизимида қарздор бир вақтнинг ўзида муайян ҳаракатни бажариш ва бошқа бир ҳаракатни амалга оширишдан тийилиш мажбуриятларини олувчи сифатида иштирок этиши ҳам мумкин. Ҳозирда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштирувчи кластерлар мулкдорлари зиммасига фойдаланиладиган ерлардан самарали фойдаланишни таъминлаш билан бирга балл бонитетини сақлаш, ерга зарур ишлов бериш, ернинг структураси ва балл бонитети ўзгаришига сабаб бўладиган ҳаракатлардан ўзини тийиш каби бир қатор мажбуриятлар юкланмоқда.

Худди шунингдек, ижарачининг мажбуриятлар тизими тегишли тўловни белгиланган муддатларда тўлаб бериш, ижара мулкни таъмирлаш, унга шикаст етказувчи ёки унинг йўқолишига сабаб бўлувчи ҳаракатлардан ўзини тийиш, манбадан ундириладиган солиқларни ушлаб қолиш, бюджетга кўчириб бериш каби мажбуриятлардан иборат бўлиши мумкин.

Мажбурият тушунчасига лойиҳада таклиф этилган таърифда

хам мажбуриятлар бўйича амалга ошириладиган ҳаракатлар тизимида келтирилган тор маънодаги “пул тўлаш” ибораси қўлланмоқда. Ҳолбуки, кредитор томонидан бажарилган иш, кўрсатилган хизмат ва етказиб берилган маҳсулот учун, қарздор кредиторнинг маҳсулоти (иш, хизмати) учун тўловни фақат пул тўлаш усулидан ташқари, қонунчиликда мавжуд бўлган пулсиз тартибда амалга ошириладиган ҳисоб-китоб қилиш усуллари билан ҳам амалга оширилиши мумкин. Мажбурият тушунчасига бериладиган таърифда “пул тўлаш” жумласининг қўлланилиши оқибатида қонун ҳужжатлари билан ҳисоб-китоб қилиш учун рухсат этилган бошқа тўлов турларидан мажбуриятни бажариш учун фойдаланишни чеклаб қўяди.

Шунингдек, юқорида қайд этилганидек тарафларнинг мажбурияти кредитор ва қарздор ўртасидаги муносабатлар билан боғлиқ шахсий номулкий муносабатлардан ҳам келиб чиқиши мумкинлиги амалдаги ва таклиф этилаётган янги таҳрирда ҳам инобатга олинмаган.

Фикримизча, мажбурият тушунчаси таърифида қўлланилаётган жумлаларнинг мазмуни кенгроқ бўлиши юзага келиши мумкин бўлган жараёнларни ҳам тўлиқ ифодалашга хизмат қилади. Шу сабабли, Ўзбекистон Республикасининг янги таҳрирдаги ФКда таклиф этилаётган таърифдаги “пул тўлаш” жумласини “ҳисоб-китоб қилиш” мазмундаги жумла билан ўзгартириш ҳамда таърифнинг охири бандини “Мажбуриятлар шартномадан, зиён етказиш натижасида, асоссиз бойлик орттириш оқибатида ҳамда ушбу Кодексда кўрсатилган бошқа асослар ва улар билан боғлиқ шахсий номулкий муносабатлардан келиб чиқади” мазмунида баён этиш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Ушбу таклифларнинг қабул қилиниши натижасида таърифдаги мажбуриятлар таркиби, уларни бажариш бўйича амалга ошириладиган ҳаракатлар мазмуни аниқлашади ва юқорида қайд этилган ҳисоб-китобларда мавжуд усуллардан фойдаланишни чеклашнинг олди олинади.

Шунингдек, ФК янги таҳрири лойиҳасида мажбуриятнинг келиб чиқиш сабаби “асоссиз бойлик орттириш оқибатида” юзага келиши мумкинлиги тўғрисидаги қўшимча билан ҳам тўлдирилмоқда.

Асоссиз бойлик орттириш қонун ҳужжатларида таъқиқланадиган ҳолат бўлиб, лекин кундалик ҳаётимизда учраб турадиган амалиёт ҳисобланади. Асоссиз орттирилган бойлик бошқа: шахс жабрланувчи ёки даъвогар ҳисобидан мол-мулкни эгаллаб олган ёхуд тежаб қолиш эвазига уни қўлга киритувчи шахс томонидан олинган бойлик ҳисобланади.

Асоссиз бойлик орттириш ҳолатлари қуйидагиларда намоён бўлади:

уйни харид қилиш бўйича оғзаки дастлабки келишув асосида берилган закат пули;

оғзаки келишув бўйича қарз берилган, аммо қарз олувчи маблағни қайтармаган ҳолат;

кўча юзидаги шахсий уй ёки корхона биносига келишувсиз, рухсатсиз реклама баннерини ўрнатиб хизмат ёхуд маҳсулот реклама қилинганда;

солиқ бўйича нотўғри имтиёз қўлланиши эвазига олинган даромад;

бюджет олдидан мажбурияти йўқ солиқ тўловчининг солиқ бўйича ортиқча тўлови; мулкка эгалик ҳуқуқи асосларини бекор қилиш ҳисобига олинган бойлик.

Асоссиз орттирилган бойликни олган шахс уни қонуний эгасига қайтариши барча давлатлар қонунчилигида белгиланган меъёр ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси амалдаги ФКнинг 58-боби 1023-1030-моддалари “Асоссиз бойлик орттириш оқибатида келиб чиқадиган мажбуриятлар” билан боғлиқ фуқаролик муносабатларини тартибга солишга бағишланган. ФКнинг 1023-моддаси асоссиз бойлик орттириш қўлга киритувчи, жабрланувчи, учинчи шахсларнинг хулқ-атвори натижаси бўлганлигидан ёки уларнинг иродасидан ташқари содир бўлганлигидан қатъий назар бойликни эгасига қайтаришни назарда тутди. Лекин асоссиз орттирилган бойликлар қонунчиликда белгиланган ҳолларда эгасига қайтарилмайди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 8 августдаги ПҚ-5505-сонли қарори билан тасдиқланган

Норма ижодкорлиги фаолиятини такомиллаштириш Концепциясида идоравий норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни босқичма-босқич камайитириш ва уларни қабул қилиш бўйича ҳар бир идоранинг юрисдикцияси рўйхатини аниқ белгилаш йўли билан уларнинг норма ижодкорлиги ваколатларини чеклаш ҳамда қонунларни тўғридан-тўғри амал қилиш механизмига ўтиш вазифаси белгиланган.

Амалдаги ФКга кўра қонун ҳужжатларида ёки тарафларнинг келишувида назарда тутилган ҳолларда мажбурият учинчи шахслар учун мажбуриятнинг бир тарафи ёки ҳар иккала тарафига нисбатан ҳуқуқ вужудга келтириши мумкинлиги белгилаб қўйилган.

Маълумки қонун ҳужжатлари тушунчаси кенг қамровли тушунча ҳисобланади. Ўрнатилган тартибда давлат руйхатидан ўтган оддий идоравий ҳужжат ҳам қонун ҳужжати ҳисобланади. Ушбу тартибнинг қонунчиликда амал қилиши натижасида ФКда белгиланган меъёрга давлат руйхатидан ўтган қонун ости ҳужжатидаги меъёрнинг қарши бўлиб қолишига сабаб бўлади. Қонунчиликда мавжуд бундай ҳолатлар бир қатор низоларни келиб чиқиши, улар сонининг кўпайиши ҳамда жисмоний ва юридик шахсларда оворагарчиликнинг келиб чиқишига шарт-шароит яратади.

Шу мақсадда мажбуриятнинг тарафларига бағишланган янги таҳрирдаги ФКнинг 258-моддаси 5-бандига кўра “қонун ҳужжатлари билан белгиланган мажбурият учинчи шахслар учун мажбуриятнинг бир тарафи ёки ҳар иккала тарафига нисбатан ҳуқуқ вужудга келтириши мумкин”лиги тўғрисидаги нормани “қонун ваколати”га ўтказиш таклиф этилмоқда.

Янги таҳрирдаги ФКнинг 258-моддасига киритиш таклиф этилаётган ушбу ўзгартириш мазмунан кичик ва аҳамиятсиз кўринса-да, мазкур ўзгартириш низоларнинг камайиши, асоссиз оворагарчилик ва қонунбузарликларнинг олди олинишига хизмат қилади, деб ҳисоблаймиз.

Боҳодир ИСРОИЛОВ,

*Юристлар малакасини ошириш маркази
кафедра мудири,
и.ф.д., профессор.*

АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик Кодексни амалга киритиш тартиби тўғрисида. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 1996 йил 29 августдаги Қарори // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1996 й., 11-12-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 апрелдаги “Ўзбекистон Республикасининг фуқаролик қонунчилигини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ 5464-сонли Фармонида.
3. А. Диденко. Природа комплексных правовых образований. “Гражданское законодательство. Статьи. Комментарии. Практика”. Вып. 39. – Алматы, 2012. – С. 179-183.
4. Г.Ф.Шершеневич. Учебник русского гражданского права. – Москва, 2005. – Т. 2. – 462 с.

УСТОЗИМИЗ – ФАХРИМИЗ

Инсон умри вақт уммонидан бир лаҳза бўлиб, унинг қадри йиллар билан эмас, балки шу лаҳза учига амалга оширган саъобли ишлари, ўзидан қолдирган солиҳ фарзандлари, эътиқодли шогирдлари, умрбоқий асарлари ва у ҳақидаги яхши хотиралар билан баҳоланади.

Устозимиз Владимир Зуевнинг болалик ва ўсмирлик йиллари Жиззах вилоятининг Зарбдор туманида ўтган. Шу ерда ўрта мактабни битирди. У ўз меҳнат фаолиятини жуда эрта, 13 ёшида бошлади. Иккинчи жаҳон уруши даврида фронт орти ҳам ҳақиқий меҳнат фронтига айлантирилган, мактабларда ўқиш вақтинча тўхатилган бўлиб, ишчи кучи етишмаслиги туфайли у ҳўжалиқда ишчи бўлиб ишлади. Мактабни тугатгач, 1946 йилда Самарқанддаги И.В.Мичурин номли Мева-сабзавотчилик техникумига ўқишга кириб, 1949 йилда имтиёзли диплом билан тугатган. Касбининг билимдони бўлиш истаги уни ҳозирги Тошкент давлат аграр университетига етаклади. 1955 йилда университетнинг Мева-сабзавотчилик факультетини имтиёзли диплом билан битирган бўлажак олим 1957–1960 йилларда сабзавотчилик кафедраси аспиранти, 1960–1962 йилларда кафедра ассистенти, 1962–1969 йилларда доцент, 1969 йил июлдан 1976 йил ноябргача илмий ишлар бўйича проректор, 1976 йил декабрдан 1980 йил январгача Сабзавотчилик кафедраси профессори ва мудири, 1980 йил февралдан 1986 йил майгача ўқув ишлари бўйича проректор вазифасида фаолият кўрсатди. 1977 йил октябрдан 1992 йил ноябргача Сабзавотчилик кафедраси кафедра мудири, 1992 йил декабрдан кафедра профессори, ҳозирда профессор-консультант бўлиб ишлаб келмоқда.

Владимир Зуевни сабзавотчилик ҳамда картошкачилик соҳаси ва фанининг етакчи олими деб бемалол айтиш мумкин. Чунки унинг илмий асарлари нафақат мамлакатимиз миқёсида, балки ҳамдўстлик мамлакатлари ҳамда узоқ хорижий давлатларда ҳам маълум ва машҳурдир.

Илмий ишлар натижасида у “Мирзачўлнинг шўрхоқ тупроқларида картошка етиштириш хусусиятлари” (“Особенности культуры картофеля на засоленных почвах Голодной степи”) мавзусида 1961 йилда номзодлик ва 1971 йилда “Особенности воз-

делывания овощебахчевых культур и картофеля на засоленных почвах Узбекистана” мавзусида докторлик ишени муваффақиятли ҳимоя қилди. Олим чоп этган “Шўр ерларда сабзавот экинларини етиштиришнинг хусусиятлари” номли монографияси (1977) кўпчилик мамлакатларнинг олимларида қизиқиш уйғотган. Олим “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида экиш учун тавсия этилган қишлоқ ҳўжалик экинлари Давлат реестри”га киритилган 13 та сабзавот-полиэ экинлари навларининг асосий муаллифларидан.

Унинг 425 дан ортиқ илмий ишлардан 210 га яқини агросаноатга татбиқ қилинган илмий изланишлар натижаларига бағишланган. Чоп этилган илмий ишларининг 20 дан ортиғини дарсликлар ва ўқув қўлланмалар, 30 дан ортиғини монография ва брошюралар ва 30 дан ортиғини тавсияномалар ташкил этади. Устоз-олим юқори малакали илмий-педагогик кадрларни тайёрлашга алоҳида эътибор бериб келмоқда. У ўз меҳнат фаолияти давомида 7 нафар фан доктори ва 50 нафардан ортиқ фан номзодларини тайёрлади, шулардан 7 нафар фан номзодлари хориж мамлакатлар фуқароларидир. У ўзига хос қишлоқ ҳўжалик олимлари тайёрлаш мактабини яратди.

Сўнги йилларда профессор Владимир Зуев муаллифлигида кўплаб давлат тилидаги янги дарслик ва ўқув қўлланмалари нашр этилди: “Сабзавот экинлари ва уларни етиштириш технологияси”, “Сабзавот экинлари селекцияси, уруғчилиги ва уруғшунослигидан амалий машғулотлар” ва Марказий Осиё минтақасида илк бор магистрантлар учун дарсликларнинг янги авлоди “Очиқ жойда сабзавот экинлари етиштиришнинг прогрессив технологиялари”, “Малораспространенные тыквенные культуры: использование, биология, особенности возделывания, “Огурцы”,

“Вредители и болезни посленовых овощных культур и меры борьбы с ними” ўқув қўлланмаси шулар жумласидандир. Бакалаврлар учун ёзилган “Картошкачилик”, “Картофелеводство”, “Сабзавотчилик”, “Ҳимояланган ерларда кўчат ва сабзавот етиштириш”, “Ҳимояланган жой сабзавотчилиги”, “Овощеводство защищенного грунта” каби рисоалари ҳам бўлажак мутахассисларга соҳа сирасорларини ўрганишда муҳим омил бўлаётди. Сўнги 4 номдаги дарсликлар Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг “Йилнинг энг яхши дарслиги” танлови совриндори бўлган.

Профессор Владимир Зуев ҳозирда қишлоқ ҳўжалик олий ўқув юртлиари ўқув жараёнини ислоҳ қилиш, кадрлар тайёрлаш миллий дастурини ҳаётга татбиқ этишда ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиб келмоқда. Олим томонидан Ўзбекистон Республикаси умумдавлат классификаторининг “Қишлоқ ҳўжалик” бўлими йўналиши стандарти лойиҳаси тузилган, шунингдек, ушбу йўналиш бўйича таълим оладиган талабалар билимининг зарурий ва муҳим даражаси ҳамда битирувчиларга қўйиладиган малакавий талаблари ишлаб чиқилган. Унинг раҳбарлиги ва бевосита иштирокида университетимизда 1998 йилда бакалавриятнинг 18 та йўналиши, магистратуранинг 22 та ихтисослиги бўйича, 2001–2002 йилларда бакалавриятнинг 14 та йўналиши ҳамда магистратуранинг 50 та, 2011/2012 ўқув йилида эса бакалавриятнинг 19 та, магистратуранинг эса 42 тадан ортиқ ихтисосликлари бўйича таълим стандартлари ва намунавий ўқув режалари ишлаб чиқилди. Олим кўп йиллар давомида собиқ иттифоқ қишлоқ ҳўжалиги вазирлиги олий таълим бошқармаси

қошидаги илмий-услуг кенгаши аъзоси, ВАСХНИЛ қошидаги сабзавотларни етиштириш ва қайта ишлаш бўйича гуруҳ аъзоси, Ўзбекистон Қишлоқ хўжалиги вазирлиги, ВАСХНИЛ Ўрта Осиё бўлимининг гуруҳларида аъзо, Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги бўйича Илмий-техника жамияти Республика кенгаши илмий котиби вазифаларида фаолият юритган.

Олим ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг мувофиқлаштириш кенгаши аъзоси, Фан ва технологиялар Маркази эксперти, республика миқёсида чоп этиладиган “Ўзбекистон аграр фани хабарномаси” журнали таҳририяти аъзоси, диссертациялар ҳимояси бўйича ихтисослашган илмий кенгаш

аъзоси, университет ўқув-услугий кенгаши аъзоси сифатида ҳам фаолият кўрсатмоқда.

Хукуматимиз олимнинг кўп йиллик фидокорона ва самарали педагогик ва илмий салоҳияти, жамоат ишларидаги фаоллиги, эришган ютуқларини инобатга олиб, “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган фан арбоби” унвони билан тақдирлади. 1995 йилда Халқаро аграр таълим академиясининг ҳақиқий аъзоси этиб сайланган.

Устоз қаерда ва қандай лавозимда ишламасин, доим ўз вазифасини виждонан ва сидқидилдан адо этиб келмоқда. У ростгўйлиги, камтарлиги, софдиллиги, олийжаноб фазилатлари ва фидойилиги туфайли университет жамоаси ҳамда илм-фан аҳли орасида юксак ҳурматга эга.

Тошкент давлат аграр университети жамоаси профессор Владимир Зуевни таваллуд топганига 90 йил, илмий-педагогик фаолиятига 70 йил тўлиши муносабати билан қизгин муборакбод этиб, устоз-олимга узоқ умр, сиҳат-саломатлик, бахт, мустақиллигимизни мустаҳкамлаш, қишлоқ хўжалиги учун юқори малакали мутахассислар тайёрлаш йўлида янада катта шижоат тилаб қолади.

Ботир СУЛАЙМОНОВ,
ТошДАУ ректори, академик,
Махфурат АМАНОВА,
қ.х.ф.д., профессор,
Ориф ҚОДИРХУЖАЕВ,
қ.х.ф.н., доцент,
Сабзавотчилик, полизчилик ва картошкачилик кафедраси.

“Ўзбекистон қишлоқ ва сув хўжалиги” - “Сельское и водное хозяйство Узбекистана” таҳририяти ҳам муҳтарам олимимизни таваллуд топган куни билан муборакбод этади ҳамда унга соғлик-саломатлик ва илмий-амалий фаолиятида янгидан-янги муваффақиятлар тилайди.

ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАР ЕТИШТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Яқинда Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлигида манфаатдор вазирлик ва ташкилотларнинг масъуллари ва мутахассислари иштирокида доривор ўсимликлар етиштириш, қайта ишлаш ва соҳанинг экспорт салоҳиятини кучайтириш масалаларига бағишланган давра суҳбати бўлиб ўтди.

Президентимизнинг 2020 йил 10 апрелдаги “Ёввойи ҳолда ўсувчи доривор ўсимликларни муҳофаза қилиш, маданий ҳолда етиштириш, қайта ишлаш ва мавжуд ресурслардан оқилона фойдаланиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ижроси доирасида ташкил этилган тадбирда ҳамкор вазирлик ва идоралар вакиллари, илмий-тадқиқот институтлари олимлари, доривор ўсимликлар етиштирувчи кластерлар раҳбарлари иштирок этди. Асосий эътибор аҳолини табиий дори воситаларига бўлган эҳтиёжини қондириш, соҳа самардорлигини ошириш ва экспорт потенциалини кучайтиришга қаратилди.

Ийғилишда Қишлоқ хўжалиги вазири маслаҳатчиси Алишер Шукуров доривор ўсимликларни етиштиришда соҳа мутахассисларининг ҳамкорлигини кенгайтириш, бу борада истиқболли ташаббусларни амалга ошириш ва “Ўзбекистон Республикасида 2020-2030 йилларда доривор ўсимликлар етиштириш ва қайта ишлаш, табиий дори воситалар ассортиментини кўпайтириш ва соҳанинг экспорт салоҳиятини кучайтириш стратегияси” лойиҳасини ишлаб чиқиш зарурлигини таъкидлади.

Республикада сўнгги йилларда доривор ўсимликларни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш, доривор ўсимликлар етиштириладиган плантациялар ташкил этиш ва уларни қайта ишлаш борасида изчил ислохотлар амалга оширилмоқда. Бироқ таҳлиллар доривор ўсимликларни муҳофаза қилиш, уларнинг плантацияларини ташкил этиш, қайта ишлаш орқали қўшимча қиймат занжирини яратиш зарурлигини кўрсатмоқда.

Хусусан, бугунги кунга қадар соҳа мутахассислари томо-

нидан шўрланган ерларда 111 турдаги доривор ўсимликлар ўрганилган. Республика бўйича сўнгги йилларда 13 минг 114 гектар майдонда кўп йиллик шифобахш гиёҳлар экилган. Доривор ўсимликларни уруғ ва кўчатлари етиштириб бериш бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, Андижон, Фарғона, Наманган, Қашқадарё, Сурхондарё ва Тошкент вилоятларида 7 та ташаббускор томонидан турли доривор ўсимликлар етиштирилмоқда.

– Асосий масала доривор ва зирavor ўсимликларни Қишлоқ хўжалиги экинлари давлат реестрига киритиш, оналик майдонларини барпо этиш, кўчатчилик ва уруғчилик тизимини яратиш, доривор ўсимликлар етиштириш агротехнологияларини ишлаб чиқиш соҳа ривожига замин яратади, – дейди Доривор ва зирavor ўсимликларни ривожлантириш бошқармаси бошлиғи Адиба Ахмеджанова. – Мутахассислар қайд этишича, мазкур йўналишдаги ишлар тизимли йўлга қўйилса, тизим фаолияти янада такомиллашади. Натижада фармацевтика корхоналари ва доривор ўсимликларни етиштирувчи кластерларнинг маҳсулотларга талаб ва таклиф муносабатлари тартибга солинади. Республикадаги соҳа ривожига масъул бўлган вазирлик ва идораларнинг ўзаро ҳамкорлиги натижа-сида фармацевтика саноатини хомашё билан таъминланиши билан бирга, экспорт салоҳиятини кучайтиради.

Шунингдек, жамоат жойларида махсус фитобарлар ташкил этишга доир ягона тартибни ишлаб чиқиш ва ўрнатилган тартибда тасдиқлаш масаласига алоҳида тўхталиб ўтилди. Бунда доривор ўсимликлар хусусиятларини инобатга олиб, тавсия этиладиган тоифалари ва истеъмол меъёрларини белгилаш лозимлиги айtilди.

Тадбирда иштирокчилар томонидан мавзу бўйича фикр-мулоҳазалар билдирилди. Билдирилган таклифлар асосида маълумотлар алмашинувини йўлга қуйиш борасида келишиб олинди.

Ўзбекистон Қишлоқ хўжалиги вазирлиги Матбуот хизмати.

ЎЗБЕКИСТОН QISHLOQ VA SUV ХО‘ЖАЛИГИ

АГРАР-ИҚТИСОДИЙ,
ИЛМИЙ-ОММАБОП ЖУРНАЛ

МУАССИСЛАР:

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ВА СУВ
ХЎЖАЛИГИ ВАЗИРЛИКЛАРИ

Бош муҳаррир:

Тоҳир ДОЛИЕВ

Таҳрир хайъати:

Ўктам БАРНОЕВ
Жамшид ХОДЖАЕВ
Шавкат ХАМРАЕВ
Шухрат ТЕШАЕВ
Баҳодир РЎЗИБОЕВ
Баҳодир ТОЖИЕВ
Равшан МАМУТОВ
Аброр ВАХОБОВ
Баҳром НОРҚОБИЛОВ
Низомиддин БАКИРОВ
Ботиржон СУЛАЙМОНОВ
Ўктам УМУРЗОҚОВ
Алишер МАҚСУДОВ
Равшанбек СИДДИҚОВ
Мирзиёд МИРСАИДОВ
Бахтиёр КАРИМОВ
Ибрагим ЭРГАШЕВ
Мурод АШУРОВ

2020 йил,
№7. Июль

Журнал 1922 йил
октябрдан чиқа бошлаган.

Обуна индекси:
якка обуначилар учун – 894
ташкilotлар учун – 895

МУНДАРИЖА

Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори. Қишлоқ хўжалиги ва мелиорация техникаларини синаш ва сертификатлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида..... 1

Ш.АБДУАЛИМОВ, Б.НИЁЗАЛИЕВ, Ф.ҲАСАНОВА. Ёз чилласида ғўза парвариши 3

РАБДУЛЛАЕВ, Х.АБДУЛЛАЕВА. Боғларда ҳосил сифатиغا эътиборни қаратайлик 4

Р.НИЗОМОВ, Ф.РАСУЛОВ. Такрорий экинлар парвариши 6

М.ТОШБОЛТАЕВ. Озуқа ўриш-йиғиш машиналари чорвадор кўмакчиси 9

Д.ҚДИРБАЕВ. Хоразмда 1717 гектар ғўза майдонлари томчилатиб суғориш усулига ўтади..... 10

Ўзбекистонда сув ресурсларини бошқариш миллий лойиҳаси давом этади..... 11

Э.АБДУАЛИМОВ. Соҳа равнақи кадрлар салоҳиятига боғлиқ..... 11

А.ҲАЙИТОВ. Эл хизмати ҳоритмас..... 13

Р.ҚОЗОҚОВ. Сувни маҳорати ҳосил тақдирини ҳал қилади 14

А.ЖЎРАЕВ. Экинини оби-тобида суғорган деҳқон ютказмайди..... 14

Ш.НОРМУРОДОВ. Томчиларда унган ҳаёт 15

Инновацион ва тежамкор технологиялар – ҳосилдорлик омили..... 16

Мўл ҳосил – фаровонлик гарови 17

Ш.ЖАББАРОВА. Тупроққалъада янги давр 18

Зардуштийлардан қолган тарих..... 19

Х.КАРИМОВ. Чорвачилик маҳсулоти кўп ва хўб бўлади 20

Р.ТОЖАЛИЕВА. Сурхоннинг фидойи деҳқонлари..... 21

Ш.СОДИҚОВА. Изланганнинг имкони бор..... 22

Оёқ остидаги хазина..... 23

Я.БАБАЕВ, Г.ОРАЗБАЙЕВА, М.МИРАХМЕДОВ, М.ИСРОИЛОВ, М.АРАБОВА. Ғўзанинг тезлишар “С-8296” нави..... 24

У.КАЮМОВ, В.АВТОНОМОВ, А.РАВШАНОВ, Ш.ХОДЖАНОВ. Изменчивость и наследуемость признака «штапельная длина волокна» у географически отдаленных гибридов F₁-F₃ хлопчатника вида G.Barbadensel 25

Р.ИШМУХАМЕДОВА. Пахта комплексида кузги бугдойни озиклантиришнинг дон ҳосилдорлигига таъсири..... 26

Қ.АЗИЗОВ, Д.ЕДЕНБАЕВ, Х.НАЗАРОВ. Жўхорининг янги “Массино” нави – тўйимли озуқа 27

Д.ИСМАЙЛОВ, Ф.НАМОЗОВ. Такрорий ва оралик экинларнинг тупроқ ҳажм массасига таъсири 29

Т.ОСТОНАҚУЛОВ, О.МУРАТОВ, А.ИСМОЙЛОВ. Такрорий экин сифатида помидор нав ва гетерозисли дурагайлари баҳолаш 30

С.НЕГМАТОВА, М.НУРУЛЛАЕВА. Crotalaria Juncea l ўсимлигининг тупроқ унумдорлигини оширишдаги роли 32

М.МАШРАБОВ, М.ХАЙИТОВ, Ш.РАДЖАБОВА. Зарафшон водийси ўтлоқ тупроқлари фосфат режимини яхшилаш йўллари 33

Ж.САУХАНОВ. Тахтакўпир туманида чорвачиликни ривожлантириш имкониятлари 34

Ф.САТТОРОВ. Симменталь зотли сигирлар сут маҳсулдорлигининг ишлаб чиқариш типларига боғлиқлиги..... 35

Д.РАЗЗАҚОВА. Қорамоллар юкумли лейкозига қарши курашнинг замонавий усуллари 36

Ш.АҲМЕДОВ, М.УЗОҚОВА, Б.ИБРОҲИМОВ, Р.ЭРГАШЕВ. Шамол эрозиясининг зарарли оқибатлари 38

А.АБДУРАХМАНОВА, Ф.АХРОРОВ. Экотуризмнинг иқтисодий жиҳатлари 39

Р.СУЛТАНОВ. Қишлоқ хўжалиги давлат бошқарувини янада такомиллаштириш 40

Ш.ЭРГАШЕВ. Автомобиль транспорти корхоналари рентабеллиги таҳлили 42

Б.ИСРОИЛОВ. Қонунлар замон талабига мос бўлсин 43

Устозимиз – фахримиз 46

Доривор ўсимликлар етиштириш истиқболлари 47

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва аборот агентлигида 2019 йил 10 январда 0158-рақам билан қайта рўйхатга олинган.

Манзилмиз: 100004, Тошкент ш.,
Шайхонтоҳур т. А. Навоий к., 44-уй.

Тел: +998 71-242-13-54,
+998 71-242-13-24.

www.qxjournal.uz

E-mail: uzqx_jurnal@mail.ru,

Telegram: qxjournal_uz

© «O'zbekiston qishloq va suv
xo'jaligi»

Босмаҳонага топширилди: 2020 йил 1 июль. Босишга руҳсат этилди: 2020 йил 1 июль. Қоғоз бичими 60x84 1/8. Офсет усулида офсет қоғозига чоп этилди. Шартли босма табоғи 4,2. Нашр ҳисоб табоғи 5,0. Буюртма №01/07. Нухсаси 1500 дона.

RELIABLE PRINT

МЧЖ да чоп этилди.

Корхона манзили:

Тошкент шаҳар Чорсу майдони 3А.

Навбатчи муҳаррир: Б.ЭСОНОВ
Дизайнер: У.МАМАЖОНОВ, Н.БОЛТАЕВА

**Polimer
Galantery**

POLIMER GALANTERY

Надёжная полимерная продукция от производителя

ПЛЁНКА ПОЛИЭТИЛЕНОВАЯ:

- **ГИДРОИЗОЛЯЦИОННАЯ**
- **ПАРНИКОВАЯ 3-Х ГОДИЧНОГО СРОКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ**
- **ТЕРМОУСАДОЧНАЯ УПАКОВОЧНАЯ**
- **ТРЕХСЛОЙНАЯ**
- **МЕШКИ И ПАКЕТЫ**

Адрес: г. Ташкент, Алмазарский район, улица Янги Олмазор 51.

 (+998) 94-638-33-33

 (+998) 95-142-31-19

 (+998) 97-342-50-08

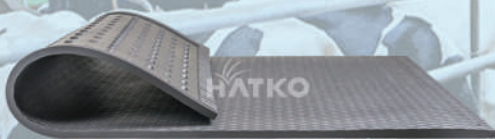
 polimergalantery@mail.ru

 www.polimergalantery.uz

Chorvador.uz

ЭНГ ЯХШИ ЧОРВАДОРЛАРГА

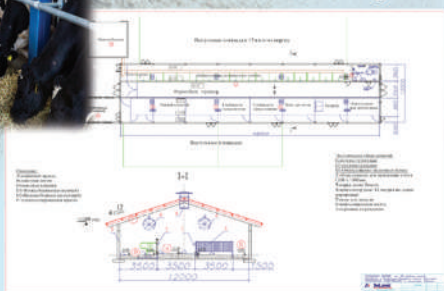
Резина ётоқлар

УТТ аппарати

Сут совутиш ва сақлаш танклари

Чорвачилик комплексларини лойиҳалаштириш

Сигир елинини дезинфекция қилиш
ва ускуналарни ювиш воситалари

Чорвачилик ускуналари ва эҳтиёт қисмлари

Озуқа тайёрлаш ва тарқатиш техникалари

Сигир соғиш ускунаси ва заллари

Тошкент ш., Аҳмад Дониш 22.
тел. (71) 226 65 96; +998 91 192 07 55;
+998 97 444 00 16; +998 94 647 10 03.

E-mail: chorvador@chorvador.uz

www.chorvador.uz